Adliye Ceridesi

T. C.
Adliye Vekilliği tarafından her ay neşrolunur

Otuzbirinci Sene
3 üncü Sayı

MİLLÎ KÜTÜPHANE
ANKARA

ANKARA
Yeni Cezaevi Matbaası
1940

155

İÇİNDEKİLER

No.		Sahife No.
	Adliye Vekâletinden tamim ve tebliğ edilen kanunî mütalâalar	**145**
11	**Konkordato** . . . . . *(Yazan : Pr. S. Şakir Ansay)*	**158**
12	**Ecnebi memleketlerde ceza infaz müesseseleri** *(Çeviren : Sakıp Güran)*	**179**
13	**Türk çocuk islâh evi sisteminin ilmî esasları** *(Yazan : Dr. Faruk Erem)*	**190**
14	**Milletler arası hukuka mütaallik suçların enternasyonal şekilde men ve tenkili** . . . . . *(Çeviren : Tevfik Besim)*	**205**
15	**Kanun hâkimiyeti prensibi** . . . . . *(Yazan : Ali Rıza Türel)*	**218**
	Hâkim ve C. U. M. lerinin terfi listesi	**237**
	İngilterede Başvekil *(Yazan : N. A. Küçüka)*	

Mecmuaya bastırılmak istenen her yazı doğrudan doğruya Vekilliğe gönderilir. Mevzuu tamamlanmamış makaleler veya eserlerin neşrine başlanmaz. Her yazı 10 satırı geçmiyecek şekilde bir hülâsayı ihtiva etmelidir. Basılmıyan yazılar geri verilmez.

156

KANUNLAR

Zelzele mıntıkasında ceza hükümlerile tevkif kararlarının infazının tehirine dair kanun

Kabul tarihi: 10-1 940

Kanun No : 3768

Neşri tarihi: 13-1-940

BİRİNCİ MADDE 27 kânunu evvel 939 tarihinde ve müteakip günlerde vukua gelmiş olan zelzeleden ehemmiyetli surette hasara uğrayan yerlerdeki mahkûm ve mevkuflardan bir kısmı veya tamamı hakkında verilmiş olan ceza hükümlerile tevkif kararlarının infazı müsait vaziyet avdet edilinceye kadar adliye vekâletince tehir olunabilir.

İKİNCİ MADDE : birinci maddenin tatbik edileceği yerlerle bu yerlerin hepisinde veya bazısında müsait vaziyetin avdet eylemiş olduğu icara vekilleri heyeti kararile tayin olunur.

ÜÇÜNCÜ MADDE : Bu kanun 31-12-941 tarihine kadar meridir.

DÖRDÜNCÜ MADDE : Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

BEŞİNCİ MADDE : Bu kanunun icrasına icra vekilleri heyeti memurdur.

12/Kânunu sani/1940

Kararname No: 12654

Zelzele mıntakasında ceza hükümlerile tevkif kararlarının infazının tehiri hakkındaki 3768 sayılı kanun birinci maddesi hükmünün ilişik listede yazılı yerlerde tatbiki; Adliye vekilliğinin 13-1-940 tarih

ve 24-19 sayılı teklifi üzerine mezkûr kanunun ikinci maddesine tevfikan icra Vekilleri heyetince 13-1-940 tarihinde kabul olunmuştur.

13-1-940

REİSİCÜMHUR
İSMET İNÖNÜ

Başvekil	Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili
D.R. SAYDAM	*F. OKYAR*	*N. TINAZ*	*F. ÖZTIRAK*

Hariciye Vekili	Maliye Vekili	Marif Vekili	Nafia Vekili
Ş. SARAÇOĞLU	*F. AĞRALI*	*YÜGEL*	*A. F. CEBESOY*

İktisat Vekili	S. ve İ. muavenet Vekili	G. ve İnhisar Vekili
H. ÇAKIR	*Dr. H. ALATAŞ*	*R. KARADENİZ*

Zıraat Vekili	Münakâlat Vekili	Ticaret Vekili
M. ERKMEN	*A. ÇETİNKAYA*	*N. TOPÇUOĞLU*

Zelzeleden ehemmiyetli surette hasar gören mahaller

Ezircan	Zara
Tokat	Ordu
Erba	Fatsa
Niksar	Ünye
Reşadiye	Gireson
Amasya	Görele
Zile	Gümüşhane
Şebinkarahisar	Bayburt
Suşehri	Kelkit
Koyulhisar	Şiran
Mesudiye	Çarşamba
Alucra	Plümer
Hafik	

Kanun No: 3768	Düstur Tertip	Cilt	S.	Resmî gazete Sayısı
Zelzele mıntıkasında ceza hükümlerile tevkif kararlarının infazının tehirine dair kanun.	3	21	——	4409

Millî Korunma Kanunu

Kanun No: 3780 *Kabul tarihi: 18-1-1940*

BİRİNCİ FASIL

Umumî hükümler

Madde 1 — Fevkalâde hallerde Devletin bünyesini iktisad ve millî müdafaa bakımından takviye maksadile İcra Vekilleri Heyetine, bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salâhiyetler verilmiştir.

Fevkalâde haller şunlardır:

A — Umumî veya kısmî seferberlik,

B — Devletin bir harbe girmesi ihtimali,

C — Türkiye Cümhuriyetini de alâkalandıran yabancı Devletler arasındaki harb hali.

Madde 2 — İcra Vekilleri Heyeti, fevkalâde hallerin zuhuruna binaen, bu kanunla kendisine tevdi edilen vazife ve salâhiyetlerin ifa ve istimaline lüzum hasıl olduğunu görünce derhal kanunun tatbikına başlıyarak keyfiyeti ilân ve Türkiye Büyük Millet Meclisine arzeder.

Madde 3 — Fevkalâde hallerin hitam bulduğu ve bu kanun hükümlerinin tatbikına lüzum kalmadığı, Hükûmetçe kararlaştırılarak ilân ve Büyük Millet Meclisine arzedilir.

İKİNCİ FASIL

Teşkilât

Madde 4 — Bu kanun hükümlerine tevfikan İcra Vekilleri Heyetince ittihaz edilecek kararları hazırlamak ve bu işle alâkalı vekâletler arasında iş birliği temin etmek üzere bir Koordinasiyon Heyeti teşkil olunur.

Bu heyet, başvekilin teklifi üzerine alâkalı vekillerden terekküb

etmek üzere İcra Vekilleri arasından ayrılır.

Heyete, başvekil veya tevkil edileceği vekil reislik eder.

Madde 5 — Bu kanun hükümlerinin tatbikına müteallik işleri görmek üzere Başvekâlete bağlı bir büro tesis edilir.

Madde 6 — Bu kanun hükümlerine tevfikan İcra Vekilleri Heyetince ittihaz edilen kararlar, alâkalı vekâletler tarafından kendi teşkilâtı ve bu kanunun teşekkülüne müsaade verdiği müesseseler vasıtasile infaz olunur.

İcabında İcra Vekilleri Heyeti kararile 3656 numaralı Teadül Kanunundaki esaslara tevfikan muvakkat memurlar istihdam edilebilir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

İktisadî hükümler

Madde 7 — Hükûmet halk ve millî müdafaa ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekil ve hacimde istihsalde bulunmaları için lâzımgelen faaliyete sevketmek ve tesisatta iktiza eden tevsiatı yaptırmak ve imal ve işleme bakımından tadilâta tâbi tutmak maksatlarile sanayi ve maadin müesseselerini kontrol eder.

Madde 8 — Hükûmet, sanayi ve maadin müesseselerinden istihsal programları istemek veyahut bu müesseselere doğrudan doğruya bu yolda program vermek salâhiyetini haizdir.

Bu maksatla sanayi ve maadin müesseselerinin istihsallerini ve bunların hacmini, mikdarını, çeşidlerini, cinslerini ve nevilerini fevkalâde hallerin icablarına ve müesseselerin tahammülü derecesine göre tayin edebilir.

Madde 9 — Hükûmet, sanayi ve maadin müesseselerinin istihsallerini ve diğer iş yerlerindeki mesaiyi, bu kanunun derpiş ettiği ihtiyacı karşılayabilecek hadde çıkarmak için lüzumu olan işçi kadrosunu ve ihtisas elemanlarını temin eder.

Bu maksadla vatantaşlara ücretli iş mükellefiyeti tahmil edilebilir.

Madde 10 — Sanayi ve maadin müesseselerinde ve diğeri iş yerlerinde çalışan işçiler, teknisyenler, mühendisler, ihtisas sahibleri vesair müstahdemler, çalıştıkları müesseseyi veya iş yerlerini kabule şayan bir mazeret olmaksızın ve haber vermeksizin terkedemezler.

Bu madde hükmüne tevfikan çalışmaya mecbur tutulanlara sarfettikleri mesaiye mukabil emsaline göre normal bir ücret verilir.

150

Madde 11 — Hükûmet, sanayi ve maadin müesseselerinin mamullerini ve istihsallerini normal maliyetine yüzde muayyen bir kâr ilâve ederek satın alabilir. Bu malların Hükûmete teslimi mecburidir.

Madde 12 — Hükûmet bu kanunun derpiş ettiği hizmetleri ifa maksadile salâhiyetlerini kullanırken icab eden müesselere ve küçük sanat erbabına ve iş sahiblerine lüzumu olan krediyi temin eder.

Bu kredi; nakid; ham madde, veya yardımcı malzeme vermek veyahut bir banka tevsit edilmek suretile yapılabilir.

Madde 13 — Hükûmet, halk ve millî müdafaa ihtiyacını karşılamak için mukatazi olan maddeler veya yardımcı malzemeler stokları vücuda getirebilir.

Madde 14 — Maddelerin veya yardımcı malzemelerin muayyen ellerde toplanarak halk ve millî müdafaa ihtiyacının tazyika düşülmesine meydan vermemek için Hükûmet, değer fiatı mukabilinde bunlara el koyarak ihtiyacı olan müesseselere kârsız tevzi edebilir.

Madde 15 — Her hangi bir sebeb dolayısile metrûk veya muattal veya natamam bir halde kalmış olan sanayi ve maadin müesseselerini ve diğer iş yerlerini Hükûmet, bulundukları hal ve vaziyete göre tayin edilecek bir taviz mukabilinde işler hale getirebilir.

Madde 16 — Hükmî ve ha kikîşahıslar elinde bulunan madenlerden azamî cevher alabilmek ve istihsalleri bir elde toplamak maksadile Hükûmet, bunları birleştirerek işletebilir. Bu maddenin tatbiki dolayısile işletmeden mahrum kalan maden sahiblerinin devam eden mahrumiyet müddetlerine aid zararları ödenir.

Madde 17 — Hükûmet, sahiblerine katî lüzumu olmayan makine, alât, edevat ve tesisatı vesair her nevi istihsal vasıtalarını sahiblerinin işlerini sekteye uğratmamak şartile ihtiyacı olan müesseselere vermek üzere değer pahası mukabilinde satın alabilir.

Madde 18 — Hükûmet, tebliğ ettiği tedbirleri tatbik etmiyen ve istenilen derecede istihsalde bulunmakta taallül gösteren sanayi ve maadin müesseselerine el koyarak kendisi işletebilir. Bu işletmenin devamı müddetince müessese sahiblerine münasib tazminat verilir.

Madde 19 — Bu kanunun mer'iyette bulunduğu zamanlarda sanayi ve maadin müesseselerile diğer iş yerlerinde fazla çalışmaya lüzum görülen hallerde işlerin mahiyetine ve ihtiyacın derecesine göre günlük iş saati her gün için üç saate kadar artırılabilir.

İş Kanununun 50 inci maddesinin küçüklerle kadınlara aid daimî hükümleri sanayi müesseseleri ile diğer iş yerlerinde tatbik

161

olunmıyabilir. Hafta tatili kanunu bu kanunun istihdaf ettiği hususlarda tatbik edilemez.

Şu kadar ki bu hüküm işçinin haftada bir gün tatil hakkını ihlâl etmez.

20 — Hükûmet, memleket ihtiyacı için hariçten idhali zarurî olan maddelerin mikdar, cins ve nevilerini lüzumu halinde tayin ve tesbit eder.

Memleket ihtiyacı için zarurî olmayan maddelerin idhalini de Hükûmet tahdid veya menedebilir.

Madde 21 — Halkın ve Millî Müdafaanın kat'i ihtiyacı olan zarurî maddelerin istihlâk miktarı lüzum halinde Hükûmet, tayin ve tahdid edebilir.

Madde 22 —Halkın ve Millî Müdafaanın kat'î ihtiyacı olan zarurî maddeleri memleket haricinden celbetmek maksadile icabında Hükûmet, tensib ettiği ticaret müesseselerini ve ticaret birliklerini kredi, döviz ve akreditif ile teçhiz eder ve bu müessese ve birliklerden lüzum görülenleri memlekette stok yapmağa mecbur kılar.

Bu maddede yazılı müesseseler Hükûmetin murakabesine tabidir.

Madde 23 — 22 inci maddeye müsteniden stok yapmağa mecbur tutulanların bu mecburiyetle yaptıkları stoklarda sunu taksirlerinden mütevellid zararlar, müstesna olmak üzere fiat sukutundan doğacak hakikî zararlar satış müsaadesi tarihine kadar geçecek zamana aid kanunî faizile birlikte devletçe tazmin olunur.

Madde 24 — Hükûmet, dahilde imal ve istihsal edilen maddelerin memleket ihtiyacından fazla olan mikdarını harice çıkarmak maksadile yapılacak satışların şekil ve şartlarını âmil ve müstahsılların hak ve menfaatlerine zarar vermeyecek surette tanzim edebilir.

Madde — 25 Memleket ihtiyacı bakımından Hükûmetin lüzumlu gördüğü maddeleri, Hükûmtçe tayin edecek miktar fevkinde ve şartlar haricinde sanat ve ticaret erbabının stok yapmalarını ve tacir olmayanlar ile başka maddeler ticaretile meşgul olanların da şahsî ihtiyaçları fevkinde o nevi malları biriktirmelerini Hükûmet menedebilir.

Madde 26 — Hükûmet, halk ve millî müdafaa ihtiyacını karşılamak ve ihracatı tanzim etmek veya müstahsili korumak maksadile memleket mahsullerini mubayaa edebileceği gibi memleket ihtiyacını temin ve idhalâtı tanzim etmek maksadile dahi hariçten mal mubayaa edebilir.

Memleket mahsullerinden birinin ihracı Hükûmetçe tahdit veya

menedilmesinden dolayı dahilî satış fiatına düşkünlük arız olursa müstahsilî bu yüzden maruz kalacağı zarardan vikaye için Hükûmet, bu mahsulleri ya değer pahasile satın alır veyahut bunların terhini mukabilinde müstahsillere para ikraz edilmesini temin eder.

Madde 27 — Hükûmetçe akdolunan mukaveleler veya ittihaz edilen tedbirler dolayısile bir malın dahilî satış fiatile harici satış fiatı arasında fazla kâr hasıl olduğu taktirde, memlekete olan idhalâtı daha müsaid şartlarla yapmağı temin ve dahilî fiatları veya ihracatı tanzim maksadile Hükûmet; bu fazla kârdan Ziraat Bankasında bir fon tesis edebilir:

Şukadar ki, Hükûmetin aldığı tedbirlerle alâkalı olmayarak ve kendi sailerı ile Hükûmetçe tayin edilmiş olan ihraç fiatlarının fevkinde satış yapmış olan tacirlerin elde ettikleri fazla kâr, munhasıran kendilerine aiddir.

Madde 28 — Konişmentoları bir bankanın veya bir tacirin yeyahut her hangi bir şahsın elinde bulunan ve fakat fiat yükselmesine intizaren veya her hangi bir sebeble alâkalılarca ihbara rağmen bir hafta zarfında gümrükten çekilmeyen her türlü mallar, icabında Hükûmet tarafından o malın alâkaları nam ve hesabına gümrükten çıkarılır.

Memleket haricine çıkmak üzere gelen transit malları bu hükümden müstesnadır.

Madde 29 — Hükûmet; idhal ve ihraç maddeleri için fiat tayin ve muayyen fiattan fazlaya idhal veya muayyen fiattan noksana ihraç yapılmasını menedebilir.

Madde 30—Bu kanunun tatbikte bulunduğu müddet zarfında, şehir ve kasaba ve iskele ve liman ve istasyonlarda gayri menkullerin kira bedelleri, bu kanunun tatbik mevkiine konmasına tekaddüm eden senenin muayyen olan kira bedellerinden fazla olâmaz.

Bu madde hükmünün tatbik edileceği yerleri, Hükûmet tayin ve ilân eder.

Madde 31 — Hükûmet, dahilde lüzum gördüğü maddelerin azamî fiatlarını, cinslerini, nevilerini ve vasıflarını tesbit eder.

Bu maksadı temin için Hükümete her nevi malûmatın verilmesi ve vesikalarının gösterilmesi mecburidir.

Toptan, yarı toptan ve perakende ticarette, tacir sıfatını haiz hakikî ve hükmî şahıslar arasında yapılan alım ve satım muamelelerinde satılan mal için satıcı tarafından fatura verilmesi ve faturaların muayyen bir müddet zarfında satan ve satın alan tarafından muhafaza edil-

mesi Hükûmetçe mecburî kılınabilir.

Yüz kuruştan fazla yapılan alış verişlerde müşterinin talebi üzerine satıcı fatura vermeğe mecburdur.

Madde 32 — Eşya fiatlarının muhik bir sebep olmaksızın yükseltilmesi, mevcud malın satışa arzedilmesi, mevcudu kalmadığı beyanile malın saklanması, fazla fiata satmak kasdile malın her hangi bir surette kaçırılması, muvazaa yolu ile elden çıkarılması, makbul bir sebebe müstenid olmıyarak gümrükten çekilmesi, lüzumundan fazla mal satın alınması, bu malların idhal edilmesi, müstahsil yahut müstehlik aleyhine fiat birliği yapmak, yaptırmak, bir malı müstehlike arzetmezden evvel muhtelif ticaret erbabı arasında yapılan zincirleme muamelesi, mevccut malın satıştan kaldırılması, bu maksatlardan her hangi birile propaganda yapılması ve sair suretlerle sunî olarak fiat yükseltilmesi fiilleri yasaktır.

Madde 33 — Halk ve millî müdafaa ihtiyacından madud olan her türlü eşyanın konulması için muktazi mahfuz mahalleri ve depoları Hükûmet kanunun tatbik mevkiine konduğu seneye tekaddüm eden senedeki icar bedellerine ve icar bedeli taayyün etmemiş bir yer ise gayri safî irad mikdarınca tayin edilecek bir kira mukabilinde işgal ve istimal edebilir.

Madde 34 — Hükûmet, 3018 numaralı kanunnun birlikler hakkındaki yedinci maddesi hükmünü idhalât tacirlerile toptancı ve yarı toptancı tacirlere ve sanayi erbabına dahi teşmil edebilir.

Madde 35 — Müstahsilden mal alanların veya müstehlike mal satanların aralarında fiat birliği yaparak veya yaptırarak anlaşma yolu ile halkın istismar edilmesi yasaktır.

Madde 36 — Hükûmet; her türlü hususî nakil vasıtalarının seyrüseferini tanzim ve tahdid edebileceği gibi azamî nakit ücretlerini de tayin eder ve bu vasıtaların malzemelerini ve mutad ücretlerini vererek Devletçe lüzum görülen yerlerde ve hizmetlerde çalıştırabilir, lüzum ve ihtiyaç gördüğü takdirde bu vasıtaları değer pahasını vererek satın alabilir.

Madde 37 — Hükûmet; ziraatta çalışabilir her vatandası, kendi ziraat işi yüz üstü kalmamak şartile ikametgâhının en çok 15 kilo metre mesafesi dahilinde bulunan gerek Devlete ve gerek şahıslara aid ziraat işletmelerinde tahakkuk eden ihtiyaca göre münasib ücretle çalıştırabilir ve bu mıntakada eşhasa aid olup ta sahibine kat'î lüzumu olmayan her nevi ziraat vasıtalarından münasib bir kira mukabilinde istifade edebilir.

164

Kadınlar ancak kendi köy, kasaba ve şehir sınırları içinde çalıştırılır.

Madde 38 — Hükûmet, lüzum gördüğü mıntakalarda yapılacak zeriyatın nevi ve çeşitlerini tayin ve tesbit edebilir.

Madde 39 — Üzerinde zeriyat yapılmayan beş yüz hektardan fazla araziyi Hükûmet, bir bedel mukabilinde işletebilir.

Madde 40 — Hükûmet, ziraate elverişli sekiz hektar ve daha ziyade arazi sahibi olan her şahsı bu arazinin yarısına kadar hububat ekmeğe veya ektirmeğe mecbur tutabilir.

Bu mecburiyet, arazi sahibinin malik olduğu çift hayvanı miktarına ve her çift hayvan için dört hektar esasına göre hesab edilir.

Her traktör hal ve vaziyetine göre 15-30 çift mukabili addedilir.

Madde 41 — Ekilen her dört hektar arazi için bir çift öküz Millî Müdafaa mükellefiyetinden istisna edilir.

Madde 42 — Hükûmet, her türlü ziraat âletlerini, makinelerini ve vasıtalarını, ziraî ilâçları ve tohumları lüzumuna göre parasız veya ariyet veya ödünç veyahut bir kira mukabili olarak ihtiyacı bulunanlara tevzi edebilir ve çiftçiyi kuvvetlendirmek için lüzumu halinde ödünç para verebilir.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Malî Hükümler

Madde 43 — Bu kanunun derpiş ettiği işlerin icab ettireceği tediyeler için Hükûmet emrine Hazinece 25 milyon liraya kadar bir sermaye temin olunur. Mütedavil sermaye ile sabit sermaye ve teşkilât masrafı karşılıkları İcra Vekilleri Heyeti kararile bu sermayeden tefrik edilir.

Madde 44 — Vekâletlerce bu kanuna müsteniden yapılacak işlerin istilzam ettiği para, İcra Vekilleri Heyeti kararile alâkalı vekâlet emrine verilir. Senelik sarfiyatı 400 bin lirayı geçmemek üzere yapılacak teşkilât kadroları İcra Vekilleri Heyeti kararile tesbit ve karşılığı bu sermayeden tefrik olunur.

Madde 45 — Bu sermaye :

A — Bütçeye konulacak tahsisat ile

B — Hazinece verilecek avanslarla

C — Bankadan temin edilecek kredilerle

Ç — İcra Vekilleri Heyeti kararı üzerine Ziraat Bankasınca ih-

raç ve Hazinece kefalet edilecek bono veya tahvillerle temin edilir.

Madde 46 — Bu sermaye ile yapılan bütün muamelelerde hususî hukuk hükümleri caridir.

Bu sermaye üzerinde suç işleyenler hakkında Devlet malları aleyhinde suç işleyenler hakkındaki cezaî hükümler tatbik edilir.

Madde 47 — Bu sermaye hesabları ve evrakı müsbitesi Türkiye Cümhuriyeti Ziraat Bankasında temerküz ettirilir, veznadarlık işleri de bu banka tarafından yapılır.

Kadro ve idare masrafları ayrı bir hesabda ve muamelâta müteallik her nevi tediyat ve tahsilât, taallûk ettiği Vekâlet için açılan hususî hesablarda gösterilir.

Madde 48 — Her takvim senesine aid muamelelerin sene gayesi itibarile bir bilânçosu tanzim edilir. Bu bilânçoya kâr ve zarar hesabının ve teşkilât ve tesisat masraflarına aid hesabın fasıl ve madde itibarile müfredatını natık cetvellerle bilânçonun aktif ve pasifine aid envanterler rabtolunur.

Madde 49 — Sermaye ve kâr ve zarar hesaplarile üçüncü şahıslara ve işin mahiyeti icabına her nevi kıymet hareketlerine müteallik hesaplar, Ziraat Bankasınca tanzim ve Maliye Vekâletince tasdik olunacak bir muhasebe usulüne bağlanır.

Defterler, Ticaret Kanunu hükümleri dairesinde Ziraat Bankasınca tutulur.

Bu hususta bankaca ihtiyar edilecek maaş ve masraflar yukarıki maddede teşkilât için tefrik edilmiş olan paradan tesviye olunur.

Madde 50 — Bu sermayeden sarfedilecek paralar Muhasebei Umumiye ve Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunları hükümlerine ve Divanı Muhasebatın murakabesine tâbi değildir.

Madde 51 — Bu kanun mucibince yapılacak işlere müteallik hesaplar 3460 numaralı kanun ile teşekkül eden Umumî Murakabe Heyetince tedkik ve murakabe edilir.

Şu kadar ki, her takvim senesine aid bilânço ve buna müteallik Umumî Murakabe Heyeti raporu, işleri taallûk ettiği vekillerin mütalâalarile birlikte hesabın taallûk ettiği senenin hitamından itibaren en geç altı ay içinde Başvekâletçe büyük Millet Meclisine gönderilir. Bu bilânçonun Büyük Millet Meclisince tasdiki alâkâdarların ibrasını tazammum eder.

Madde 52 — Bu kanunun tatbikına ihtiyaç kalmadığına üçüncü madde mucibince karar verilip ilân edilmesini müteakib Ziraat Ban-

kasınca bu sermaye ile yapılan muamelelerin tasfiyesine başlanır. Tasfiye neticeleri Hazineye devredilir. Vukuu tesbit edilecek zararlar Maliye Vekâleti bütçesine konacak tahsisattan mahsub edilir. Tasfiye bilânçoları 51 inci madde hükmüne tevfikan Büyük Millet Meclisine takdim olunur.

BEŞİNCİ FASIL

Ceza Hükümleri

Madde 53 — Bu kanunun 8 inci maddesinin birinci fıkrasile 24, 29, 31, 38 inci maddeleri hükümlerine riayet etmiyenlerden yirmi beş liradan ikyüz elli liraya kadar ağır para cezası alınır, tekerrürü halinde yüz liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezasile birlikte yedi günden bir aya kadar hapis cezası hükmolunur.

Madde 54 — Bu kanunun 9 uncu maddesinde yazılı olan iş mükellefiyetine, 10 ve 11 inci maddelerde yazılı olan mecburiyetlere ve 15, 17, 36 ıncı maddeler hükümlerine ve 40 ıncı maddenin birinci fıkrasında yazılı olan mükellefiyete riayet etmeyenlerden elli liradan beş yüz liraya kadadar ağır para cezası ve tekerrürü halinde yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezasile birlikte on beş günden iki aya kadar hapis cezası kükmolunur.

Madde 55 — Bu kanunun 21 ve 37 inci maddesi hükmüne riayet etmeyenlerden on liradan yüz liraya kadar hafif para cezası alınır.

Madde 56 — Bu kanunun 22 ve 25 inci maddelerinde yazılı olan mecburiyetlere riayet etmeyenlere iki yüz elli liradan iki bin liraya kadar ağır para cezası ve tekerrürü halinde bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasile birlikte iki seneden beş seneye kadar muvakkat sürgün cezası hükmolunur.

Madde 57 — Bu kanunun 28 inci maddesinde yazılı olduğu veçhile muhik bir sebebe müstenid olmayarak vaki olan ihbara rağmen muayyen müddet içinde malını gümrükten çekmeyenler yedi günden bir aya kadar hapis ve elli liradan iki yüz elli liraya kadar ağır para cezası hükmolunur.

Madde 58 — Bu kanunun 30 uncu maddesi hükmüne muhalefet edenlerden elli liradan iki yüz elli liraya kadar ağır para cezası alınır. Bu para cezası bir senelik kira tutarından aşağı olamaz.

Madde 59 — Bu kanunun 32 ve 35 inci maddelerinde yazılı ihtikâr ve istismar fiillerinden her hangi birini irtikâp edenlere işledikleri fiilin ağırlığına göre beş yüz liradan beş bin liraya kadar ağır para cezasile beraber iki seneden beş seneye kadar muvakkat

167

sürgün cezası hükmolunur ve malları da müsadere edilir. Şu kadarki 32 inci maddedeki gümrükten malı çekmemek suçu hakkında yalnız 57 inci madde hükmü tatbik olunur.

Madde 60 — Bu kanuna göre hükmedilen cezalar tescil edilmez.

Madde 61 — Bu kanunda yazılı suçlar için Türk Ceza Kanunile diğer kanunlarda daha ağır ceza hükümleri bulunduğu takdirde o cezalar hükmolunur.

Madde 62 — 56 ve 59 uncu maddelerde yazılı suçların faîlleri hakkında hükmolunacak para cezalarından dolayı bunların çalıştıkları ticaret veya sınaî müessese veya sair hükmî şahıslar malen ve müteselsilen mesuldürler.

Madde 63 — Bu kanuna göre verilen hükümlerin katileştikleri takdirde masraf mahkûma aid olmak üzere tamamen veya hülâsa olarak neşrine mahkemece karar verilebilir.

Şukadar ki 56 ve 59 uncu maddelere tevfikan verilen hükmün bedeli mahkûma aid olmak ve fakat 25 lirayı geçmemek şartile neşri mecburidir.

Madde 64 — Bu kanunla kendilerine verilen vazife ve salâhiyetleri suiistimâl etmek suretile suç işleyenler hakkında Türk Ceza Kanunile diğer kanunlarda muayyen olan cezalar iki kat alarak hükmolunur.

Bu kanuna göre tavzif olunan memur ve müstahdemlerin bu kanunun tatbiki dolayısile işledikleri suçlardan dolayı haklarında yapılacak cezaî takiblerde memurin muhakematına dair kanun hükümleri tatbik olunmaz.

Vali ve vali muavinleri ve kaymakamlar ikinci fıkra hükmünden müetesnadır.

Madde 65 — Bu kanunun tatbikile tavzif edilenler kanunun tatbikini temin maksadile gerek alâkadarlara ve gerek üçüncü şahıslara aid ticarethane, imalâthane, depo, mağaza, antrepo vesair her türlü idhar yerlerinde arama talebinde bulunabilecekleri gibi yapılacak aramalarda kendileri de hazır bulunabilirler.

Arama ve zabıt muameleleri umumî hükümler dairesinde icra olunur.

Madde 66 — 56,59 ve 64 üncü maddede yazılı suçlardan dolayı yapılacak olan son tahkikat mevkufen icra edilir.

Madde 67 — Bu kanunun şümulüne giren suçların muhakemeleri bütün davalara takdimen rüyet olunur ve tâlika zaruret hasıl olan işlerde mücbir sebep olmadıkça bir haftadan fazla tâlik olunmaz.

Bu kanunun şümulüne giren suçlar Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 423 üncü maddesi mucibince tatil zamanında görülen acele işlerden sayılır.

168

Madde 68 — Bu kanunda yazılı suçların takib ve muhakemelerinde meşhud suçların muhakeme usulü hakkındaki 3005, 3498 ve 3749 sayılı kanunlarda yazılı şartların mevcudiyeti halinde mezkûr kanunlar hükmü tatbik olunur.

ALTINCI FASIL

Müteferrik hükümler

Madde 69 — Bu kanun hükümleri dairesinde ittihaz edilecek karar ve muameleler hakkında kazaî mercilerden tehiri icra ve tedbiri ihtiyatî kararları verilemez.

Madde 70 — Askerlik ve Millî Müdafaa mükellefiyeti kanuunlarının, bu kanunun (41) inci maddesinde yazılı muafiyet müstesna olmak üzere diğer hükümleri mahfuzdur.

Madde 71 — Bu kanun neşri tarihinden müteberdir.

Madde 72 — Bu kanun hükümlerini tatbika İcra Vekilleri Heyeti memurdur. 24 1-1940

Kanun No:	Başlığı	Düstur Terib	Cilt	Sahife	Resmî Gazete Sayı
	Bu kanunda ismi geçen				
394	Hafta Tatili kanunu	3	5	516	—
765	Türk Ceza kanun	3	7	850	320
1050	Muhasebei Umumiye Kanunu	3	8	1373	607
1111	Askerlik Mükellefiyeti Kanunu	3	8	1696	631
1412	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu	3	10	590	1172
2 90	Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu	3	15	1057	2723
3005	Meşhud Suçların Muhakeme Usulü Kanunu	3	17	1105	3329
3008	İş Kanunu	3	17	1146	3330
3018	Ticarette tağşişin men'i ve ihracatın murakabesi ve korunması hakkında 1705 numaralı kanuna ek kanun	3	17	1250	3330
3460	Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretile kurulan iktisadî teşekküllerin teşkilâtile idare ve murakabeleri hakkında kanun	3	19	1306	3950
3498	3005 sayılı kanunun üç maddesinin değiştirilmesine dair kanun	3	19	1515	3958
3634	Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu	3	20	1139	4234
3656	Devlet memurları aylıklarının tevhid ve tezdüdüne dair kanun	3	20	1397	4253
3749	Meşhud Suçların Muhakeme Usulüne dair 3005 sayılı kanunun 3498 sayılı kanunla değiştirilen dördüncü maddesini değiştiren kanun	3	21	—	4394

No: 11

KONKORDATO

Yazan :
Pr. Sabrî Şakir ANSAY

Konkordato her hangi bir borçlunun himayesi noktasından kabul edilmiş icraî bir müessesedir. Herhangi borçlu dedik; Çünkü icra ve iflâs kanunumuz iflâsı yalnız tacirlere tatbik ettiği halde konkordatoya tacir olsun olmasın, yani iflâsa tâbi olsun olmasın bütün borçlular müracaat edebilir.

İcra ve iflâs kanununun 285 — 308 inci maddelerinde yazılı olan konkordato hükümleri iflâsa tâbi olmıyan veya iflâsa tâbi olup da aleyhine iflâs açılmamış olan borçlular hakkındadır. Bunlara iflâs haricindeki konkordato hükümleri denir.

İflâsa tâbi bir borçlu iflâs açıldıktan sonra da konkordato teklif edebilir. 155 inci madde mucibince borçluya gönderilen ödeme emrinde konkordato teklif edebileceği ihtar edilmesi konkordatonun ancak iflâs kararı verilmeden önce talep edilebileceğini tazammun etmez. Bil'akis borçlu iflâs açıldıktan sonra da konkordato talebinde bulunabilir. Bu konkordatoya tatbik edilecek hükümlerde esas itibariyle aynı hükümlerdir (m. 224, 234,35 ve m. 309). Ancak burada iflâs açılmış olduğundan komiser yerine zaten iflâs üzerine tayin edilmiş olan iflâs idaresi vazife görür. İflâs idaresi konkordato teklifini bir mühlet (m. 287) mevzubahs olmaksızın doğrudan doğruya alacaklılar toplanmasına arz eder. Bu konkordato teklifinin yüzde otuz nisbetinde bir meblâğı ihtiva etmeside lâzım değildır (m. 309 f. 3 TK j.j.d.4-12,936, adliye ceridesi 1937 s.417). Borçlunun mallarının bir defterini tutmağa da mahal yoktur. Ve esasen böyle bir defter iflâs açılmakla yapılmıştır. Şu halde iflâsdan sonraki konkordatoda alacaklılar kayıd edilen alacaklar hakkında beyana davet edilmiyeceği gibi borçludan da bir beyan istenmiyecektir (m. 292,293). Çünkü bizzat iflâs muamelesi bu işleri istilzam etmektedir.

İflâs açıldıktan sonra teklif edilen konkordatoya ikinci alacaklılar toplanması tarafından muvafakat edilir (m. 237 f.3, m.309). Fakat tasfiyenin tatiline ilk alacaklılar toplanması da karar verebilir (m. 224

son fıkra). Alacaklılar toplanması olamazsa icra ve iflâs memuru evrakı kendi mütalâasile doğrudan doğruya mahkemeye verir,

Bu hükümlerin bazı ufak ve fakat kısmen tashihe muhtaç değişikliklerle iktibas edildiği İsviçre icra ve iflâs kanunu iflâs harici konkordatoyu bir çok Avrupa kanunlarından önce kabul etmiş bir kanun olmakla müftehirdir. İflâs harici konkordato daha sonra İtalya, Avusturya, Almanya ve nihayet ilk defa muvakkat şekilde olarak 1919 da Fransa tarafından kabul edilmiştir.

Konkordato hakkındaki bütün bu mevzuat birbirinden farklı olmakla beraber gayeleri birdir. Bilhassa iflâsa tâbi bir borçlunun malî münasebetlerinin tasfiyesini önlemektir. Konkordato ile Borçlunun malî vaziyeti doğrulacak ve iktisadî mevcudiyeti yıkılmaktan korunacak, bu suretle iktisaden yaşamağa layık bir borçlu zarurî bir sebep olmaksızın mahv edilmiyecek ve bu da doğrudan doğruya alacaklıların ve dolayısile alacaklıların ve borçlunun mensub bulundukları cemiyetin menfaatlerini korumağa yarayacaktır. Bu gaye borçlunun bazı şartlar altında hususî bir usûl dairesinde alacaklılarına müracaat etmesi ve onlara vaziyeti hakkındaki tekliflerini arz edebilmesi ve sonra bu tekliflere alel'ade veya mavsuf bir alacaklılar eksereti tarafından muvafakat ve nihayet teklifin salâhiyetli merci tarafından tasdik edilmesi halinde alacaklılar için lüzum ifade etmesi suretile tahakkuk eder.

Şu mahiyeti ile anlaşılıyorki bahs ettiğimiz konkordato borçlu ile alacaklıları arasında serbestçe yapılan bir mukavele, hususî hukuk sahasında bir akid değildir. Bu, bir nevi cebrî icra şeklidir. Yalnız onun sertliğinden ârî, mülâyim, hafif bir icra işidir. Ekalliyet hakkında da lüzum ifade etmesi ve resmî mercilerin murakabe ve tasdikine tabi bulunması cebirliği ilk nazarda gösteren hususiyetlerdir. Konkordato yapılmasında bir hile ve suiniyetin mevcudiyeti halinde borçlar kanununun 28 inci maddesi mucibince hükümsüz bırakılamaz; bil'akis böyle bir halde konkortoda icra ve iflâs kanununun 308 inci maddesi mucibince vukubulacak talep üzerine mahkeme tarafından fesh edilebilir.

Konkordato da alacaklıların alacaklarını istifa tarzının borçlu tarafından teklif ve alacaklılar tarafından kabul edilmiş olması, bazılarınca onun bir akid olarak telâkki edilmesine sebep olmuştur. Almanyada profesör Ernst Yäger, Fransada percerou — Taller ve Lyon Caen bu telâkkidedir. Bu telâkkiye göre alacaklılar hey'eti namına yapılan konkordato hükmî şahıslar tarafından verilen kararda olduğu gibi ekalliyeti öylece bağlar, meselâ bir anonim şirketin, cemiyetin kararı nasılki cebrî bir sulh telâkki edilmemektedir.

171

Bir kısım müellifler konkordatodaki cebrî mahiyetin akid nazariyesi ile telif edilemiyeceğini görerek asıl ehemmiyeti mahkmenin tasdikine vermek ve bu tasdiki hükümle bir tutarak konkordatoyu hüküm nazariyesi denilen nazariyeye istinat ettirmek istemişlerdir.

Her iki telâkkinin tek cepheli görüşünü kâfi görmiyen üçüncü bir noktai nazar konkordatoyu ayrı kaidelere tâbi bir hususî hukuk işi sayarak hukukî iş nazariyesi denilen nazariyeye bağlamışlardır.

İsviçre kanununun Almanca metninde konkordato, bir akid olarak istılâhlanmış (Nachlassvertrag denilmiş) olmasına rağmen büyük bir ekseriyetle hâkim olan telâkkiye göre yukarıda işaret ettiğimiz üzere konkordato bir cebrî icra muamelesinden başka bir şey değildir (Leemann, Haab, Blumenstein, Yäger, Overbeck, Reichel, v. Tuhr).

Bazı kanunlar cebrî sulh de denilen konkordatoyu son bir vasıta olarak kabul etmişlerdir. Avusturyanın 1914 tarihli kanununda bu telâkki esas tutulmuştur 1926 tarihli Macar kanununa göre de borçlu, en önce mahkeme harici bir konkordatoya baş vuracaktır; bütün alacaklıların yanaşmamasından dolayı böyle bir hususî konkordatoya muvaffak olamazsa memleket kredisini himaye cemiyetine müracaat etmeğe mecburdur. Bu cemiyet borçlunun malî vaziyetini tetkik ettikten sonra serbest bir şekilde alacaklılarla görüşür. Bunda alacaklıların meblağa göre hesap edilecek % 75 şi muvafakat ederlerse konkordato vücuda gelmiş olur; fakat velevki şekli olsun mahkemenin tasdikine muhtaçtır. Krediyi himaye cemiyeti huzurundaki muamele ve teşebbüs bir netice hasıl etmezse ancak o vakıt mahkemece bir konkordato muamelesine tevessül edilir.

Mahkeme harici hususî konkordato sessiz ve merasimsiz ceryan etmesi itibariyle borçlu hakkında bir kredi masuniyetini temin eder gibi görünürsede bilhassa tacirler arasında ne kadar hususî olursa olsun konkordato müzakerelerinin gizlenemiyeceği aşikâr olmakla beraber alacaklıların menfaati noktasınd n hile ve dolaplara daha müsait olacağından Almanya ve Fransa ve İsviçrede böyle bir mecburiyet konmamıştır ve bizde de yoktur. Bu hususî konkordato, adlî (Judiciaire) denilen asıl bahs ettiğimiz icraî ve cebrî konkordato hilâfına olarak bütün alacaklıların muvafa atı ile ve hususî *hukuk sahasında ki adî mukavele* gibi yapılır; konkordatoya muvaffakat etmiyen alacaklılar hak ında hiç bir lüzum ifade etmez. Böyle bir konkordato esas itibariyle bizim mevzuatımızca da memnu değildir.

Diğer taraftan Fransa hukukunda görü n mamelekin devri suretiyle konkordato da (Concordat par abandon d'actif) İsviçrede, bir kanunî müsbet hüküm mevcud olmadığı halde umumiyetle tervic-

edilmektedir [1].

Mamelekin devri suretiyle konkordato, borçlunun vaziyetini düzeltmeden ve iktisadî varlığını korumadan ziyade umumî bir tasfiyeye matuf olur. Yalnız buradaki tasfiye neticesinde, iflâsdaki tasfiye neticesinde alacaklılara verilen borç ödemeden aciz vesikası verilmiyecektir ve şüphesiz bu konkordatoda tasfiye alacaklılara bırakıldığından daha serbest ceryan edecektir. Bu itibarla bazı müelliflerce alacaklıların bir kısmı için tehlikeli görülmektedir.

Biz burada bu nevi konkordatodan bahs etmiyeceğiz. İflâsdan sonraki konkordatoya da işaret etmekle beraber asıl iflâs harici dediğimiz konkordato hakkındaki hükümleri gözden geçireceğiz.

Kanunumuza göre konkordato muamelesine re'sen tevessül edilemez. Bunun için borçlunun bir talebi lâzımdır. Borçlu talebine vaziyeti hakkında konkre bir tesfiye teklifi rapt eder. Bu teklif muvakkat bir proje mahiyetindedir. Filhakika alacaklılara arz edilecek olan asıl proje ancak tutulacak defter ve alacaklıların davet edilmesi üzerine ve bunlardan sonra nihaî surette tesbit edilebilir. Konkordato için alacaklıların taleb ve müracaatı usulü ne bizim kanunumuzda ve ne de ecnebî kanunlarında kabul edilmiş değildir. Her halde konkordato muamelesi borçlu tarafından tahrik edilmesi lâzım gelen bir iştir.

Ekseri kanunlar konkordato için borçlunun liyakatını şart koşarlar. İsviçre icra ve iflâs kanunu konkordatoyu namuslu bir borçluyu haczin ve iflâsın neticelerinden himaye edecek bir hukukî lutuf gibi sayar. Belçika kanunu konkordatoyu talisiz ve hüsnüniyet sahibi (malheureuse et de bonne foi) borçlunun himayesi hakkında bir tesis olarak görür. Eski Avusturya konkordato kanununa göre borçlunun kaçması, yahut tediyeden aciz hali tahakkuk ettikten sonra hileli iflâsdan dolayı kaziyyei muhkeme ile mahkûm olması, taleb yapılmadan önceki bir yıl içinde borçlunun iflâsında bir konkordato talebi red edilmiş olması gibi hallerde konkordato muamelesi caiz değildir.

İsviçre icra ve iflâs hukuku ve konkordato hakkında muhtelif eserler yazan Profesör Haab, konkordatoyu bir hukukî lutuf değil,

---

[1] P. Piccard, Analoge anwendung konkursrechk licher Grundsätze auf den "Nachlassvertragmit Vermögensabtretung„ ,Zeitschr. f. Schw. R 1916; C. Doka, Der Nachlassvertrag mit Vermögensabtretung. Zeitschr. f. Schw.R 1926; Le Concordat par abandon d'actif, Lausanne 1932 [tez].

173

belki umumun menfaatına ihdas edilmiş ve borçlunun meşkukiyete giren malî vaziyetini en iyi bir tarzda düzeltecek olan bir tesis telâkki eder ve derki: «mamelektedki sukut sebeplerini araştırmaktan ise aczin iktisaden mümkün mertebe faydalı surette ref'ine müsaid olan yolu bulmağa çalışmak daha doğru ve ehemmiyetli bir hareket olur. İktisadî bozgunluğun sebepleri, borçludan müstakil, haricî amillerin ne şümulde bu bozgunlukta müşterek tesir yapdığını ve borçlunun kendi hareketi ile ne vüs'atte mes'ul olması lâzım geldiği ekseriya basit bir usûl içinde kolayca tesbit edilmiyecek derecede karışıktır. Borçlunun şahsî liyakatı yerine daha ziyade ticarethanenin, işletmenin vaziyetini, kalkınmaya liyakatını nazara almak daha iyi olacaktır. Bu suretle iktisadî hayatta mevcudiyete hakkı olmıyan müesseseler hariç kalacaktır. Şüphesiz kanunun alacağı yeni şekilde ticarî ahlâk namına şahsî şartlardan da sarfı nazar edilemez."

İsviçrede ki tatbikata göre borçlu tacir olupda defterlerini usulü dairesinde değilde eksik tutmuş, meselâ kasa defterini hiç tutmamış ise, borçlunun malî vaziyetindeki bozukluk mütecasirane spekülasyonlardan, hafif meşrepce yapdığı kefaletlerden ve sürdüğü lüks hayattan ileri gelmiş ise, alacaklılar iflâsdaki tasfiyeye nazaran ve nisbetle konkordato halinde daha ehemmiyetli bir zarara uğrayacaklar ise, borçlu doğrulukla hareket etmemiş ve bazı alacaklılar lehine muameleler yapmış ise, çokdanberi aciz içinde olduğu halde yeni borçlar yapmış ise, firarî ise, teklif ettiği % de nisbeti mamelekinin vaziyetine göre az ise konkordato talebi red edilmektedir.

Kanunun 286 ıncı maddesi mucibince de tetkiki lâzım gelen bu gibi hallerin mercice tahkik edilebilmesi için borçlu alacaklılara yapdığı teklifleri projesinde açık ve tam surette doğru olarak bildirmeli ve vereceği plânçoda malî vaziyetini, yani aktif ve passifini yine tam olarak göstermelidir (m. 333,334 bak) ; borçlu defter tutmağa mecbur şahıslardan ise bunlara defterlerine dair bir cedvelde rapt eder (m.285); borçlu konkordato muamelesinin icap ettiği masrafları, komser ücreti de dahil olduğu halde peşin vermelidir. Ve yine 329 uncu madde son fıkrası mucibince mühlet verilmesine bir mani bulunmamalıdır (m. 328 son fıkrasına da bak).

İsviçre kanununun ilk metnine göre borçlu konkordato talebinde bulunabilmek için bir alacaklılar ekseriyetinin, teklif projesine muvakkat bir muvafakatı şart idi; yani borçlu tarafından bir konkordato teşebbüsü, ancak şahıs ve meblağ itibarile hesap edilecek alacaklılar ekseriyeti tarfından imza edilmiş bir proje ile mümkün idi. bu hüküm evvelâ muvakkat surette ve sonra 3 Nisan 1924 de kat'î olarak kaldırıldı. Bu itibarla kanunumuza da böyle bir hüküm girme-

174

di. 5 Temmuz 927 tarihli Alman konkordato kanunu ise (m. 16 Numara 4) İsviçrede kaldırlan bu hükmü bil'akis kabul ve tasrih etmiştir; fakat bu tanzim Almanyada da hoş görölmüş değildir.

Kanunumuza göre 297 inci madde mucibince alacaklıların konkordatoyu kabul ve buna muvafakat etmeleri zaten lâzımdır. Birde önceden muvafakatlarını aramak zaid sayılabilir.

Fakat tetkik merciinin konkordato talebine, 286 ıncı maddedeki halleri tetkik neticesinde vereceği karar safhasında — ki bu safha konkordato talebine müsaade (Bewilligungsverfahren) safhası dır — borçludan başka üçüncü şahısları ve hususile alacaklıları dinlemek hakkını haiz olup olmadığı hakkında ihtilâf olmuştur. Yäger böyle bir hak olmadığı reyindedir. Fakat yine Yäger'in naklettiği üzere İsviçrede bazan alacaklılara daha bu safhada itirazlarını dermiyan edebilmelerine fırsat ve vesile vermek için konkordato talebinin ilân edildiği de vakidir.

Tetkik mercii, talebin tetkikatında basit muhakeme usulünü (hukuk muhakemeleri usulü kanunu m.507-511) tatbik edecektir. Merciin verdiği karar aleyhine temyize müracaat edilebileceği bizim 286 ıncı maddenin İsviçre kanununda mukabili olan 294 üncü medde 2 inci fıkrasında tasrih edilmiştir. Fakat bu müracaat orada yalnız borçlu için kabul edilmektedir. Bu fıkra bizim 286 ıncı madde de görülmezse de 288 inci madde son fıkrasında «konkordato talebinin muvafık olmadığına ve mühletin kaldırılmasına dair olan kararların temyiz edilebileceği» yolunda bir hüküm vardır. Bununla beraber 288 inci madde 2 inci fıkrasına göre mühlete karşı her alacaklı itraz ve temyiz edebilmektedir. Filhakika alacaklılar konkordatoya muvafakat safhasında bütün itirazlarını yapabilecek mevkide olduklarından konkordato talebine musaade hakkındaki karara karşı onlar tarafından mafevka müracaat için bir zaruret yoktur. böyle olduğu halde konkordato talebine müsaade edilmesi ile onun kanunî neticesi olan mühlete karşı temyiz, zannımca çok daha lüzumsuz görülmek icap eder.

Tetkik mercii konkondato talebini red ederse bu red temyizce tasdik edilse dahi talep başka teklif ve sebepler altında yine yapılabilir.

Konkordato talebine müsaade halinde merci borçluya iki aylık bir mühlet verir (m.287, f. 1). Bu mühlet, verildiği andan başlar; yoksa konkordatonun talep edildiği günden değil. 288 inci madde mucibince yapılacak ilân gününden de başlamaz; konkordato talebine müsaade edildikten sonra ilânından önce borçlunun iflâs yolu ile takip edilebilmesi konkordato gayesine aykırı düşer. Fakat müsaadeden önce iflâs açılmış olursa artık mühlet verilemez. Müh-

175

letin sonu tatile, talika tesadüf ederse 56 ıncı madde tatbik edilir. Her halde mühlet, 290 ıncı madde mucibince mühletin kaldırılması halinde geçmiş olsun olmasın nihayet bulacağı gibi konkordatonun tasdikinin ilânı ile de 300 üncü madde son fıkrası mucibince sona erer.

Mühlet bitmeden önce konkordato tasdik edilmiyerek red edilir ve bu red kat'î hal alırsa ilândan itibaren yine aynı hüküm hasıl olur (m.300 son fıkra). Mühlet içinde konkordato yapılamazsa borçluya karşı yeni takipler yapılabilir ve yapılmışlara devam edilebilir.

287 inci madde son fıkrası mucibince mühletin tekrar uzadılabilmesi için ilk mühlette aranan şatlar mevcud olmak ve bir temdit lüzumlu görülmek ve konkordatoya muvaffak olunacağı muhtemel bulunmak iktiza eder. Borçlu doğruluk haricinde muameleler yapar, konkordato talebindeki beyanatının yalan olduğu anlaşılırsa temdidden imtina etmek lâzımdır.

Tedkik mercii mühlet vermekle beraber aynı zamanda bir de komser tayin eder. Bu komser 287 inci maddedeki evsafı haiz olmak lâzımdır. İsviçre kanunu ve bizim 1928 tarihli icra ve iflâs kanunu (m. 295) icra ve iflâs memurunun da komser tayin edilebileceğini tasrih eder. Fakat mer'î kanun bu hükmü 223 üncü madde de olduğu gibi burada da tasrihden vaz geçmiştir. Zannımca Türk vatandaşı olan ve bu işlerde daha bilğili olması pek mümkün olan icra veya iflâs memurunun komser tayin edilmesine bir mani yoktur. Bunların tayininde vazifelerine bir halel gelmedikçe ve komserliği başarabilecekleri muhakkak oldukça tercihleri temenniye şayandır. Hususile 287 inci madde de 223 üncü maddede denildiği gibi komser icra ve iflâs dairesinin murakabası altındadır diye bir söz de mevcud değildir. Yäger'in naklettiği üzere Bern tetkik mercii şu müşahedeyi tesbit etmişdir: bir çok hususî komserler kendi vazifelerini, her ne bahasına olursa olsun konkordatoyu meydane getirmekden ibaret görmekdedirler. Alacaklıların menfaatı çok defa hiç temin edimemiş veya kusurlu olarak temin edilmiştir.

Komser, yalnız bir kişi olarak tayin edilir. Anc·k İsviçrede kabul edildiğine göre tetkik mercinin muvafakatı ile vazifelerinden bazılarını üçüncü bir şahsa tevdi edebilir. Hiç kimse komserliği kabule mecbur değildir. Bu gibi vaziyette zannederimki icra ve itlâs memurlarının komserliği daha ziyade bir zaruret olacaktır. Komser tayin edilince borçlu tarafından mercie verilmiş olan proje, pilanço ve cetveller kendisine tevdi edilir.

Komserin vaziyeti iflâsda iflâs idaresinin vaziyetine benzer; yalnız burada borçlu, müflisden çok serbest vaziyettedir. Komser icra

ve iflâs memurları gibi zabıt tutacaktır; bu zabıtların resmî senedler gibi isbat kuvveti vardır; kendi hesabına muamele yapamıyacak ve muamelelerine karşı şikâyet edilebilecektir (m.287 f.2 bakınız, diğer tarafdan 227 inci madde ile mukayese ediniz).

Komser vazifesini yapmaz ve yapamazsa alacaklının ve borçlunun şikâyeti üzerine veya ihbar üzerine tetkik merciince her zaman azil ve yerine başkası tayin edilebilir.

Komsere tetkik merciince bir ücret tayin edilir (18-9-932 tarihli nizamname m. 55) Konkordatonun tasdiki ile komserin vazifesi nihayet olur.

Komser tayin edilir edilmez borçlunun mallarının bir defterini yapar ve kıymetlerini takdir eder; lüzumu halinde ehli vukufa ettirir. Başka yerde mallar varsa bu muameleler ora icra dairesi marifetiyle yapdırılır (m. 291).

Diğer tarafdan borçluya verilen mühlet ilân edilir. Ve mühlet verildiği 288 inci madde mucibince lâzım gelen yerlere de bildirilir. Tapu dairesi Mk. 920 inci maddesi 2 inci numarası mucibince keyfiyeti sicile şerhverir.

İcra memuruna yapılacak tebliğde mühlete müsaade edildiği tarih de gösterilir; çünkü 289 uncu maddenin hukukî neticeleri bu tarihde tahakkuk edecektir. Eğer icra dairesi başka yerlerde de derdest takipler bulunduğundan haberdar ise (meselâ ihtiyati haciz, gayri menkul satışı gibi) tetkik merciini haberdar etmesi ve mercice de o icra dairelerine mühletin bildirilmesi lâzımdır.

İsviçrede kabul edildiği üzere ilanda komserin ismi de yazılır ve kaideten 292 inci maddedeki alacaklıların daveti de bu ilan ile birlikte yapılır. Fakat kanunumuz 288 inci madde de «tetkik merciince mühlet ilân edilir» ve 292 inci maedesinde «alacaklılar komser tarafından davet edilir» dediğine göre her iki ilanın birleştirilmesi imkânsız gibi görünür. Bununla beraber fikrimce 288 inci madde «tetkik merciince verilen mühlet ilân olunur» suretinde tashih ve tefsir edilerek komser tarafından yapılacak bir ilan ile iktifa edilebilir. Bu suretle lüzumsuz hem masrafdan, hemde işden kaçınılmış olur. Mamelekin devri suretiyle konkordato teklif edilmiş ise ilanda bu cihet tasrih edilir.

292 inci madde de, ayrı ayrı daha iki ilan yapılacağı yolunda yazılmıştır. Burada da bir zuhul olduğu zahirdir. Bu madde şöyle olacaktır: «ilanda alacaklılar yirmi gün içinde alacaklarını bildirmeğe ve ilandan itibaren en erken bir ay sonra yapılacak alacaklılar toplanmasına davet edilir. Davete toplanmadan önceki on gün içinde vesikaları tetkik edebilecekleri de ilave edilir.» (m.126,219 bak).

177

Konkordatoda yukarıda işaret ettiğimiz üzere borçlunun tasarruf ehliyeti, İflâsda olduğu gibi (m. 191) mürtefi olmaz; belki ancak bazı tahditlere tâbi olur. Borçlu komserin nazareti eltında bulunur; fakat onun nazareti altında işlerine devam edebilir ve mühletin ilanından sonra alacaklıları izrar edecek mahiyette olan 290 ıncı maddedeki muameleleri yapamaz. Bununla beraber mamelekin devri suretiyle konkordato iflâs tasfiyesine benzediğinden 191 inci madde mefhumunca bir tasarruf tahdidi bahis mevzuu olacaktır.

Borçlu memnu olan bu muameleleri yapar veya komserin emirlerine, ihtarlarına muğayir hareketlerde bulunur ve hüsnü niyetinden şüpheyi haklı gösterirse mühlet kaldırılır. Buna karşı borçlunun temyiz hakkı vardır (m. 290 f. son). Mühletin kaldırılması kat'î hal alınca 301 inci madde mucibince iflâsa tâbi borçlu hakkında doğrudan doğruya iflas istenmesine sebep olur (m. 177 numara 3).

289 uncu madde mucibince borçlu aleyhine mühlet icinde - rehinli alacaklar müstesna olmak üzere hiç bir takip muamelesi yapılamaz, iflâs istenemez. Mühlet 288 inci madde mucibince henüz ilan edilmemiş olsa dahi böyledir; borç mühlet verildikten sonra tevellüt etse dahi hüküm aynıdır. Fakat malların muhafazası için bir ihtiyatî tedbir, bir ihtiyatî haciz caizdir. Mucir hapis hakkı noktasından bir tehlike varsa hapis hakkını istimal edebilir. Ve yine mühlet borçluya karşı dava açılmasına ve açılan davaya devam edilmesine de mani olamaz. Mühlet bir alacağın muacceliyetini de men edemez. Birde mühlet birlikde borçlu ve kefil gibi kimselere karşı takibe mani olmaz (m. 326 bak).

Borçlu 290 ıncı madde mucibince memnu olan muameleleri komserin, hattâ alacaklıların muvafakatı ilede yapamaz. Bu muameleler iflâs hilafına olarak (m. 191) mutlak surette batıl sayılır. Şu halde konkordato yapılamaz veya mahkemece red edilirse borçlu da bu butlana istinad edebilecektir; meğerki yeniden bir akit yapıla.

Yäger konkordato mühleti verilmekle borçlunun borçlusu hakkında mühlete müsaadeden sonra iktisap edilmiş veya tevellüt etmiş mukabil alacaklarla bir takas imkanı tahdide uğramıyacağını ve fakat alacaklılara mamelekin onlar tarafından tasfiyesi zımmında devrini natık olan konkordatoda vaziyet iflasa benzediğinden böyle bir takas olamıyacağını beyan etmektedir (m. 200 bakınız).

İlânda imtiyazlı olsun olmasın bütün alacaklılar, yirmi gün içinde alacaklarını bildirmeleri, kayıd ettirmeleri için davet edilir. Alacaklarını kayıd ettirmiyenlerin konkordato müzakeresine kabul edilmiyecekleri ihtar edilir; yukarda işaret ettğimiz üzere iki ilân birleştirileceğine göre bu davette toplanmaya takaddüm eden on gün

178

içinde vesikaları tetkik edebilecekleri de yazılır (292). Bu vasikalar konkordato talebi ile merbutu pilânco, konkordatoya müsaade ve mühlet hakkındaki karar, malların defteri, kıymetleri natık zabıtlar ve borçlunun bunlar hakkındaki beyanatıdır.

Alacaklılar toplanmasına komser reislik eder. Kanunumuz iflâsda 237 inci madde mucibince ikinci toplanmaya iflâs idaresinin riyasetini değil, icra veya iflâs memurunun riyasetini kabul ettiği halde konkordatoda alacaklılar toplanmasına komser riyaset edecektir (m.294). Komser borçlunun vaziyeti hakkında toplanmaya bir rapor verir. Borçlu lâzımgelen malûmatı vermek üzere toplanmaya davet edilir. Ve bu suretle toplanmada hazır bulunmağa mecburdur (m.293).

Müzakere neticesinde konkordatoya, alacaklarını kayıd ettirmiş olan alacaklılar tarafından muvafakat edilir. Bu, konkordatonun ikinci safhasını, yani muvafakat safhasını (Zustimmungsverfahren) teşkil eder. Muvafakat edenlerin imzası alınır. İmza edilecek şey, müzakereyi natık zabıtname değil, muvafakat edilen nihaî konkordato projesidir.

Toplanmaya gelmemiş olan alacaklılarda bu toplanmayı takip eden on gün içinde alacaklarını kayıt ettirerek konkordatoya iltihak edebilirler. Bununla beraber bu müddet geçdikten sonrada mahkemece tasdik kararı verilinceye kadar alacağın kaydını ve vukubulacak iltihakları kabul etmemek için ciddi bir sebep gösterilemez.

Konkordatoya alacaklılar tarafından muvafakat edilmiş sayılması için şu şartların bulunması lâzımdır (m.297):

Kayıd edilmiş olan alacaklıların üçde ikisi tarafından konkordato projesine muvafakat edilmiş olmalıdır. Bu ekseriyet tarafından temsil edilen alacak miktarı da alacakların mecmu miktarının yine üçde ikisine baliğ olmalıdır. Birincisi şahış, ikincisi meblağ itihariyle ekseriyeti ifade eder.

Konkordatoya alacaklılarca muvafakat noktasından lâzımgelen ekseriyette bazı alacaklılar ne şahışları ve ne de alacakları noktasından hesaba katılmaz (m.297).

Kendilerini kayıd ettirmiş olan imtiyazlı alacaklılarla borçlunun karısı ve kanunumuzdaki ilâveye göre kocsı, ana ve babası, evladi hesapa katılmaz. Karı imtiyazlı olsun olmasın, yani 206 ıncı madde 4 üncü sırasına giren şahsî mallarının yarısından geri kalan ve 6 ıncı sıraya girmesi lâzım gelen o bir yarısı noktasından da — imtiyazından ferağat etse dahi — nazara alınmıyacaktır. Bu memnuiyet alacağın konkordatodan önce üçüncü bir şahsa temliki halinde de mevcud sayılmaktadır.

Alman hukuku karı kocayı ancak konkordato aleyhine rey ve-

rirse nazara alır. 26 Mayıs 1903 tarihli İtalya kanunu karı ve kocanın ve borçlu ile dördüncü dereceye kadar ve dördüncü derecedeki akrabayı hesaba sokmaz. Alman kanunu ve diğer bir takım kanunlar konkordatonun tasvibinden sonra veya tesvibinden önceki muayyen bir zaman içinde alacağı iktisap etmiş olanların da reye iştirak edemiyeceklerini kabul eder.Her halde İsviçre de ve bizim eski kanunda olduğu gibi kocanın konkordato muamelesinde karıya rey hakkı tanımayıpda karınınkinde kocaya tanımak mantıkî değildir.

Rehinle temin edilmiş olan alacaklar komserin tayin edeceği kıymete göre teminatsız kaldıkları kısım için hesaba katılabilirler. Bu alacaklar rehinle temin edilmiş olan miktarda konkordatoya tâbi değildir (m.297 ve m. 303).

Nihayet şarta muallak alacaklarla muayyen olmıyan bir vadeye tâbi alacakların ve nizağlı alacakların hesaba katılıp katılmıyacaklarına ve ne nisbette katılacaklarına tetkik mercii karar verir. Fakat bu karar o alacak hakkında bilahire mahkemece verilecek karara müessir olamaz (m 297 f. son).

Müeccel alacaklar ve infisahî şarta muallak alacaklar doğrudan doğruya rey nisabında hesaba katılırlar.

İsviçrede karının, imtiyazından ferağati halinde dahi hesaba katılmıyacağı kabul edilmekle beraber o bir imtiyaz sahiplerinin ferağati halinde reye iştirak edecekleri beyan edilmektedir. Zaten imtiyazlı alacaklar 298 inci madde 3 üncü numarası mucibince konkordato tasdik edilebilmek için teminata bağlanmış olmak şarttır. Fakat Yine mezkûr numara mucibince bu teminattan ferağat edebileceklerinden ferağatleri halinde rey sahibi olmalarına bir mani kalmıyacak, alel¸ade alacaklılar gibi olacaklardır.

Fakat imtiyaz sahibi alacaklılar mukabili ve karı ile birlikte - zikredilen koca ve sair alacaklılar hakkında nasıl muamele yapılacaktır? zannımca buniar karı hakkındaki hükme tâbidir.

Konkordatoya muvafakat etmiyen alacaklı müşterek borçlulara, borçlunun kefillerine ve zıman ile mükellef olanlara karşı bütün haklarını muhafaza eder. Yani meselâ kefil, bir alacaklısına karşı % de 30 bir hisse üzerinden konkordato yapılmış olduğunu ileri süremez; alacklı alacağının tamamını kendisinden istiye bilir (m. 295 f, 1; 1933 temyiz kararları, sahife 200 numara 120 bakınız).

Konkordatoya muvafakat eden alacaklı dahi kendi haklarını bu kimselere ödeme mukabilinde temlik etmeği teklif etmiş ve onlara alacaklılar toplanmasının (m.294) günü ile yerinden en aşağı on gün önce resmî veya ispat edilen hususî bir bildirme ile haber vermiş olmak şartiyle aynı mahfuziyetten istifade eder (m. 295 . f . 2).

180

Bununla beraber müşterek borçlu ve saire, alacaklılar toplanmasının yerinden ve zamanından esasen haberdar ise ihbarın yapılmaması alacaklı için bir zarar tevlit etmemek icab eder.

Alacaklı müşterek borçluya ve saireye konkordato müzakerelerinde bizzat bulunarak kendi yerine konkordatoya karar vermek, yani konkordatoya muvafakat etmek salâhiyetini de verebilir. Bu takdirde de alacaklının bu kimselere karşı olan haklarına halel gelmez (m. 295. f. 3). Müşterek borçlu ve saire ya bu salâhiyeti istimal ederek konkordatoya muvafakat eder veya teklifi red ederek veya alacaklının teklifine cevap vermeyerek tasvip etmez. Her iki takdirde de bu kimseler alacaklıya karşı konkordatoyu ileri sürerek tam mes,uliyetten kurtulamazlar; alacaklıya karşı alcağının bütününden yine mes'uldürler.

Alacaklıların toplanmasını takip eden on gün geçdikten sonra komser konkordatoya müteallik bütün evrakı ve müddet içinde iltihhak eden olmuş ise (m.294 . f . son) bunları da nazara alarak konkordatoya 297 inci madde dairesinde muvafakat edilmiş sayılıp sayılmayacağına ve tasdiki muvafık olup olmadığına (m.298) dair esbabı mucibeli mütalâasını mahkemeye verilmek üzere icra dairesine tevdi eder (m.296. f. 2). Burada komserin mütalâasını doğrudan doğruya mahkemeye değil de icra dairesine vermesi ve onun vasıtasiyle mahkemeye arz edilmesi sebebi belli değildir. Filhakika icra dairesinin ne yapacağı ve hattâ bu evrakı mahkemeye vereceği de kanunda yazılmamıştır; yalnız 296 ıncı madde 2. inci fıkrasını takıp eden üçüncü fıkradan anlaşıldığına göre icra dairesi bu evrakı mahkemeye verecektir, başka bir şey yapmıyacaktır; mahekeme için de başka dürlü karar vermek imkânı yoktur.

mahkeme karar verilecek celseyi, konkordatoya karşı itirazları olanların itirazlarını yapabilmeleri için ilanla bildirir (m.296. f. son). Muayyen celsede vukubulacak itrazları ve komseri dinler. Bu tetkikat basit muhakeme usulü altında kısa bir zamanda olur ve karara rapt edilir (Hukuk mahkeme usulü kanunu 507 A) .Bu safha konkordatonun tasdik sefhasıdır (Bestâtigungsverfahren) .

Mahkemenin konkordatoyu tasdik etmesi bir takım şartlara bağlıdır:

Evvelâ kanunda sarih surette yazılı olmamakla beraber icra ve iflâs kanununun usûl hükümlerine muhalefet edilmemiş olmalıdır.

298 inci madde 1 inci numarası mucibince borçlu alacaklılarının zararına olarak doğruluk haricinde, yahut büyük hiffetle hiç bir muamele yapmamış olmalıdır. Bilhassa kaçmak, mallarını gizlmek gibi haller de burada dahildir. İşviçre tatbikatında görüldüğü üzere bu birinci numaradaki konkonrdatoya liyakat şartı objektif telâkki edilme-

181

lidir, yani bu hükmün tatbiki, borçlunun alacaklılarını bir suretle izrar etmeği kasd etmiş olması ile değil, hareketinin kanunî hükümlere ve dürüst bir işdeki mutad hareketlere muğayir ve alacaklıların menfaatlerini ihlal yahut sadece tehlikeye ilka etmeğe salih görünmesi ile tahakkuk edecektir (Bern tetkik mercii, 11/7/930 ,Schw. Y. Z. 15 İkinci teşrin 1931, s. 150).

298 inci madde de 2 inci numarası mucibince teklif edilen para, borç lunun serveti ile mütanasip olmak lâzımdır. Borçlunun serveti hesap edilirken kendisine miras yolu ile düşebilecek mallar da nazara alınabilir.

İsviçre kanunu konkordato için asgarî bir hat koymadığı halde kanunumuz % 30 nisbeti şart koşmuştur, yani borçlarının en az % 30 nı ödemeğe serveti yetişmiyen bir borçlu hiç bir suretle konkordato teklif edemiyeceğinden (m.285, 286. f. son) tabiî böyle bir halde konkordato tasdik de edilemiyecektir. Alman hukuku da % 30 şart koşmuş ve % 50 den aşağı teklifler hakkında, mutad dörtte üç yerine, beşde dört meblâğ ekseriyetini emretmiştir. 1903 tarihli İtalyan kanununa göre borçlu asgarî % 40 teklif etmeğe mecburdur. Eski Avusturya hukukunda eğer borçlu bir yıl için asğarî % 35 ve iki yılı tecavüz edemeyecek olan daha uzun bir tediye müddeti için en aşağı % 50 tediye taahhüdünde bulunmazsa konkordato kabul edilmez.

İtiraf etmek lâzımdırki bu hadlar indî olmaktan kurtulamamaktır. Alacaklarının % 75 şinden vaz geçmek, olabilirki alacaklıların menfaatine daha iyi ve uygun gelir. Diğer tarafdan bir asgarî had tayini borçlunun eda edebileceğinden fazla bir taahhüdde bulunmasını mucip olabilir.

Nihayet konkordato hükmünün icrası ve kendilerini ihbar etmiş ve imtiyazlarından ferağat etmemiş olan imtiyazlı alacaklıların bütün alacaklarının tesviyesi için rehin veya kefalet tarzında kâfi ve ciddi teminat verilmiş olmak lâzımdır [*]. Fakat haab'ında kayıd ettiği üzere İsviçre tatbikatında mahkemelerin (konkordato mercii), tasdikten geri kalmamak için teminat demeğe değeri olmiyan mıktarlarla iktifa ettiği çok görülmüştür. Bazı hallerde de haddi zatında konkordatoya layık olan bir borçlu teminat verecek vaziyette olmıyabilir.

Rehinli alacaklılar rehin kıymetine tekabül eden miktarda zaten teminatlıdır ve konkordatodan hariçdir. Fakat âmme alacakları, kanunumuza göre 206 ıncı madde 1. inci fıkrası ile beşinci sırası mucibince imtiyazlı olduğundan 303 üncü madde mucibince konkordato hük-

[*] Para ve kıymetli evrak tevdii hakkında v. Tuhr s. 119 No. 3 bakınız.

münden müstesna tutulan bu alacaklar için bir teminat aramamak garip olur. Bil'akis bunlar alelade alacaklardan tamamen mümtaz tutulduğundan rehinli alacaklar gibi tamamında teminata rapt edilmek ve hattâ konkordato tasdik edilebilmek için tamamen ödenmek şart sayılmış olacaktır.

Rehinli alacaklı, rehin karşılığından bakiyesi için — borçlunun rehinden başka şahsî mes'uliyeti bulunmak şartiyle — ve kendilerini ihbar etmemiş olan imtiyazlı alacaklılar, alelâde imtiyazsız alacaklıların vaziyetindedirler.

İsviçre tatbikatında sırf tecil üzerine yapılan konkordatolarda da bir teminat aranmaktadır (Turgau, Yüksek mahkeme kararı 7-4-936, Schw Y Z, 15 Temmuz 938 s. 382).

Konkordato hakkındaki karar tasdik veya redde dair olabilir. Her iki takdirde dahi 299 uncu madde mucibince temyize müracaat edilebilir (m.299). Gerek red ve gerek tasdik kararı kat'ileşince kararı veren mahkeme tarafından ilân edilir (m. 300). İflâsdan sonraki konkordatoda böyle bir ilân yapılmaz; bunun yerine iflâsın geri alındığı ilân olunur. İlânda kararın esbabı mucibesi değil, yalnız hüküm kısmı, yani hukuk muhakeme usulü kanununun 388 inci maddesi 6 ıncı numarasında söylendiği üzere hükmün ne olduğu (dispositif) yazılır. Karar 300 üncü madde de yazılı mercilere bildirilir. Konkordato mühletinin hükümleri, ilân ile nihayet bulduğundan (m. 300. f. 2) bu bildirmede ilânın yapıldığı da gösterilir. Konkordato mühleti olan 2 veya 4 aylık mühlet henüz geçmemiş olsa dahi ilân ile mühletin hükmü bitecektir. 290 ıncı maddedeki tasarruf salâhiyeti noktasından tahdit ve komserin vazifesi de bu ilân ile nihayet bulur.

Konkordato tasdik edilmemiş, yani red edilmiş olursa mühletin kaldırılmasında olduğu gibi her alacaklı 301 inci madde mucibince iflâsa tâbi borçlu hakkında on gün içinde doğrudan doğruya iflâs açılmasını ticaret mahkemesinden isteyebilir (m. 177). Bu müddet içinde iflâs istenmzse alelâde iflâs yoluna gitmek lâzımgelir. Meğerki başka bir doğrudan doğruya iflâs sebebi buluna. Bazı kanunlar hâkime konkordatonun tasdikinden imtinaa dair verceği kararda iflâsın açılmasına da karar vermek lüzumunu emreder.

Borçlu iflâsa tâbi olduğu halde haciz istenirse veya iflâsa tâbi değilse hakkında haciz yoluna gidilir ve daha önce konulmuş haciz varsa takibe devam edilebilir. 307 inci madde mucibince kendi alacağı hakkında konkordatoyu feshettirmiş olan alacaklı da böyle yapabilir. Bu takdirde mahkemenin fesih kararını müsbit bir vesikayı icra dairesine ibraz eder.

Kat'i surette tasdik edilmiş olan konkordato şu hükümleri haizdir:

183

Konkordato bütün alacaklılar hakkında, yani konkordatonun yapılğından malumatı olan ve olmıyan ve hangi sebepden olursa olsun iştirak etmemiş bulunan, konkordatoya muvafakat etmiyerek akaliyette kalmış olan alacaklılara karşı dahi lüzum ifade eder. Bu halden yukarıda söylediğimiz gibi rehinli alacaklılar müstesnadır; rehinli alacak sahibi alacağını kayıd ettirmese dahi rehinden alacağını istifa eder. Rehinli alacaklıların rehin kıymetine tekabül eden miktardan bakiyeşi borçlunun şahsî mes'uliyeti olduğuna göre alelade alacak gibi olduğundan bu kısım da konkordatoya tabidir. ancak burada İsviçre müellifleri arasında bir ihtilaf görülmektedir; Yäger rehnin borçlunun mülkü olmasını şart koşmakta (m. 311 f. 4 sonu), Blumenstein rehnin borçlunun veya üçüncü şahsın mülkü olması arasında bir fark görmemektedir (sahife 922 n. 12).

Devletin âmme hukukundan doğan alacakları yukarda da kayıt edildiği üzere konkordatoya tâbi olmadığından bu alacakların tamamı hakkındaki borçlunun mesuliyetine bir halel gelmiyecektir.

Tasdik edilen konkordato karı hakkında dahi kayıt ettirdiği alacağın mümtaz olmıyan kısmı için lüzum ifade eder. 206 ıncı madde 4 üncü sırasındaki mümtaz yarısı, imtiyazdan ferağat edilmiş olmadıkça tam olarak verilmek lâzım gelir. Diğer bütün imtiyazlı alacaklılar da, alacaklarını kayıd ettirmiş olmaları şartiyle bütün alacaklarının tediye ve teminini isteyebilirler. Bunlar alacaklarını kayıt ettirmemiş veya imtiyazdan ferağat etmiş iseler 298 inci madde 3 üncü numarası mucibince tamam alacaklarının tesviyesini temin etmek lâzım gelmediğinden konkordato hissesi nisbetinde alacaklarını alırlar; yani konkordato bunlar hakkında da mecburî olur. Fakat yine bu alacaklıların alacakları mukabilinde rehinleri varsa rehinden alacaklarını istifa hakları mahfuzdur.

Şu izahata göre kayıd edilmiş olan imtiyazlı alacaklılar tamamen alacaklarını alamazlarsa konkordato mümkün olmayacaktır; mümkün olabilmek için imtiyazlarından ferağat etmeleri lâzım gelecektir.

İflâs harici konkordatoda konkordatonun tasdiki halinde derdest takipler noktasından ne olacağı 304 üncü maddede yazılıdır. Burada «konkordatonun tasdiki konkordato mühletinden önce vaz olunupda henüz paraya çevrilememiş olan hacizleri hükümden düşürür» denmiştir. Şu halde 300 üncü madde mucibince kendisine kat'î konkordato kararı tebliğ edilen icra dairesi bu tebliğ anından itibaren artık hiç bir satış talebini infaz edemez; eğer mahcuz mal daha evvel satılmış bulunuyorsa takipde bulunan alacaklı bütün bu satış bedeli üzerinde iddiada bulunabilir. 186 ıncı madde 1. inci fıkrası da bunu müey-

yiddir. Bu vesile ile burada bir noktaya daha işaret edelim: 186 ıncı madde 2 inci fıkrasında paylaştırılmıyan ve icra veznesine yatırılmıyan paraların da alacaklıya ait olamıyacağı ve 100 ve 101 inci maddelerde ise vezneye girmiş paralara başka alacaklıların iştirak edemiyeceği yolunda hükümler vardır. Bunlar hep birbirinden başka ve fakat aynı tanzime tâbi almaları lâzımgelen hükümlerdir. Bütün bunların 304 üncü maddedeki esas üzerine tashihi zanediyorumki lâzımdır.

Haciz edilmiş alacaklar üçüncü şahış borçlu tarafından tediye edilmiş olduğu takdirde paraya çevirme talebi yapılmamış olsa dahi 304 üncü madde mefhumunca paraya çevrilmiş sayılır.

304 uncu maddedeki «hacizler düşer» sözu yalnız haczin değil, belki takibin düşeceği, yolunda anlaşılmaktadır. Blumnsteine göre konkordato muhletinden önce başlamış olan takibe, tasdikden sonra devam edildiği yani haiz veya iflâs istendiği takdirde borçlu konkordato şartları dairesinde 71 inci madde mucibince takibin ibtalini isteyebileceği gibi iflas talebine karşı 158 inci madde mucibince defide bulunabilir. Netekim konkordato nazara alınmaksızın yeni yapılacak bir takipde de borçlu itirazın ref'i talebine karşı aynı suretle konkordato hükümlerini ileri sürebilir.

Fakat konkordatonun tasdiki halinde dahi evvlce başlamış olan bir rehnin paraya çevrilmesi hakkındaki takibe devam edilmesi talep edilebilir. Zaten bizim kanunumuza göre rehnin paraya çevrilmesi yolu ile takip mühlet içinde de her vakit caizdir; bu takib mühlet içinde de durmıyacakdır (m. 289). Konkordato 307 inci madde mücibince feshedilmiş veya konkordato muhleti geri alınmış olursa veya konkordato tasdik edilmezse evvelce başlamış olan takiblere alelâde surette devam edilebilir. Konkordato iflâsdan sonra yapılmış ise hacizler zaten daha evvel iflâsın açılmasıla sakit olmuşlardır. Burada da bir tashihe işaret etmek isteterim. 193 üncü madde takiplerin iflâsın ilanından sonra düşeceğisöyler. Bu hüküm yanlıştır. Bilhassa 184 üncü maddeyede aykırıdır. İflâs açıldığı zamanda müflisin haczi kabil bütün malları masaya girdiği halde o hacizlerin ilân tarihinden sonra düşeceğini söylemek tenakuz teşkil eder. Burada hacizlerin düşmesi, iflâsa karar verildiği tarihde tahkkuk eder, yoksa ilandan değil.

Bu hacizler iflâsın konkordato neticesi kaldırılmasile yeniden canlanmazlar. Takibe devam edildiği takdir de bu devama karşı 309 uncu maddeye göre yapılan konkordato ileri sürülebilir.

Filhakika iflâsdaki konkordatonun tasdiki iflâsın kaldırılmasını mucip olur. Bu halde 309 üncü madde son fıkrksı mucibince iflâs i-

daresi iflâsa hükmeden mahkemeden iflâsın kaldırılmasını re'sen ister.

Burada da zannımca tatbikatçıları şaşırtabilecek ve işleri uzatabilecek bir karışıklık vardır. 309 uncu madde üçüncü ve dördüncü fıkraları İsviçre kanununda şöyledir (m. 317, f. 3): «Konkordato hakkındaki karar iflâs idaresine bildirilir. Karar tasdika dair ise iflâs idaresi iflâsa hükmeden mahkemeden iflâsın kaldırılmasını ister». İsviçrede konkordato hakkında karar veren ve onu iflâs idaresine veren merci, mahkemeden başka ve konkordato mercii denilen merci olabilir. İflâsın kaldırılmasına karar verecek merci ise mahkemedir. Bizde konkordatonun tasdikine ve iflâsın kaldırılmasına karar verecek merciler hep mahkemedir.Ancak iflâsın kaldırılmasına karar verecek mahkeme iflâsa karar veren ticaret mahkemesidir. Konkordatonun tasdikine, bilhassa iflâs halindeki konkordatonun tasdikine karar verecek mahkeme ticaret mahkesinden başka bir mahkeme ise hangisi olduğu kanunda gösterilmiş değildir. Konkordatoda münazaa miktarı bakımından, yani sulh ve asliye mahkemesi diye bir vazife meselesi çıkarmağa zan ediyorumki mahal yoktur. Binaenaleyh konkordatoyada pek alâ ticaret mahkemesi karar verebilir ve vermelidir (1933 teymiz kararları, s. 241 No 57). Bu halde de konkurdatoya karar veren mahkemenin aynı zamanda iflâsın kaldırılmasına da karar vermesi daha ameli görünür. Zaten konkordato talebinde bulunan alacaklılar bununla bilhassa iflâsı önlemek ve onu ref etmek istemiştir.

Üçüncü fıkradaki iflâs dairesine bildirilir sözü de 4 üncü fıkraya aykırıdır. Mahkemeden iflâsın kaldırımasını isteyecek olan merci, iflâs idaresi olunca kararın ona değil de iflâs dairesine bildirilmesinde bir sebep, mana yoktur. Her halda mahkemenin iflâs dairesine, onun da iflâs idaresine ve iflâs idaresinin de yine aynı mahkemeye müracaat etmesi oldukça garip bir iş gibi görünmektedir.

Mahkeme konkordatonun tasdiki kararında alacakları itiraza uğramış, yani 293 üncü madde mucibince yapılan beyan sırasında alacakları inkâr edilmiş olan alacaklılara dava etmek için on günlük bir mühlet tayin eder. Bu dava, alelade muhakeme usullerine göre açılır ve maddî, esas hukuka müessir bir alacak davasıdır. Mamafih münazaa ve dava yalnız alacak miktarında olmaz; iddia edilen imtiyaz veya rehin hakkında da olabilir.

Aynı zamanda mahkeme emrederse borçlu, münazaalı alacaklara isabet eden payları davanın neticesine, bu bapdaki hükmün kat'ileşmesine kadar saglam bir bankaya veya icra veznesine yatırır (m. 305). Mahkeme alacağın kazanılacağını muhtemel görmezse paranın depo edilmesine karar vermesi münasip olmaz. Mühlet içinde

186

dava etmiyenlerin hakkı düşer (m. 302). Bu düşmenin mana ve şümulü hakkında İsviçrede çok ihtilaf olmuş isede Federal mahkeme bunun maddî hukuk noktasından bir sukut olduğunu tefsir ve tesbit etmiştir. Mühlet içinde dava edilmemesi veya davanın kayıp edilmesi halinde, depo edilmiş para varsa bu para diğer konkordato alacaklılarına verilmez; mahkemenin kararile borçluya iade edilir.

İflâs açıldıktan sonra konkordatoda bir alacak hakkında daha önce sıra cetveli üzerine açılan davada (m.235) hüküm verilmiş, yahut dava görülmekte bulunmuş ise 302 inci madde mucibince bir mühlet tayini lüzumsuzdur. Birinci takdirde hüküm borçlu ve alacaklı için düstur olur; ikinci takdirde sıra cetvelindeki dava takip edilir.

Konkordato tasdik edilmekle alacaklıların hakları konkordatoda kabul edilen tediye miktar ve tarzlarına inhisar eder ve ancak bunu istiyebilirler. Meselâ % 30 üzerine yapılan konkordatoda % 70 kısmı tamamen sakit olmuş, ibra edilmiş olur. Bu kısımda bir tabiî borç kalıp kalmayacağı müellifler arasında ihtilaflıdır. İsviçrede Federal mahkeme de meseleyi bir kararında müsbet ve bir kararında menfi olarak halletmiştir. v. Tuhr 303 üncü maddeye göre rehin hakkının ve 295 inci maddeye göre kefaletin baki kalması (Bk. 113. f. 3 bakınız) böyle bir tabiî borcun mevcudiyetine delil olacağı fikrindedir. Tabiî bir borcun kalması, borçlunun konkordato ile borçdan kurtulduğunu bilmiyerek borcunun hepsini ödediği surette geriye isteyememesini ve paranın bilerek tamamen verilmesi bir hibeyi tazammun etmemesini ifade eder. v. Tuhr bu hal tarzının amelî hayat telâkkilerine uygun göründüğü ve bir çok hallerde dahi vaz geçilen paranın ödenmesi, ahlâkî vazife olarak gösterilebildiği mütalâasındadır. Oser de bu reydedir. Fakat Yäger Fedaral mahkemenin son içtihadına da istinad ederek bir tabiî borç kalmadığından tediye de bulunan borçlu, hata altında tediye etmiş ise geri isteyebileceği fikrindedir.

Borçlu alacaklılara ancak konkordato da muayyen zaman ve tarzda tediyede bulunabilir. Bir alacaklıya konkordato şartlarından fazla olarak bir şey temin ederse böyle bir vad hüküm ifade etmez ve mutlâk surette, 306 ıncı maddedeki ifade ile hükme hacet olmaksızın, batıldır (m. 311 Numara 7 bakınız). Ödenecek hisselerin konkordatoya ve bilhassa mehillere tevfikan ödenmesi hakkında bütün tedbirlerin alınması borçluya terettüp eder. Komserin artık vazifesi kalmadığından ve başkaca bir mutavassıtta gösterilmiş olmadıkça verilecek hisseleri tediye ve teslim borçluya düşer. Borçlu sıkı surette mükellefiyetlerine riayet etmediği surette konkordatonun feshi istenebilir

187

(m. 311 No. 7; Schw. İ. Z. İkinci kânun 1938, sahife 218).

Filhakika 307 inci madde mucibince kendisine karşı konkordato şartları ifa edilmiyen her alacaklı konkordatoyu tasdik eden mahkeye müracaatla kendisi hakkında konkordatoyu feshettirebilir. Fakat alacaklı meselâ gecikmiş bir tediye kabul etmiş ise bundan dolayı fesih isteyemez. Bu fesihde usulü muhakeme, tasdikde olduğu gibi basit usulü muhakeme olacaktır (H m. 507). Fakat her halde borçluya müdafaa imkânı verilmelidir.

Konkordatonun feshine rağmen alacaklı konkordato mucibince iktisap etmiş olduğu hakları (meselâ üçüncü şahsın kefaletinden mütevellit haklarını, 298 inci madde 3 üncü numarası mucibince verilen teminat üzerindeki hakları) muhafaza eder. Fakat alacaklı bu haklardan ancak konkordatoda kabul edilen hisse miktarında istifade eder. Yoksa bunlar fesih üzerine yeniden meydana gelen bütün alacak hakkında teminat teşkil etmezler. Alacaklı 295 inci madde 2 inci fıkrası mucibince müşterek borçlulara ve saireye karşı haklarını iskat etmiş ise fesih üzerine bu haklar tekrar vücut bulmazlar.

Fesih talebi üzerine verilen karar ister redde ister kabule dair olsun temyiz edilebilir (m 307 f. son).

Konkordato borçlunun meselâ bazı hâdiseleri gizlemesi, yahut icad etmesi suretiyle namusluca sayılmıyacak bir şekilde yapılmış ise 308 inci madde mucibince konkordato tamamında ortadan kaldırılır. Bu takdirde alacaklılar verilen teminatları, 305 inci madde mucibince mevduatı kayıp ederler.

Muhakeme usulü burada da basit usuldür. Fakat her halde borçluda davet edilmelidir. Diğer alacaklılar davaya dahil olabilirler. Fakat re'sen veya ilân suretiyle davetlerine lüzum yoktur. Feshi mucip sebep müddei tarafından isbat edilmek lâzımdır.

Verilen hüküm burada da her iki tarafca temyiz edilebilir. Fesih kat'iyet hali'ni alınca borçlu iflâsa tâbiî kimselerden ise doğrudan doğruya iflâs istenebilir (m. 301. 308. f. 2. 310. No. 9).

***

Bu satırların provaları sırasında edinebildiğim yeni İsviçre nizamnamesinin konkordatoyu tadil eden hükümlerini buraya nakliyorum. Nizamname 17 ilkteşrin 939 tarihlidir. 49 maddelikdir. Bu maddeler İsviçrenin İcra ve iflâs kanununun şarihi eski Federal mahkeme âzası C. Yäger in izahını havi eserinde birlikde neşredilmiştir:

M. 34 — İcra ve İflâs kanununun 295 (bizim 287) inci maddesi mucibince konkordato mühletine dört aylık müddet için müsaade ve bu müddet azamî daha iki ay için temdid edilebilir.

M. 35 - Mühlet içinde 219 (bizim 206) inci madde birinci sırasında yazılı üçret alacakları ve devre devre verilen nafaka miktarları hakkında haciz yolu ile takib ve gayri menkul rehni ile temin edilmiş olan alacaklar hakkında rehnin paraya çevrilmesi yolu ile takib caizdir; bununla beraber gayri menkul rehni satılamaz.

M. 36 — Borçlu, merhun olan ve sanatını işletmek için zarurî bulunan bir gayri menkulün konkordato muamelesinin hitamından sonra satışı ile iktisadî mevcudiyetinde tehlikeye düşeceği hakkında kanaat verirse rehin borcunun bir yıllık faizi ödenmemiş olmamak şartile korkordato muamelesinden önce tevellud etmiş bir borçdan dolayı bu rehnin satışının, konkordato nun tasdıkından sonraki azamî iki yıl için tatil edilmesini konkordato merciinden istiyebilir.

M. 37 — Komserin rehnin kıymetini tahmin hakkındaki muamelesi gayri menkul rehin alacaklılarına alacaklılar toplanmasından önce tahrirî olarak bildirilir. Bunda konkordato merciine şikâyet edilebileceği gösterilir.

Alacağı karşılanmıyan rehin alacaklısı masraflar için peşin tediyede bulunursa konkordato merciinden, rehnin kıymetinin ehli vukuf marifeti ile tekrar takdirini istiyebilir.

M. 38 — Konkordato mercii, her halde ehlî vukufu dinledikten sonra, borçlunun harb hâdiseleri dolayısile kendi kusuru olmaksızın gayri menkul rehni ile temin edilmiş olan resulmal olacaklarının faizini Konkordatonun tastikinden sonra kendi iktisadî mevcudiyeti tehlikeye girmeden ağlebi ihtimal hiç veya tamamen ödeyemiyecek vaziyetde olduğuna kanaat hasıl ederse borçlunun talebi ile, karşılanmıyan resulmal miktarının faizi hakkında azamî iki yıllık bir mühlet veya kısmen veya tamamen bir ibra emredilebilir.

İmhal edilen faiz alacağı için Konkordato mercii tarafından tesbit edilecek bir temerrud faizi ödenir.

M. 39 — Borçlu, gayri menkul rehin alacaklılarının resulmal alacaklarının rehin ile karşılanmayan kısmı ile Konkordatoya iştiraki % de üzerine bir Konkordato akdini kendisi için imkansız kılacağı hakkında kanaat verirse Konkordato mercii bütün resulmal alacağının 36 ve 38 inci maddelerdeki tahditler altında Konkordatodan hariç kalmasını emredebilir.

M. 40 — Borçlu 36 ve 38 inci maddedeki tedbirleri taleb etmek isterse bu tedbirlerin teşmil edileceği rehin alacaklarını konkordato projesinin taktimi ile birlikde tam olarak göstermek ve teklif edilen

189

tedbirler hakkındaki sebebleri beyan etmek mecburiyetindedir.

Konkordatonun tasdıkı hakkındakı muhakemeden önce alâkadar rehin alacaklılarının tahrirî dinlenmelerine fırsat vermek lâzımdır. Bu alacaklılar, alacaklılar toplanmasına ve konkordato mercii huzurundaki muhakemeye şahsen davet edilirler.

M. 41 — 36 ve 38 inci maddelerde yazılı tedbirler borçlunun rehni rızasile satması, iflâs etmesi yahut ölmesi hallerinde kanunen sakıt olur.

M. 42 — Konkordato mercii, alâkadar alacaklı aşağıdaki hususlar hakkında kanaat verirse onun talebile ve borçluyu da dinledik den sonra 36 ve 38 inci maddelere göre emrettiği tetbirleri geri alabilir:

A. borçlu tetbiri, konkordato merciine karşı yapdığı yalan ifadeler ile elde etmişse;

B. borçlu yeni mamelek edinmiş veya yeni iktisabda bulunmuş olupda bundan kendi iktisadî mevcudiyetine bir zarar vaki olmaksızın rehinli borcunu ödeyebilir veya faizini verebilirse;

C. gayri menkul rehninin satılmasında, yahud resulmal alacağının mukavele mucibince faizinin verilmesinde borçlunun iktisadî mevcudiyeti için artık bir tehlike yoksa.

M. 43 — Konkordatoya, muvafakat eden alacaklılar tarafından temsil edilen alacak miktarı nazari itibara alınan alacakların mecmu mikdarının asgari üçde ikisine baliğ olursa muvafakat edilmiş sayılır.

Karşılıksız kalan gayri menkul rehin alacakları 39 uncu madde mucibince konkordato dan hariç bırakılmış ise hesaba katılmaz.

M. 44 — Birlikde borçlulara ve kefillere karşı olan haklar, alacaklı konkordatoya ve 36 veya 38 inci maddeler mucibince verilen emre muvafakatını beyan etmiş olsa dahi mahfuz kalır.

Birlikde borçlular ve kefiller eğer daha önce alacaklıları tatmin etmişlerse ve tatmin ettikleri nisbetde alacaklı yerine konkordatoya karşı itirazda bulunabilirler.

M. 45 — mamelekin devri suretile bir konkordatonun muhteva ve hükümleri hakkında Federal mahkemenin 11 Nisan 1935 tarihli bankaların ve tasarruf sandıklarının konkordatosuna dair olan nizamnamesinin temas eden hükümleri şu değişiklerle kıyasen tatbik edilir:

A. tasfiye memurunun veya memurlarının ve alacaklılar encümeninin intihabı alacaklılar taplanması tarafından yapılır.

B. emirler aleyhine temyiz mahkemesine müracaat edilemez.

No: 12

Ecnebî memleketlerde ceza infaz müesseseleri

İNGİLTERE

Yazan:
Ernest Bertrand

Türkçeye çeviren
Sakıp GÜRAN

Cezada klasik şiddet taraftarı memleket. İngilterede 1800 senesinde 160 muhtelif suç için hâlâ «ölüm cezası» tatbik ediliyordu. (meselâ bir dükkânda işlenen hırsızlık, bir tavşan çalmak, damga pulu taklit etmek ve hatta bir ağaç kesmek) 1823 yılında gene 100 den fazla suç için, 1864 den itibaren ancak 4 cürüm için:

Adam öldürmek, korsanlık, tersane yapmak ve vatana hiyanet.

Hatırlatalım ki İngilterede 18 inci asrın niyayetinden 1868 senesine kadar mahkûmları Avustralyada «Norfolk» ve «Van Diemen» adalarına göndermek suretile nefi cezası tatbik etmiştir. Port Phillip, kürek mahkûmları müstemlekesinin ilk valisinin adını taşır.

En eski İngiliz ceza evi, 18 inci asrın başlangıcından itibaren ceza evi olarak kullanılan, şehrin bir kapısında yerleşmiş, «Newgate» ceza evidir. Bu, Londra «Bastille» idir. Yerine «Tour de Lonres» kaim oldu. «Newgate» ceza evi 1770 — 80 de yeniden inşa edildi. 1880 de bu ceza evini asiler yaktılar, 300 mahbusu da serbest bıraktılar. Bu vak'ayı Charles Dickens, «Barnaby Rudge» isimli müessir romanında dramatik bir surette hikâye eder. 1837 de «Newgate»a artık yalnız maznunlar ve «Milvank»a gönderilen ve muhtelit rejime tabi bulunan mahkûmlar kabul edildi. 1785 den 1868 e kadar bu ceza evinde ölüm cezaları infaz olundu, sonra buraya borçtan dolayı hapsedilenler kunuldu ve bina 1921 de yıktırıldı.

1835 de Âyan meclisi tarafından İngilteredeki ceza evlerini tetkike memur edilen beş müfettişten müteşekkil heyetin Newgate'ı fecaatini tasvir eden raporu İngilterede, bu defa umumiyetle, hücre sisteminin kabul edilmesini intaç etti. (idman zamanı müstesna)

Daha 1847 de bu tipte 40 ceza evi inşa edildi. 1840 da inşa edilen «Pentonville» ceza evi İngiliz hücre ceza evi tipidir.

İskoçya, 1837 den itibaren Perth ceza evini hücre usulüne tebdil

etti. İrlanda, 1840 da mutlak tecridi kabul etti.

1877 de, daha sonra 1898 de ceza evlerine müteallik bir kanun İngiliz infaz sistemine kat'i şeklini verdi. Nefi cezasının muvaffakiyetsizliği neticesinde İngiliz ceza infaz sistemine dahil olan «ıslah notuna müstenit müterakki usul» tavzih edilerek tasdik olundu.

O zamandanberi Borstal enstitüleri, içki müptelâlarına mahsus menfalar ve mahallî ceza evleri dahil olmak üzere bilûmum ceza evleri dahiliye nezaretine tabidir.

Ceza evleri, tayinleri Kral tarafından yapılan ve her sene parlömana bir rapor veren beş azalı bir komisyon tarafından dahiliye nezareti talimatına tevfikan idare edilir. Müfettişler tarafından da yardım gören bu komisyon vâsi salâhiyetlere maliktir. Bundan başka her müessesede hâkimlerden müteşekkil bir heyet ile azası, ceza evinin mahallî veya umumî olduğuna nazaran mahallen veya merkezce tayin olunan bir «ziyaretciler müracaat hey'eti» mevcuttur.

Nizamnamelerde idarecilerin en ufak teferrüatına varıncıya kadar tafsil edilmiş olan mükellefiyetleri ve salâhiyetleri aşağı yukarı Belçikanınkilerin aynıdır. «Governor» denilen müdür, «Chaplain» tesmiye edilen rahip ve «Medical offical and surgeon» tabir olunan tabip müessesenin başlıca şahsiyetleridir. Müdür ve rahip mahbusların ahlâkî salahları için bilhassa müştereken çalışırlar.

Vazifeye ait malûmatı müsaadesiz neşretmek memnudur. Meslekî sırrın ifşası iki seneye kadar hapis cezasını istilzam eder.

Cezanın şiddetle tatbik edilmesi gerektir: kat'i disiplin, ağır çalışma. Gaye, tazyikin yavaş yavaş gevşetilerek mahkûma yeniden hürriyetini kullanmasının öğretilmesidir.

İki sene ve daha aşağı cezalar mahallî ceza evlerinde çekilir. 16 yaşından 21 yaşına kadar olan genç mahkûmlar Borstal müesseselerine konurlar. Bir kaç zamandanberi 21 yaşından 24 yaşına kadar olanlar umumî ceza evlerinin hususî kısımlarına alınıyorlar. 20 yaşından 26 yaşına kadar olanlar Parkhurst'a gönderilmek suretile bir ıslah şekli tecrübe edildi ise de muvaffak olmadı.

Cezaları üç seneden — evvlce beş sene ve daha fazla idi — müebbet mahkûmiyete kadar olanlar cezaî hizmet [1] usulüne tâbi olan mekez ceza evlerine gönderilirler.

---

[1] İngilterede 26 Haziran 1857 de nefi cezası kaldırılarak yerine "cezaî hizmet„ usulü vazolundu. Bu ceza üç devreye ayrılarak infaz edilir:

1 — Mutlak tecrit devresi.

»Bu devre müddeti 8 ile 9 ay arasında değişir (kadınlar için 4 ay) teneffüs,ders.

192

Bundan başka, üç defa mahkûm edilmiş bulunan mükerrirler İngilizlerin «preventive detention» dedikleri hapse tâbi tutulurlar.

İngilterede ihtiyarlar, malûller anurmaller için hususî müessessler vardır.

İngiliz tedrici sisteminin hususiyetleri esaslı bir tadile uğramamış ve çok karışık bulunmuş olduğundan bu hususiyetleri gıdaî rejimin, yatacak yerin, iş nev'inin tedricen iyileşmesi, ziyaretci kabulünün ve mektuplaşma mikdarının artması şeklinde hülâsa edebiliriz Islâh notları cezanın, dörtte birini geçmemek şartile, eksilmesini ve tedricen artan fakat çıkış zamanında daima çok az olan bir üçrete nailiyeti dahi intaç eder.

Mahkûmlar ceza evine geldiklerinde komisyon tarafından şu üç sınıftan birine ayrılırlar:

1 — Yıldız sınıfı: Ahlâken bozlumuş olmayan gayri mükerrirler.

2 — Mutavassıt sınıf: Ahlâken bozulmuş farzolunan gayri mükerrirler.

3 — Mükerrirler sınıfı :

Bunlar için ceza evlerinde çok karışık tasnifler yapılmış ve her sınıfa mahsus, kadın ve erkekler için ayrı müesseseler vücuda getirilmiştir.

İkinci sınıfta olanlar birinci sınıfa geçebilirler ve yine birinci sınıfta olanlar ikinci sınıfa düşebilirler. Birinci ve ikinci sınıfta olanlar cezalarını çekmeğe bir aylık hücre hapsi ile başlarlar. Bu müddet mahallî ceza evlerinde 14 gündür. Üçüncü sınıfta bulunanlar için bu ilk hücre müddeti üç aydır. Bu tecrübe ve müşahade müddetleri zarfında mahkûmlara ancak derse ve dine mütaallik kitaplar verilir.

---

ve ibadet zamanları müstesna olmak üzere mahkûmlar gece ve gündüz tecrit olunurlar.

İkinci devre.

Mahkûmlar yalnız geceleri tecrit edilirler. Gündüzleri atölyede birlikte çalışırlar. işte bu esnada ıslah notları kendini gösterir. Bu devredeki mahbuslar dört sınıfa taksim olunurlar:

A — Dördüncü sınıf. tecrübe sınıfıdır (3 ay)

B — Üçüncü sınıf. asgarî 300 adet ıslah notu almış olanların kabul edileceği sınıftır. (günde azamî 8 ıslah notu verilebilir)

C — İkinci sınıf. bu sınıfa geçmek için 2920 adet ıslah notu kazanmak icap eder.

D — Birinci sınıf. son sınıftır.

Sınıflar yükseldikçe yiyecek, elbise yatacak yer ve saire iyileşir, ziyaretci kabulü ve mektuplaşma adedi artar.

3 — Üçüncü devre.

Bu devrede meşrutén tahliye hakkını iktisap etmiş olan mahkûmlar bulunur.

193

Cezanın beş sene infazından sonra mütebaki mikdar en aşağı sekiz sene olursa „ uzun cezalılar " kısmına geçilir ki bu kısımda mahpuslara kantin eşyası hatta tütün verilebilir. Bazı ahvalde mahkûmler birlikte yemek, konuşmak, ziraat için toprak elde etmek ve saire gibi hususlara nail olurlar. Bu devrede, istisnaen, çalışma ücretlidir.

Mahallî ceza evlerinde imtiyaz kazanmış mahkûmlar mevkuflarındaki kadar müsait bir vaziyete mazhar olurlar. Komisyon gelirlerine ve içtimaî vaziyetlerine göre mahkûmlara munzam müsaadeler verebilir. Borçtan dolayı hapsedilenler diğer mahkûmlardan daha iyi muamele görüyor denemez. Kabahat cezasına mahkûm olanlar hakkında bu kaideler, bilhassa tecride mütaallik olanları, ayni şiddetle tatbik olunmaz.

Gün şöyle taksim edilmişdir :

6.15	Kalkma
6.30	Başlangıç, Toz alma, sabah kahvaltısı vesaire
8.30	İbadethane
9.20	Avluda tenefüs
10.30	Atölyede çalışma
11.45	Hücreye avdet
12	Öğle yemeği
14	Atölyede çalışma
15.45	Hücreye avdet
16	Akşam yemeği, kapanış
21	Işıkların söndürülmesi

Cem'an 19 saat hücre.

Mahbusların ekserisi hücrede küçük el san'atlerile meşgul olurlar. Son zamanlarda müşterek atölyesi olmayan ceza evlerinde, bu işler hücre geçitlerinin serbest mahallerinde dahi yaptırılıyor.

Merkez ceza evlerindeki mahkûmlar bidayette kanal, havuz, dalga kıran, taşocakları, yollar gibi âmme işlerile iştigâl ettirilirdi. Halen ekser müesseselerde mahkûmlar devlet daireleri hesabına her nevi eşya imal etmektedirler. Fakat gene mahkûmların açık havada çalıştırıldığı müesseseler mevcuttur.

Bazı Hususiyetler

İngiliz ceza evlerinde, çalışma ücretli olmadığından, kantin yoktur. Tahammur etmiş içkiler yasaktır. Hücreler mahkâmların istira-

hatine pek az müsaittir (çıplak tuğla). Dolap ve sandalya bulunmaz; yalnız alelade bir tabure vardır. Işık duvarın oyuk bir yerinde ve bir kafes arkasındadır. Masa kapıya yakın bir köşeye konmuştur. Her sabah mahbuslar, aralarında ikişer metre mesafe olmak üzere, ceza evinin mabedinde toplanırlar. Rahibin bulunmadığı zamanlar ceza evi müdürü veyahut onun seçeceği diğer bir memur duayı yapar. Gezinti sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa yapılır; aralarında üçer metre mesafe bulunan mahkûmlar müşterek merkezli muhiti daireler resmederler.

Mahkûm haftadan haftaya ziyaret kabul edebilir.

Çalışmadan veya idmandan avdette her mahkûmun üstü baştan aşağı aranır. Bu arama işinde çalışan memurlar daima grup değiştirirler. Bir mahkûmun üstünü diğerleri muvacehesinde aramağı nizamname meneder. Son sınıfta bulunan mahkûmlar ancak bilhassa tayin edilmiş nezaretçiler tarafından aranabilir.

Cismaî cezalar elyevm mevcuttur: azamî olarak 36 vuruşu geçmemek üzere darp. 18 yaşından aşağı bulunanlar için azamî vuruş adedi 18 dir. Bu ceza Müdür ve tabibin huzurlarile, bu iş için kendisine bir mikdar bahşiş verilen bir gardiyan tarafından ve mahkûmun görmiyeceği bir şekilde icra olunur.

Demire vurmak cezası dahi bakidir. Firar ve taarruz hallerinde mahkûm 6 aya kadar demire vurulabilir.

Bürolarda yazı işleri dahi mümkün olduğu derecede basitleştirilmiştir. Böylece Pentouville (1200 mahbus), Wandsa orth (1550 mahbus) de ancak 3 — 4 memur vardır.

Bilindiği gibi Whigt adasında Camp-Hill'e yeni müesseseler yerleştirildi. Buralarda çıplak bir hücre ile başlayıp hamak ve nihayet çarşaflı yatak ile biten bir nevi tetrici sistem tatbik olunur. Yemek. meşguliyet ve saire zaman ve mahkûmun hüsnü hali iyileşir. Hücreler şeffaf camlı büyük pencerelerle aydınlatılmıştır. Mahbuslar pencereleri süsliyebilirler. Yemekhaneler ayni zamanda sigara, oyun ve mütalâa salonu olarak kullanılır. Orada konserler, konferanslar ve hatta temsiller verilir. Kantinde sardalye, et konservesi, bisküi kolaylıkla bulunur.

Bu müesseseye yerleşdiği ilk günlerde mahbuslar arasında bir isyan çıkmıştı. Bu yak'a üzerine mücrimler kırbaşla döğüldüler. 1914 de yeni bir isyan tehdidi baş gösterdi. Müessesenin akserî kuvvetler tarafından muhafazası mecburiyeti hasıl oldu.

Bütün bunlar hükûmetin pek az memuniyetini mucip oluyor. Lord Chacellor, Viscount Cave ve Sir Johnson Hickx Londra kongresinde Camp-Hill'den tahliye edilenlerin üçte ikisinin yeniden mahkûm edil-

195

diklerini bildirdiler.

Zaten İngiliz ceza evlerinde umumiyetle % 50 den fazla mükerrir vardır.

Borstal müesseseleri iyi neticeler vereceğe benzemiyorlar. Bu, Borstal müesseselerinde henüz az çok namuskâr mahkûmlarla ahlâkan tamamile bozulmuş mahkâmların ifsat edici temaslarından neş'et ediyor. Bu noktai nazar mezkûr teşkilâtı mahallen tetkike giden meslekdaşımız M. Delierneux'ın pek munsifkârane raporunda teyit edilmiştir. Aşağıdaki satırlar bu rapordan iktibas olundu.

Borstal müesseseleri, Rechester yakininde tesis edilmiş olup 1906 da genç mahkûmlara tahsis edilen bu müesseselerden birincisinin kurulduğu mahallin ismini alırlar.

Bu genç mahkûmlar o zamandanberi ve harptan sonra şiddetlenen bir ıslâh rejimine tabidirler. Bu rejim şunları ihtiva eder:

18 metre mikâbı hücrelerde geceyi münferiden geçirmek. Bu hücrelerde akşamları bir saat yalnızlık, günlük ibadet, devreleri takiben evvlâ dahilî hizmet, sonra ziraat ve nihayet sınaî işlerde çalışma, Mektep, Jimnastik, spor ve saire.

İmtiyaz kazanmış olanlar şehir dahilinde gezebilir.

Haricen her şey mükemmeldir. Fakat tecrübeli bir bakış halen tatbik edilmekte olan ve ıslâhı nefsi temin etmekden ziyade haricî hayatın itiyatlarının taklidini temin etmek istiyen bu usulün esaslı kusurlarını pek çabuk keşfeder:

İdarecilerin mahbuslar üstünde şahsî ihtimamı hemen yok gibîdir. Cismanî cezalar hâlâ mevcuttur. (Taş kırmak ve saire)

İngilizler Birleşik Amerika devletlerinin müşabih müesseselerinden bir iktibastan ibaret olan Borstal sistemleri ile müftehirdirler. Amerika sistemi de Avrupa sisteminin bir taklidinden ibaretti.

Bu yoldaki mesainin kat'î muvaffakiyyetini temin etmek için pek çok para ve emek sarfediliyor. Böylece tahliye, edilenler istidatlarına göre bir işe yerleştirilmektedir.

Harptenberi İngiliz ceza infazı rejiminde gayrı mükerrir ve genç suçluları diğerlerinden ayırmak temayülü arttı, ve cezası bir terbiye sisteminin tatbikine kâfi derecede uzun olanlar bir araya toplandı.

Bu ceza evlerinde mahkûmlara bazı serbestî, verilmiştir. Bazen nezaretsiz çalışırlar ve yüksek sînıfta olanlar yemeklerini birlikte yerler, eğlence kulüpleri teşkil ederler vesaire.. Wakefield'de mahbuslar, her biri, diğerleri üzerinde iyi bir tesir yapacağı tahmin edilen bir mahkûmun idaresi altında olmak üzere sekizer kişilik grup-

lara ayrılmışlardır. mahkûmların her yerde konuşmalarına müsaade edilmiştir.

Umumî harpten sonra cürüm ve kabahat ve dolayısile mahbus miktarının hemen her yerdeki azalışı hâdisesi daha ziyade evvelce bu hususun tezahüratı başlamış olan İngilterede müşahade edildi. Bu itibarla hükûmet ceza evlerinin ilgasına koyuldu. Bu sebeble 1878 de mevcut olan 126 ceza evi yerine 1925 de ancak 29 ceza evi kaldı. Bu tenezzül, himaye sisteminin tevessüüne, çocuklar ve anormallerin ceza evlerinden ihracına ve halkın terbiye ve yaşayışının umumî şartlarının iyileşmesine atfolunur. Böyle olmakla beraber son zamanlarda iktisadî buhranın tevlit ettiği suçluluğun çoğaldığı bildiriliyor.

İngiliz ceza evleri idaresi, başkaca, bu yeniliğin ceza evi havasını değiştirdiğini söleyor: Şimdi mahbuslar şeflerini düşmandan ziyade dost olarak görüyorlar ve onlara mümanaattan ziyade müzaharet ediyorlar. Eskinin tezlil edici ve şedit tedibi yerine mahkûmların bizzat yekdiğerine muavenetini temin eden bir talim ve terbiye sistemi vücude getirildi.

Uzun zamandan beri müşahade ediyoruz ki, ceza evinin hiç bir zaman münhasıran tedip karakterini haiz olmadığı memleketimizde bu mübalâalı imtiyazlara yer vermeksizin ayni neticelere varıldı.

Dartmoor'daki mahbusların son isyanı idarî nikbinliğine hazin bir cevap oldu ve bu vak'a hakkında neşrolunan muhtara, idarenin nüfuzu nazarı için ufak bir misaldir. Mükerrirlerin bulunduğu bu müessesede birlikte eğlenilirdi. Radyo, bilârdo salonu vardı.

Londra ceza evleri şunlardı:

Brixton — maznunlar ve borçdan dolayı hapsedilenler için.

Holloway — Maznun, mahkûm ve borçtan dolayı hapsedilen kadınlar için bu ceza evinde bir çocuk bakım evi vardır.

Pentonvilla — iki seneye kadar mahkûmlar için.

Wandsworth—İki kısımdır: 1) iki seneye kadar mahkûmlar için, 2) Borstal müessesesine gönderilmelerinden evvel müşahade altında bulundurulan genç mahkûmlar ve genç maznunlar için.

Wormwood Scrubs -- İki seneye kadar gayri mükerrir mahkûmlar, Borstal'den tahliye edilip yeniden tevkif edilenler.

Bu ceza evi son modeli temsil eder. Mahkûmlar tarafından ve kendi aralarından bir mahkûmun yaptığı plân üzerine inşa edilmiştir. Kurlarla, idman mahallerile biribirinden ayrılmış, yekdiğerine muvazi dört binayı ihtiva eder.

197

İngiliz ceza evleri nizamatının bilhassa şahsî hürriyetin teminatı, idarecilerin mükellefiyeti ve nezarette mahbuslara kanunî muamele yapmaktaki tarz ve harekete dair olan hükümleri çok sarih ve teferruatlıdır. Bu, belki bir zarureti. Zira ceza evi memurları ekseriya idareci olmayanlar arasından seçiliyor. Ve bu itibarla tatbikî bilgiden mahrumdur. Nizamatın bu sarahatının ceza evi idarecilerinin şahsî teşebbüslerini geniş mikyasta tahdit edeceğinden korkulabilirse de İngilizlerin müstakil, müteşebbis, enerjik olması bu itiyat ve şekil peresliğe karşı koyar.

İdarecilerin hak ve salâhiyetlerinin tahdidinin daha mühim bir sebebi ceza evinde her şeye müdahele eden ve hatta mühim ahvalde mahbuslar üzerinde disipline mütaallik salâhiyeti bulunan komisyonlara veyahut «ziyaretciler müracaat komitaları"na tabiiyettir. Bu öyle bir tahdit ki biz Belçikalılar vazifenin icap ettirdiği ciddiyetle telif edemeyiz. Fakat İngilterede halk adâlet işlerile meşgul olmağa o kadar alışıktır ki ceza evinde kendi mümessillerinin bulunmaması bir gayri tabiilik teşkil edebilirdi.

İskoçya ve İrlânda ufak tefek ayrılıkla beraber İngiltereninki ile ayni bir sisteme maliktirler. Hücre müddetini bilhassa İrlândada çok uzun buluyorum. Mahkûmlara ders hâlâ tahta sıralar üstünde verilir.

İskoçya ceza evlerinde kamçı ve değnek hâlâ mevcuttur. İrlândada bu nevi ceza asla iştihaavar olmadı ve kaldırıldı.

İrlândada genç suçlulara ait müesseseler umumiyetle dinî teşekküllere aittir.

İlk mekteblerdeki mükâfat usulünün ceza evindeki reşit kimselere tatbiki olan „ıslâh notuna müstenit müterakkı sistem" in çocukça olduğunda israr etmiyeceğim. İntizamı teminden ibaret olan yegane gayesini anlamak için bunun ceza evine hangi vaziyetler dahilinde ithal edildiğini hatırlamak kâfidir.

Bir münekkit «eğer dünyada hüsnü hareket ile menfaat temin edilebilen bir yer varsa, orası bir İngiliz ceza evidir». diyor.

Hakikaten orada fazilet, zahirî olanı daima mükâfatlandırılmıştır.

Fakat mahkûmların ceza evi nizamatının icaplarına uygun hareket etmlerini temin için onlara maddî avantaj verilmesi disiplin ile gayri kabili telif ve mahkûmların ahlâkî tekâmüllerinin samimiyeti için tehlikelidir. Bu tatbikatı mazur göstermek için ancak, itiyat tabiatı saniye olduğundan, dürüst hareketlerin otomatik bir şekilde devamının tekerrürü ef'lde bir selâh vücude getirir, denilebilir. Ma-

198

atteessüf cemiyet iyi hareket eden ferdleri mükâfatlandırmadığından kendini ceza evinde menfaati için zabteden mahkûmun tahliyesi halinde, serbest hayatta takip edeceği istikamette yalnız menfaatini gözetmesi kuvvetle muhtemeldir.

Harpten beri bir yağ lekesi gibi yapılan ve hatta Belçikada cemiyeti koruma müesseselerinde tecrübe edilmiş olan müterakki sistem hakkında yukarda söylediğim kanaatleri teyit için 1925 senesinde ceza hukuku mecmuasında bu sistemin Çekoslavakyaya ithaline mütedair proje münasebetile yazdıklarımı tekrar etmeği faideli buluyorum ;

«Müterakki veya ıslâh notuna müstenit sistem denilen bu usul metodik düşünenleri daima teshir etti. hakikatte bu, iptidaî bir infaz şekildir. Evvelâ ceza evi müdürü ancak hayalî bir otoriteye maliktir. Tatbikatta ise günlük ıslâh notlarını tevzi eden gardiyandır. Hergün bütün mahkûmlarla temasta olmayan ceza evi müdürü bu nazik vazifeyi ifa edemiyecektir. Binaenaleyh gardiyan tasnifin mutlak hâkimidir. Ve gardiyanın dürüstisi ve görüş kabiliyeti ne olursa olsun tasnif tamamile indîdir.

Hakikaten mahkûmun ahlâkî selahı takdir edilecek yerde kıymetini gösteren bir unsuru esasî olmaktan uzak bulunan harekâtı, itaati, işe intibakı ve sairesi ölçülmektedir.

Diğer taraftan esaslı bir tasnif muhtelif maddî imtiyaz menbaı haline inkilâp eder. Şu suretle ki, riyakârlar ve ceza evi disiplini ile pişerek hilakârlaşmış mükerrirler küçük memurların hüsnü nazarını kazanmakta mahir olduklarından her halde en fazla faide temin ederler.

Netice itibarile samimî bir ıslahın mükâfatı olan meşruten tahliyeyi, bu usul haricî bir duruma tabi tutmaktadır. Ceza evinde iyi görünenlere imtiyazlar, bilhassa fazla imtiyazlar bahşetmek faidesizdir.

Bir mahbusu tedip etmek, bilhassa zamanından evvel tahliye edilecek bir mahbusun şuphe edilmiyecek bir surette ıslahını teminen tedip edebilmek için ona cezasının bütün şiddetini sonuna kadar çektirmek lâzımdır.

İngilterede tatbik edilmekte olan müterakki sistem İngiliz temayülüne belki muvafıktır. Zira bu memlekette haricî etvara fazla ehemmiyet atfolunur. Bu sistemin teknik vasfı temamlığa, intizama ve teselsülî güçlüklere alışık olan bir alman zekâsını dahi teshir edebilir. Fakat lâtin mantalitesine itavafuk etmek icin çok mihanikîdir.

199

Mahbuslara yapılan muamele kat'i vakıalara müsteniden işleyen otamatik bir tasnıf işi değildir. Bu,çok değişen, dakik bir tesir, şahsî bir nüfuzu nazar işidir. Hatta makûmun ıslahı nefse başladığı muhit ve idarecilerden ayrılması suretile sınıf değiştirmesinde bile bir mahzur görülebilir,

Çekoslovak kanunnunun esbabı mucibesi, ıslah notuna müstenit müterakkı sistem sayesinde İngilterede ve Birleşik Amarika devletlerinde inzibatî cezaların bertaraf edildiği bildiriliyor. Şurası muhakkaktır ki bu sistem mahkûmları uzaklaştırmak suretile ceza evinde intizamı temin edici mahiyettedir. Bununla beraber bu sistem Belçikada mevcut olmamasına rağmen, memleketimizde herhangi bir yerden daha az inzibatî ceza tatbik edilmektedir.

İdare ile mahkûm arasındaki mücadeleye gelince, bu bizim için tamamile meçhuldür. Mahkûm kısa bir zamanda onun yegâne mesnedi olan ceza evi idarecisine kendini tevdi eder.

Ahlâkan düşkün olanlara mahsus 3 üncü sınıfı biz tanımıyoruz. Zaten bana göre böyle bir terkedilenler köşesi, ümitsizler ve şifasızlar kliniği yaratmak kıymıtsiz bir düşüncedir. Fena hareket eden her mahbus tahliye hususunda idarenin hüsnü nazarını kaybettiğini bilir; fakat iyi yola samimî olarak dönüşünde her şeyin derhal unutulacağından daima emin olmalıdır. Ceza evinde her yerde olduğu gibi asla aldatmayan, bir şimşek darbesine benzer tahavvüller olur, Mahkûm bazan en haşin, en yenilmez en huysuz olduğu anda hırçın bir çocuk gibi şefinin kolları arasına düşer.

Mahkûmu tedricen içtimaî muhitin seviye ve cereyanına iade etmek lâzimesi müterakki sistemin sebebi olarak zikredilebilir. Ceza evi muhiti, her ne yapılırsa yapılsın daima düşkün' anormal ve sunli bir topluluk olacaktır. Ve bir mücrimi kendi gibilerin arasında, onların samimiyeti içinde yaşatmağı itiyat ettirmek tehlikelidir. Tecrit edilmiş bir mahkûm, aile ile mukayese edilecek hiçabir cihəti olmayan ve firardan başka bir şey öğretemiyen böyle bir muhitte bulunana nazaran çok daha az şaşkındır. Bundan başka tecrübe isbat eder ki bir mahkûm, hatta temdit edilmiş bir hücre hapsine tabi bir mahkûm cem'iyetteki yarini daha büyük kolaylıkla yeniden alır. Başka yerde bunun aksine bir tecrübe yapıldı ise orada hücre usulü fena tatbik edilmiş demektir.

Enrico Ferri, 1925 te, Londra ceza infazı kongresine ait raporunda görünüşü iyi ve çok mülâyim rejimli yeni İngiliz ceza evi hakkında mütalâa yürütoyor: Mahbusa kendi evindekinden daha rahat olduğu intibaını vermek doğru değildir. Bu, dürüst hareket et-

200

meyen muhtaca, kanunlara itaat eden muhtacınkinden yüksek bir vaziyet ihdas etmek suretile mantıksız hareket etmektir.

Bununla beraber mücrimin ademi mes'uliyeti hakkındaki İtalyan doktrinleri ve hatta bizzat, cem,iyetin cezalandırma hak ve vazifesini reddeden ve onda yalnız mahkûmu emniyete almak hakkını tanıyan Ferri. cezanın haddinden fazla hafiflemesi hususuna müessir olmuşlardır. Büyük bir hahişle ortaya atılan bu hatalı fikir İngilizlerin sert sisteminde dahi mülâyim neticeler tevlit etti.»

201

No: 13

Türk çocuk İslâh evi sisteminin ilmî esasları [1]

ÖNSÖZ

Yazan: Dr. Faruk EREM

Her memlekette ceza hukuku ve ceza infaz sisteminin müştereken kabul ettikleri ve üzerinde artık münakaşa edilmeyen bir hakikat mevcuddur. Bu hakikat suçlu çocukların cezalarının diğer mahkûmlardan ayrı yerlerde infazı lûzumudur.

Bu ayrı yer, ya umumî bir ceza evinin suçlu çocuklara tahsis edilen bir kısmı veye bu iş için vücuda getirilmiş ve teşkilatlandırılmış müstakil bir müessesedir. Bu ikinci şeklin diğerine tercihi icap etmekle beraber, ana fikir hep aynıdır: KÜÇÜK MAHKÛMLARIN DİĞERLERİLE TEMASINA MEYDAN VERMEMEK.

İşlediği suç ne olursa olsun bir çocuğu islâh etmek mümkündür İşlenilen suçun vahameti ile çocuğun islâh edilebilmek kabiliyeti arasında hiç bir nisbet mevcud değildir. Çocuğun ruh ve karekteri yumuşak bir hamur halindedir. Çocukları tanıyan kudretli bir el bu hamuru istenilen hale sokabilir, ve suçlu çocuğu temiz bir vatandaş hiline getirebilir. En feci bir suçu ika' etmiş olsa bile bir çocuğu cemiyet için kaybolmuş bir insan telâkki edemeyiz. Onu islâha mecburuz. Çocuğu islâh etmek, onu kurtarmak ve bu suretle cemiyete bir insan kazandırmak demektir. Ferdi bulunduğumuz cemiyete bir şey kazandırmak arzusu bu işin kudsiliğini göstermeğe kâfi bir delildir.

İşte bu sebebledirki, Türkiyede bir çocuk islâh evi sisteminin temelleri atılmıştır. Türkiyede bu sahada vazedilen esaslar tesadifin

[1] Bu yazıda Türk çocuk islâh evi sisteminin vasıflarını diğer sistemlerle mukayese ederek tebarüz ettirmeğe çalıştık. Türk ceza evlerinde tatbik edilen usullerin bu mukayese metodu ile aranmasının hapishanecilik nazariyatı bakımından faideli olacağı kunatindeyiz. Bu yolda bir çığır açılacak olursa çok iyi neticeler elde edilebilir.

Bu yazı için âmirlerim ve arkadaşlarımdan çok büyük yardımler gördüm. kendilerine teşekkürü bir vazife bilirim.

birer neticeleri değil düşünülmüş ve üzerinde işlenilmiş fikirlerin mahsuludürler. Bu temeller müstakbel çocuk islâh evi sisteminin geniş terakkisine tahammul edebilecek kadar kuvvetlidir. işte biz burada henüz pek yeni olmakla beraber, büyük ümitler veren bu (Türkiyede çocuk islâh evi sisteminin ilmî esaslarını) arayacak ve diğer memleketlerin sistemlerile karşılaştırarak, tutulan yolun doğruluğunu göstermeğe çalışacağız.

*
* *

Hiç şüphe yokki, çocukların diğer mahkûmlarla teması onların ifsadı ile neticelenir. Bu suretle belki bilmeyerek, hata kurbanı ve hatta bazan tamamile talihsizlik eseri olarak ceza evine düşmüş olan çocuk, girdiğinden daha kötü huylarla ceza evinden çıkacaktır. Bu suretle tahliye edilen çocuk, yarının büyük suçlusu olarak, bir kaç yıl evvel çıktığı ceza evine yeniden dönecektir. Eğer ancak bu zaman müdahele etmek isterse, çok geç kaldığımızı, acı acı idrakten başka yapacak şey olmadığını görürüz. Bu sebebledirki çocukların diğer mahkûmlarla aynı yer de hapsedilmesinin doğuracağı mahzurların önüne geçilmek istenilen her memlekette, çocuklar için ayrı islâhhaneler vücuda getirilmiştir. Zaten bu zaruret milletler arası konferanslarında münakaşa edilmiş ve lüzumuna kanaat getirilmiş meselelerdendir [1]. Vazif kanunların bu husus üzerinde israr ettiklerini [2] en modern ceza kanunlarında bu meseleye büyük bir ehemmiyet atfolunduğunu görüyoruz [3].

Maddî imkânsızlıklar yüzünden islah evi vücuda getirilemeyen memleketlerde çocuğu umumî ceza evlerine koymaktansa, cezanın infazını muayyen bir yaşa kadar tehir etmenin müraccah olduğu kabul edilmiştir.

Türkiyede Edirne çocuk islâh evinin tesisinden evvel, muayyen bir sınıf suçlu hakkında bu suretle hareket ediliyordu: Suçu işlediği zaman on bir yaşını bitirmiş olupta, on beş yaşını doldurmamış olan çocuklar fiillerinin suç olduğunu farkı temyiz ile hareket etmiş olmaları halinde T. C. K. nun 54 üncü maddesinin ikinci fıkrası mucibince mahkûm ediliyor ve fakat küçük olmaları hasebile cezalarının derhal infazı yoluna gidiliyordu. Cezalarının infazı 18 yaşına

[1] BAHA Kantar (Ceza Hukukunda yeni temayüller. Konferans)

[2] T. B. M. M. Adliye encümeninin T. C. K. için yazdığı mazbata.

[3] 1937 tarihli İsviçre ceza kanununun 82-100 maddeleri (Bu kanun isviçrede 1942 yılında mevkiî mer'iyete girecektir.

kadar tehir ediliyordu. Bu hal hiç şüphesiz Adalete uygun değildi. Çocuk tam hayata atıl mağa hazırlandığı bir sırada yeniden tevkif ediliyor ve bir ceza evine konuluyordu. Bu suretle öğrenmek hayatı idrak yaşının başlangıcında çocuk hayattan uzaklaştırılıyor ve içtimaî ve fikrî tekâmülünde uzun bir inkıta'ye doldurulmaz bir boşluk yaratılıyordu. Bundan başka bu geç icra edilen Adalet belki de bir kaç yıl evvel işlenilen suçu unutmuş olan cemiyet üzerinde çok fena tesir bırakıyordu. Hiç şüphe yok ki, bu sureti hal çocuk için bir islâh çaresi değil, onu isyana sevkeden ve bilhassa istikbali üzerinde çok fena tesir yapan bir keyfiyeti.

Bütün bu mahzurlar göz önünde tutularak hemen hemen her memlekette çocuklar için hususî islâh evleri yaratılmağa başlandı:

FRANSA da 1810 tarihli ceza kanunu çocukların cezalarının diğer suçluların bulunduğu yerlerden ayrı mahallerde infaz edileceğini ve hususî bir rejime tabi tutulacaklarını bildiriyordu [1]. Bu kanununa göre, her ne kadar, suçlu çocukların islâhhanelere gönderilmesi icap ediyorsada, bu tarihlerde henüz Fransada bu müesseseler yaratılmadıkları için, çocuklar Vilâyet ceza evlerinde alıkonuyordu. Bu suretle büyük suçlularla, küçüklerin teması çok fena neticeler tevlit etmekte idi. Nihayet 19 uncu asırın ortalarında çocuklar için (Colonies penitentiaires) lerin tesis edildiğini görüyoruz. Bu başlangıcı daha ziyade hususî teşebbüslere atfetmek icap eder.

Halen Fransada (Colonies pénitentiaires) lerin yanı başında daha şiddetli bir rejimin tatbik edildiği (Colonies correctionnelles) ler ve 22 temmuz 1912 tarihli çocuk mahkemelerini yaratan kanun ahkâmına tekabül eden (école de réforme) lar bulunur. Şurasını da işaret edelimki 1912 tarihli kanun yaşı on üçten az olan çocuklar hakkında mahkemenin ancak vesayet, nezaret, terbiye ve islâh tedbirleri ittihaz edileceğini bildirmektedir. (École de réforme) lar bu gibi çok kücük yaşta bulunan suçlu çocuklar için 1912 kanunun derpiş ettiği tedbirlere tahsis edilen müesseselerdir.

ALMANYA da ilk defa Prusya dahiliye nezareti bu işin tatbikine koyuldu. 1912 yılında Wittlich deki kadınlara tahsis edilen hapishane, bazı tadiller icra olunduktan sonra, çocuk islâhanesi haline sokuldu. Bundan başka harpten sonra wohlan mıntıkasında diğer bir çocuk islahanesinin tesis edildiğini görüyoruz. Halen Almanyada,

[1] Şu eserler Fransız çocuk islâh evleri hakkında toplu malûmat verecek mahiyettedirler: COLETTE Hallu (L'avenir professionnel des Enfants Anormaux et délinquants. Paris. 1934) PAUL Cornil (Protéction de l'enfance. Bürüksel üniversitesi cinaiyat mektebi matbu'notlarından. Brüksel. 938)

gerek kız ve gerekse erkek çocuklar için müteadid islâhaneler mevcuddur.

İngiltere de uzun zaman suçlu çocuklarla diğer mahkûmlar arasında hiç bir fark gözetilmiyordu. Bu hal çok uzun müddet devam etti. Fakat halen İngiliz tatbikatcıları büyüklerle küçük mahpuslar arasında fark gözetmenin lüzumunu idrak etmişler, bu maksadı temin edecek müesseseler vücuda getirmişlerdir. İngilterede bu sahada en fazla husisiyet arzeden müesseseler, hiç şüphesiz BORSTAL müesseseleridir. [1] Bulundukları mahallin ismini alan bu islâhanelere yaşı on altı ile 21 arasında olan çocuklar kabul edilir. Bu müesseselerin tatbikattaki verimleri hakikaten şayanı taktirdir. [2] Merkezileşmiş bir vaziyette bulunan bu müesseseler İngiliz ceza evlerinin oldukca büyük bir suçlu kütlesini barındırmakta ve onları islâh etmektedir. 1934 yılında bu müesseselerdeki mahkûm adedi 1999 idi. Bu rakkam o tarihte bütün İngiltere hapishanelerindeki mahkûm adedinin (12 234) onda biri kadarını teşkil ediyordu.

Diğer taraftan T. C.k. nun aslı olan kanunun yerine geçen 1931 tarihli İtalyan Ceza kanunu çocuk islâhaneleri hakkında çok özlü ahkâm ihtiva etmektedir. Bu kanunun cezaların infazına tahsis edilen kısmında, 142 inci maddeye göre, on sekiz yaşından küçük mahkûmlar cezalarını hususî ceza evlerinde veya umumî ceza evlerinin yalnız onlara tahsis edilen hususî bir kısmında çekerler. Bundan başka kanunen tesbit olunan müddetten evvel de bu hapishane haricinde çalışmalarına (All'aperto) müsaade olunabilir [3].

TÜRKİYA da ilk çocuk islâh evi, 1930 şubatında kuruldu. Her

[1] Borstal müesseseleri hakkında müracaat edilebilecek eserler; (Les établissements affectés aux enfants en Angleterre. Bürüksel. 1932) PERİHAN ELDENİZ (İn İngilterede çocuk islâh evleri hakkında adliye ceridesinde neşrettiği özlü makale) Sakıp GÜRAN ın (cenubı memleketlerde ceza infaz müesseseleri isimli makalesinin Brostal müesseselerine tahsis edilen kısmı)

[2] Fakat buna rağmen İngiliz sisteminin en mükemmel usuller arasında saymamıza mani olacak bir cezaya, hâlâ ingilterede müracaat olunmaktadır. Bu ceza kırpaç cezasıdır. Çocuk islâk sisteminde bu tecziye usulünün mevcudiyetini izah etmek pek güçtür. Fakat bu cezanın bir gün İngilterede de ortadan kalkacağını ümit edebiliriz. 1913 yılında on dört yaşından küçük 2121 erkek çocuğa halbuki 1935 de yalnız 192 çocuğa tatbik olundu.

[3] Code pénal du royaume d' İtalie (P. KASAHİANCA tarafından fransızcaya çevrilmiştir· Mütercimin ilâve ettiği muhtasar malûmat kanunn anlaşılmasını çok kolaylaştırmaktadır)

205

ne kadar Ankara ve İzmirde bu iş için münasip binalar aranılmış isede bulunmamıştı. Edirne yeni ceza evi için zaten elde mevcut ve münasip bir binanın bir kısmı tamamile tefrik edilerek çocuk islâhhaneleri haline getirildi. İlk yapılacak işlerden biri de, bu müesseseye 54 üncü maddenin tatbiki ile gönderilecek olan ve evvelce cezaları 18 yaşına kadar tehir edilmiş olan çocukların adedinin tesbiti idi. Bu sebeble Adliye Vekâleti 1937 yılında, bütün müddeiumumiliklere gönderdiği bir tamimde (Ceza kanununun 54 üncü maddesi vechile mahkûmiyetlerine karar verilip şimdiye kadar islâhhane tesis edilmemiş bulunması hasebile cezaları infaz edilmemiş olan çocuklara ait olmak üzere Edirnede bir islâhhane tesisi tekarrür edilmiştir. Bu islâhaneye suç işlediği zaman on bir yaşını bitirip on beş yaşını bitirmemiş ve fark ve mümeyyiz olduklarından dolayı mahkûm edilip haklarında hüküm kat'ileşen on sekiz yaşını doldurmamış bulunan çocuklardan çektirilecek cezaları en az altı ay olanlar alınacaktır) diyerek bu çocukların adedini müddei umumiliklerden sordu [1] gönderilen cevaplardan cezaları tehir edilen çocukların adedinin 819 olduğu tesbit olundu. Bu 819 kişi arasında cezaları miktarı bir günden otuz bir güne kadar olanların adedi 442, bir aydan bir seneye kadar olanların sayısı 245 ve bir seneden iki seneye kadar 53, iki, üç, dört, beş, alt ve sekiz seneye mahkûm olanların adedi ise 79 zu balmakta idi.

Bu hazırlık işleri bittikten sonra, ilk Türk çocuk islâh evinin kapıları yapdığı işin mahiyetini taktir edebilen eller tarafından, suçlu çocukları kabul için açıldı.

Halen Ankarada eskisinden daha mükemmel bir islâh evinin tesisine çalışılmaktadır. Bu sebeble Edirne İslâh evi, muvakkaten Ankara civarında Kızılcahamama naklonuldu. Fakat kızılcahamam islâh evi nihayet Edirne islâh evinin bir devamından ibarettir. Edirnede tatbik edilmiş olan usul, Türk çocuk islâh evi sisteminin mebde'ini ve esasını teşkil eder. Binaenaleyh bu sistemin tetkiki faidelidir. Türk çocuk islâh evi sisteminin vasıfları şunlardır: BU MÜESSESE BİR CEZA EVİ DEĞİL, İSLÂH EVİDİR. BU SEBEBLE TAHSİLE VERİLEN EHEMMİYET İLK SAFTA BİR YER İŞGAL EDER. ÇOCUKLARIN MÜESSESEDE BİR SANAT ÖGRENMELERİ MECBURİ

[1] Ce. ve Tev. İş. umum. mü. den Vekâlete gönderilen yazıdan (memleketin her noktasından buraya 54 üncü madde ile makûm her çocuğun getirilmesi şayanı arzu isede kısa müddetli mahkûmiyetlerde mahkûmiyetin bir kısmı yollarda geçeceği gibi bu mahkûmiyetlerin içtimaî bünye ve muhite tesirini de uzun müddetli mahkûmiyellere nazaran az bulunacağından şimdilik altı veya daha ziyade çektirilecek cezası bulunan cocukların Edirneye celbi ... muvafık görülmüştür.

DİR. MÜESSESEDE ÇOCUKLARIN TABİ TUTULDUĞU MUAMELEDE ÇOK GENİŞ MIKYASTA OLMAMAKLA BERABER BİR TEDRİCİ SERBESTİ SİSTEMİNE ŞAHİT OLMAKTAYIZ. MÜESSESE MÜDÜR, MUALLİM VE İDARECİLERİNİN SEÇİMİNDE BÜYÜK BİR İTİNA GÖSTERİLMEKTEDİR. MÜDÜR VE İDARECİLERİN NEZARETİ ALTINDA EMNİYET KAZANMIŞ ÇOCUKLAR MÜESSESENİN DAHİLİNDE BAZI İŞLERİ BİZZAT YAPABİLİRLER. BU SURETLE MÜESSESENİN İDARESİNE İŞTİRAK EDERLER.

BU vasıfları mukayese usulüne sadık kalarak tetkik edelim:

A-Tedrici serbesti sistemi: Bu sistem yabancı memeleketler islah evlerinde çok geniş bir surette tatbik olunmaktadır. Hatta bu sahada tedrici serbesti usulünün diğer ceza evlerindekinden daha ziyade verimli olduğunu tatbikatcılar iddia etmektedirler.

Bu usulün diğer memleketlerde nasıl tatbik edildiğini göstermek maksadıyla bir kaç misal zikredelim:

Her şeyden evvel ihtisaslanmış ceza evleri usulüne tevfikan kurulan BELÇİKA hapishaneleri meyanında bir de MEKTEP — HAPİSHANE si mevcuddur. [1] Bu hapishane Belçikanın HOOGSTTRAETEN mahallinde inşa edilmiş bir (ZİRAÎ VE SINAI MEKTEP HAPİSHANESİ) dir. Hapishaneye gönderilen çocuklar evvela hücreli müşahade pavyonuna göndarilirler. Bu pavyonda çocuk, ruhî, aklî, ve bedenî bakımdan tıbbî bir muayeneye tabi tutulur. Ayni zemanda çocuğun üzerindeki muhitin tesirleri de tesbit olunur. Çoçuğun hangi işleri görmeğe elverişli ve kabiliyetli olacağı araştırılır. Bu muayenenin icrasına aynı zamanda, tabib, antropolok doktor, müessese muallimleri pavyon şefi memurdur. Bu müşahade neticesinde çocuğa ne şekilde muamele ulunacağı tesbit edilir. Eğer çocuğun bu müessesede bulundurulmasından hiç bir faide umulmuyorsa çocuk diğer umumî müesseselerden birine göndericektir. Aksi taktirde çocuk bu müşahade safhasında ıslâh safhasına geçirilecektir. Bu safhada evvela çocuk sıkı bir nazaret altındadır. Her işte kendisine yardım edilir, Hiç bir zaman mektep dahilinde kendi başına hareket etmesine meydan verilmez. Daima başkası tarafından verilen emre göre hareket edecektir. Fakat bir müddet sonra doğru ve dürüst insanlara yakışacak şekilde hareket kabiliyetini iktisap eden çocuk diğer bir devreye, şahsî teşebbüs devresine geçirilir. Bu safha kedilerine bir meslek ögretmek için çalışılır. Bu mektep — Hapishanesinde en son devreyi yarı = serbesti

[1] Bu mektep — hapishanesini bizzat ziyaret ettik. Bir kaç gün ve gece bu müessesede kaldık. Bu müessese hakkında fazla malumat almak isteyenlere şahsen aldığımız notları ve Belçika Ceza evleri umumî müfettişi Paul Cornil in (Les prisons et les etablissements penitenriaires) adlı kitabını tavsiye ederiz.

pavyonu teşkil eder. Çocuk bu devrede vasatı olarak üç ile altı aylık bir müddet zarfında tutulur. Çok uzun zaman hürriyetinden mahrum edilmiş olan çocukların tamamile serbest bırakılmadan evvel yarı— serbesti sistemine tabi tutulmaları, çok faideli neticeler vermekte ve şurasıda muhakkakki bir çok mahzurların önüne geçmektedir. Asgarî üç ay yarı — serbesti pavyonunda bulunmuş olan çocuğa ıslahhane müdürü ayda bir defa ailesini görmeğe gitmesine müsaade edebilir. Bu suretle çocuk büyük bir şaşkınlık ve ürkeklik devresi geçirmeden yeniden hürriyetine kavuşmuş olur.

Almanyadaki Wittlich islâhhanesinde aynı tedrici serbesti usulünün kabul edildiğini görüyoruz. Bu islâhhaneye gelen çocuk, ilk devrede muayyen bir müddet kalır. Cezasını hücrede çeker, elbisesi bile diğer mahkûmlerinkinden farklı değildir. Bu müddeti hüsnü halle ve inzibati ceza almaksızın geçirdikleri taktirde ikinci devreye kabul edildiler. Bu devrede bulunanlar atölyelerde çalışabilirler, kendilerine kitap, defter, kalem ve saire verilir. İkinci devredekiler. muayyen müddetin hitamında üçüncü devreye geçirilirler. Bu devrede imtiyazların adedi artmış ve nezaretin şiddeti azalmıştır. Diğer devredekilerden farklı olarak istedikleri zaman mektup yazabilirler. Kendilerini görmeğe gelenleri kabul edebilirler.

İngilteredeki Borstal müesseselerinde de tedrici serbesti usulü tatbik olunmaktadır. Bu müesseselerde umumiyetle iki ve üç sene kalınır. Fakat altıncı ayın sonunda meşruten tahliye imkânı başlar. Genç kız çocukları için bu müddet üç aya kadar indirilmiştir. Meşruten bu müesseselerden tahliye edilen suçlu en aşağı bir sene Borstal Association ın himayesi altında yaşar. Meşruten tahliye ile tamamlanmış olan tedrici serbesti sisteminin bu müesseselerde tatbiki sayesinde mahkûm çocukların islahı temin edilmiştir. Hapishaneler komisyonunun neşrettiği bir istatistiğe göre yaratılışlarından itibaren yirmi sene zarfında bu müesseselerden tahliye edilen mahkûmların adedi 9000 kişidir. Bunların arasından yalnız yüzde otuz beşi yeniden suç işlemişlerdir. Diğerleri ise islâhı nefsetmişler ve namuslu birer vatandaş halinde kalmışlardır.

Belçikanın ve belki de halen dünyada mevcut müşahade müesseselerinin en muazzamı ve en fazla ilmî esaslara dayananı hiç şüphesiz MOLLE müessesesidir.Bu müessese suçlu çocukların müşahede altına alındıkları, ahlâkî ve ruhî durumlarının tesbiti ile mükellef bir islah ve müşahade evidir. Şahsen gezmek fırsatını bulduğumuz bu müessesede tedrici serbesti sistemi şu şekilde tatbik olunmaktadır. Çocuk mahkemesi emrile bu müesseseye gönderilen çocuk çok manidar bir şekilde ıslahhaneye kabul olunur. İlk yapılacak şey ço-

cuğun sorgusudur. Fakat bu vazifeyi görecek olan kimse bir gardiyan değil, çocukları anlayabilecek ve onları konuşturabilecek bir kimsedir. Bu şahıs çocukla yapacağı ilk teması bir rapora kaydeder. Sorgudan sonra çocuk kabul panyonunda ufak bir odaya yerleştirilir. Masasının üzerinde okuması ve yazması için icap eden her şey bulunur. Çocuk isterse okyup yazar, fakat ona bu şekilde hareket etmesini hiç kimse emretmez. Çünkü her şeyden evvel çocuğun nasıl bir şahsiyete malik olduğunu anlamak lâzımdır. Bu ilk devre yalnız bu gayeye hasredilmiştir. Çocuğa istenilen terbiye ve karekterleri vermeden evvel, onun malik olduğu terbiye ve karekteri tesbir etmek icap eder, fakat çocuk yalnız bırakılmaz, Zaten zaman, zaman kendisile konuşmak ve bu suretle itiraflarını dinlemek icap eder, bu suretle çocukla bir arkadaşlık temin etmeğe çalışılır. Çocuğa isterse hayatını ve başına gelenleri bir kâğıt üzerine yazması söylenir. Bu devreden sonra çocuk bir guruba verilir. Molle müessesesinde altı gurup vardır. Her gurupta azamî 25 çocuk bulunur. Guruplar teavün fikrine müstenit birer topluluk halindedirler. Her gurubun bir sınıfı, bir yemekhane, bir vestiyer,el sanatları için ufak bir atölyesi vardır. Bundan başka müessesenin umumî bahçesinde her çocuk için bir köşe ayrılmıştır. Bu köşenin tezyin ve bakımı o çocuğa aittir. Müessese dahilinde çocuklar çok geniş bir serbesti ile hareket ederler. Müessesede gülük hayat mümkün olduğu kadar harici hayata uydurulmuştur. Yani her şeyden evvel çocuğa şahsiyetini haricileştirmek imkanını vermek icap eder. İki veya üç ay zarfında müessese idarecileri içtima ederek çocuk hakkında yapılacak bir rapor üzerinde konuşurlar ve kararlarını verirler. Bu rapor çocuk hâkimine ve bu hususta salâhiyettar idari makama gönderilir.

B — Türk çocuk islâh evlerinde ikinci ve en bariz vasıf bu müessesesinin bir ceza evi değil, bir islâh evi olmasıdır. Çocukların tahsil ve terbiyesine çok fazla ehemmiyet verilmektedir. Edirne çocuk islâh evi direktörünün Adliye Vekâletine gönderdiği 18-10-938 tarih ve 198 sayılı raporundan aynen aldığımız aşağıdaki satırlar bu hususta Türk islâh evleri ceryanının tahsile verdiği ehemmiyeti bariz bir şekilde göstermektedir :

(Talim ve terbiye hususunda müessesede bulunduğum öğretmenlere verdiğim direktiflerde; Türk terbiyesini ve türkcülüğü esas tutarak çocuklara yurd ve hayat bilgileri Türkcülük menşe ve medeniyetinin yüksekliğini, memlekitin millî bakımından tetkiki, iktisadî, ziraî ve ticarî sahalardaki inkişaflarını öğretmelerini esasına mebde' ittihaz ettiğim gibi sipora büyük bir mevki ve yer ayırarak, gürbüz çocuk kazanmak hususunda kat'i tetbirler aldım. Bundan başka na-

zarî olarak çiftçiliğe, bağcılığa sebzeciliğe ait bilgilerle beraber hayat bilgisi bakımından, mikrop ve zararları, bataklıkların tahribatı ve malarya doğurması, bunlardan korunma esasları, temizliğin faideleri, yılan sokması, güneş çarpması ve saire anında alınacak iptidaî tetbirleri, bir köylü ve şehirli genci ilğileyecek çok faideli bilgiler olması mütalâası ile ön plana aldım.)

Tahsile verilen ehemmiyeti bu satırlardan daha iyi hiç bir şey gösteremez. Diğer memleketler sisteminde de aynı esasları buluyoruz.

Hoogstraten Mektep- Hapishanesinin Dahilî nizamnamesinin 127 inci maddesinde şu prensipleri görüyoruz. (İÇTİMAÎ VE AHLAKÎ TERBİYE , TEKNİK VE UMUMÎ MALUMAT MESLEKÎ BİLGİ, BEDEN TERBİYESİ, MÜESSESE PROĞRAMININ ESASLARINI TEŞKİL EDER).

Alman wittlich islahhanesinde de bila istisna her suçlu okuma ve yazma öğrenmeğe, islahhane mektebine devama mecburdur.

Türk çocuk islah sistemine tahsiline verilen ehemmiyet diğer Avrupa müesseselerinden aşağı değildir. Edirne islah evine hiç okuma yazma bilmeden gelen çocukların âdedi 129 idi, müessesede eskiden tahsil görmüş ancak altı çocuk vardı. Diğerleri hemen, hemen hiç bir umumî bilgiye malik değildiler. Halbuki tahliyeleri esnasında bu çocuklar okuma ve yazma öğrenmişler ve kendilerine çok lüzumlu bilgiler elde etmişlerdir. Müessesede, öğleye kadar olan vakit tahsile hasredilmiştir. Dersler 45 dakika sürer. Dershanenin vaziyeti tamamile bir mektep sınıfı halindedir.

Bundan başka Türk sisteminde, tahsille birlikte yürümesine gayret edilen diğer bir unsur daha mevcuddur. Cihaletin ve bir mesleğe malik olmamasının doğuracağı işsizliğin insanları suça sevkeden amil olduğunu göz önünde tutan Türk tatbikatcıları islahheneye giren her çocuğa tahsil ve görğüsünü ilerletmek ve ona dürüst insanlar gibi hayatını kazanmak imkânını vermeğe çalışmaktadırlar. Bu suretle islah evinde atölyeler tesis olunmuştur.

Ecnebî memleketlerde küçük mahkûmların islahhanede yapacakları iş hususunda şu kaidelere rastlanır :

ÇOCUĞUN BÜYÜK MAHKÛMLAR KADAR ÇALIŞTIRILMALARI İCAP EDER. ÂZAMİ OLARAK ÇOCUK ALTI VEYA YEDİ SAAT ÇALIŞMALIDIR. KÜÇÜK MAHKÛMLARA VERİLEN İŞİN DİĞER MAHKÛMLARA VERİLEN İŞTEN DAHA HAFİF OLMASI İCAP EDER. KÜÇÜK MÜMKÜN OLDUĞU KADAR AÇIK HAVADA ÇALIŞTIRILMALIDIR. BU SEBEPLE KURULAN ZİRAÎ İSLAHHANELER ÇOK BÜYÜK MUVAFFAKİYET KAZAMAKTADIR.

Bu meyanda Fransanın MOTTE—BEUVRON müessesini saymak

lâzımdır. Bu müessese bir ziraî işletme yurdu manzarası arzeder. Müessesenin tarlaları, hayvanat yetiştirmeğe mahsus mahalleri, bağları, sebze ve çiçek bahçeleri, ziraî sanatlar için atölyeleri ve arabacılık ve buna mümasil işler için tezgâhlar mevcuddur.

Çocuk islah evlerinde iş hususunda dikkat edilen diğer bir noktada çocuklara öğretilecek olan san'atların tahliyelerinden sonra kendilerine faide temin edecek onlara hayatlarını kazanmak imkânını verecek mahiyette olmasıdır. İtalyan sistemi bu noktadan diğerlerine faikdir. Bu sisteme göre: Çalışmada gaye küçükleri bir sanata hazırlamaktır. Müessesenin bulunduğu mahalde en ziyade revaç bulan sanatların öğretilmesi icap eder. Tahliyeden sonra avdet edecekleri ictimaî muhite mümkün olduğu kadar uyabilmesini temin için küçüklerin muhtelif müesseselere ayrılmasında ve kendilerine verilecek terbiyede mensup oldukları ailelerin hayat ve yaşayış tarzları nazarı dikkata alınır. Memleketin ziraî mıntıkalarında küçük mahkûmların tarlada çalıştırılmaları çok büyük faideler tevlit etmektedir. Fakat islahhanenin dışında çalışırken veya çalışma mahalline sevkolunurken suçlu çocukların halkın gözü önünde teşhirine mani olunmalıdır. Bu sebeple İtalyan Ceza evleri nizamnamesi, bu suretle çalışmağa gönderilen çocukların, büyük mahkûmlar gibi müesseseden bir kol halinde ve halkın gözüne çarpacak şekilde, çalışma yerlerine gönderilmeyeceğini emretmektedir.

İslah evinde iş bakımından Türk sisteminin esaslarını göstermek maksadile Edirnede tatbik edilen usulü ana hatlarını çizelim

Çocuklar islah evinde atölyelere taksim edilmişlerdir. marangozluk atölyesinde 29 işçi, 9 kalfa, 2 usta, ve 11 i henüz çırak vaziyetinde olan çocuklar bulunur. Kundracılık atölyesinde 1 usta, 2 kalfa 17 çırak vardır. Terzi atölyesinde 14 işçi, 1 usta, 2 kalfa, 11 çırak; halı atölyesinde 19 işçi, 3 kalfa, 16 sı henüz çıraklık eden çocuklar çalışırlar. Her ay çocuklar müessesede doktor tarafından muayene edilirler. Bu suretle sıhhı durumları ile iş kabiliyetleri arasında daima bir ahek teminine çalışılır. bu tıbbî müşahede ve muayene neticesinde çocuklarda görülen tahavvüllerin sebebleri aranır müessesede menfi hareketleri görülen çocaklara inzibati cezalar tatbik olunur. Bu cezalar muallimler tarafından hususî defterlere kaydolunur. Bundan başka her muallim çocuklarda gördüğü, ahlâkî ve terbiyevî ve meslekî tekâmül ve tedenniyi ve bunun sebeblerini müdüriyete aylık rapor halinde verir.

C— Türk çocuk islah sisteminin diğer bir vasfı, bu sistemin emniyet kazanan çocuklara MAKUL HADDİ AŞMAMAK ŞARTİLE islâhhane idarasine iştirak ve yardım imkânını vermektir. Bu suretle

kendisine islahhenenin idare ve sevkinde bir iş tevdi edilmiş olan mahkûmun idarecilerin emniyetini kazanmış olmaktan duyduğu gurur, onun islahını temin eden vasıtalardan biri ve belkide en iyi en insanî olanıdır. Edirne islah evine açılış tarihinden 18-5-939 tarihine kadar 251 çocuk gelmistir. Bu çocukların 9 u tarakyadan, 26 karadeniz sahillerinden, 53 ü şarki anadoludan, 77 i garbi anadoludan, 86 sı orta anadoludan geliyorlardı. Bu 251 mahkûm çocuk suçlarına göre şu şekilde tasnif edilebilirler: 131 katil 92 fili şeni, 21 sirkat, 7 sair suçlar. Görülüyoki işlenilen suçların mühim bir kısmını katil teşkil etmektedir. Fakat buna rağmen müessesede tabik edilen çok makul bir disiplin sayesinde, inzibat ve asayiş mükemmelen ve müessesenin iç ve dışında silâhlı bir muhfız teşkilatı mevcut olmaksızın temin edilmektedir. bundan başka bu asayış ve inzibatı temin eden amillerden biride, hiç şüphesiz, çocukların islahhane idaresine iştirakidir. çocuklar nöbet tutmak suretile müessesenin dahilinde ve haricinde intizamı kendileri temin ederler.

Fakat şurasını da işaret edelimki, Türk sisteminde çocukların islahhanenin idaresine iştirak makul bir haddi aşmamaktadır her ne kadar bazı memleketlerde bu sahada daha ileri gidilmek istenilmişse de muvaffakiyetli neticeler elde edilmemiştir.

Misal olmak üzere Amerikanın (Les George junior rebuplics) müesseselerinde tatbik edilen usulü kısaca işaret edelim.

Amerikada, islah evlerinde çocukların islahını temin için bir çok tecrübeler yapılmaktadır. Amerikada mevcut olan mahallî muhtariyetler sayesinde bu iş imkân dahiline girmiştir. Hemen, hemen her şehir serbestçe kendi sistemini tatbik etmek hakkına maliktir. Bu sayede muhtelif vaziyette ve muhtelif prensiplere istinad edilerek bazan tamamile birbirine zıt esaslara dayanan müesseseler bir arada bulunmaktadırlar. Bu suretle bu müesseseler arasında mukayeseler yapmak çok kolaydır. Bütün bu islahhaneler arasında en fazla şayanı dikkat olanı ilk defa 1895 de tesis olunan Les George junior republics lerdir.

Bu müesseselerden her biri kendi başına küçük bir şehir halindedir çocuklar bir şehirde rastlanabilecek her türlü küçlük ve kolaylıklar karşısında bulunurlar. Bu müessesede çocuklar tarafından seçilmiş bir belediye reisi ve bir belediye meclisi bulunur. birde onu idare için seçilmiş, bir hâkimden müteşekkil mahkeme vardır Hâkim kararlarını yine çocuklar tarafından seçilmiş bir juri huzurunda ve onun iştiraki ile verilecektir. Müessese dahilinde inzibata muğayır hareket edenler hakkında hususî bir ceza kanunu tatbik olunur. Suçlu hapis cezasına bile çarpılır. Bu gayeyi temin için

müessesede bir kaç hücre inşa edilmiştir. Belediye reisi, belediye meclisi müessesenin idaresinde ve mali muvazeneden mes'uldürler, Eğer bir çocuğun şehre gitmesi icap ediyorsa kendisine belediye meclisi tarafından verilen hususî bir pasaport tevdi olunur.

Bu müessese hakkında bu kadar malumat vermekle iktifa edeceğiz. Biz çocuklara verilen bütün bu salâhiyetlerin çocuğun islahını temin ettiğine inanmıyoruz. Çocukların islâhı onları kendi kendilerine idareye terk etmekle değil, iyi bir şekilde hareket etmek kabiliyetini onlara aşılamkla kabildir. Bu ise teşkilatlanmış bir islah evinde mesleğine hakkı ile vakif, muallim ve terbiyeciler sayesinde elde edilebilir. Bu sebeble Türk sistemi çok yerinde ve hiç mübalakasız, bir sistemdir.

D—Çocuk islah eveleri sistemlerinde, ehemmiyet verilen diğer bir meselede hiç şüphesiz kendilerine bu müesseesenin tevdi olunacağı idarecilerin seçiminde gösterilen itinadır. Çocuk islah evlerinin, müdür, muallim mübasır ve atölye şeflerinin bir takım bilgilerle mücahhaz olması icap eder. Bilhassa pedağojik ilimlere olan vukufu ihmal edilmeyecek olan bir vasıftır. Türk çocuk islah evi müdürünü ve muallimlerinin tayininde bu noktaya da dikkat olunmaktadır.

İdare ademi merkezliğe ehemmiyet verilen memleketlerde bile, çocuk islah evi idarecilerinin merkezden tayini usulü kabul edilmiş tir. Bu suretle Adliye vekâletinin tesbit ettiği vasıflara malik kimselerin bu işe tayinlari temin edilmektedir.

Gerek Balçikanın ve gerek Almanyanın çocuk islah evi müdür ve muallimleri doğrudan doğruya merkezden tayin olunurlar. Tayinlerinde bu işi görmek için icap eden bilgilere malik olup olmadıkları araştırılır. İngilterenin Borstal müesseselerinde bu hususa bilhassa büyük bir ehemmiyet atfolunmaktadır. Bu müessesenin muvaffikiyetini temin eden amillerden başlıcası hiç şuphesiz bu idarecilerin ve muallimlerin seçiminde gösterilen itina olmuştur [1] Muallimler her çocuğu ayrı ayrı tanırlar. Hangisinin hangi muhitten geldiğini, nasıl bir ailenin çocuğu olduğunu bilirler. Her çocukla şahsî bir münasebet teminine çalışırlar. Umumiyetle bu memurlar gençler arasından seçilmişlerdir. Belçikanın Molle müessesesi muallimlerinin, beheme-

[1] Edirne çocuk islah evi müdürünün şu mütalâasını, çok alakayı mucip olması hasabile aynen alıyozur (Tahavvüri sebeblerle cürüm işlenmiş fakat uzun zaman ceza evlerinde ciddi ve dürüst ahvali ile temayüz etmiş kültür sahibi ağır hapis mahkûmlardan tecziye edilmek şartile islah evinde mübasır muavini olarak istifade etmek mümkündür kanaatindeyim. Bu kabil mahkûmlar kendilerine karşı gösterilen yüksek emniyet ve itimadın tevlit ettiği manevi bir hazla vazifelerini büyük bir merbutiyet ve sedakatla ifa ederler ve cidden kendilerinden geniş faideler teminedilebilir.

213 MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

hal yüksek muallim mekteplerinden mezun olmaları şarttır. Tayinlerinden evvel müessesede uzun bir sitaj devresine tabi tutulurlar. Ancak sitajlarında muvaffakiyet gösterdikleri taktirde asaleten tayin olunurlar. Bu müessesede muallim ile nezaret ve islahına mükellef olduğu çocuklar arasında çok sıkı şahsî münasebet yaratmak istenilmiştir. Bu sebeble en fazla 25 kişiden müteşekkil gurup bir muallime tevdi olunur. Bu suretle her muallim gurubunda bulunan çocukları ayrı, ayrı, tanır ve hepsinin hakkında şahsî bir kanaate maliktir. Muallim çocukların islaha doğru olan tekâmüllerini dıkkatle takip eder. Muallimler çocuğun sınıftaki mesaisini her şeyden evvel aklî kabiliyetlerinin inkişafına, atölyedeki mesainin ise el sanatları için becerikliliğinin arttırılmasına doğru sevkederler. Çocuğun ahlâkî vaziyeti, günlük hayatındaki harekâtı, muayyen hâdiseler karşısındaki aksülameli, muallim ve arkadaşlarına karşı nasıl davrandığı, ailesinden haber aldığı veya almadığı zaman ne şekilde hareket ettiği dikkatla kaydolunur. Muallimler makul bir nezaret altında tuttukları kendi guruplarına ait bulunan çocukların müessese dahilinde hareketine müsaade ederler. Müessesedeki günlük hayat mümkün olduğu kadar harici hayata uydurulmuştur. Bu müessesede en büyük rol oynayan şahıslar hiç şüphesiz muallimlerdir. Muallimler guruplarına ait bütün işlerden mes'uldürler. İki veya üç ay zarfında müessese idarecileri içtima ederek çocuk hakkında yazılacak rapor üzerinde konuşurlar ve kararlarını verirler. Bu rapor çocuk hâkimine veya bu hususta salâhiyettar makama gönderilir.

Buraya kadar Türk çocuk islah evi sisteminin vasıflarını, diğer memleket sistemlerile mukayese ederek tebarüz ettirmeğe çalıştık. Yazımızda islah evlerinden tahliye edilen çocuklar hakkında bir az malumat vermeği faideli buluyoruz.

Türkiyede islah evinden tahliye edilen çocuklar hakkında şu şekilde hareket olunur. Çocuğun tahliyesinden iki gün evvel müssese muallimleri son raporlarını müdürüyete verirler. Bu son raporlarla, eskiden verilmiş olanlarda tesbit edilmiş olan malumat, islâh evinde mevcut fişlere kaydolunur. Bu malumat beyanında çocuğun müessesede ne kadar müddetle kaldığı, müesseseye geldiği zamanki okuma, yazma derecesi atölyede çalışmış ise müddeti, çalışmamış ise bunun sebebi ruhi bakımdan son vaziyeti, müessesede menfî bir hareketi görülüp görülmediği, müesseseden ettiği istifadeye ait kayıtlar bulunur. Bu fişler çocuğun tahliyesinde mahalli müddei umumiliklere gönderilir.

Hiç şüphesiz çocukların tahliyesi halinde, onları kendi başlarına ve himayesiz olarak bırakmak doğru olmaz. Bu nokta üzerinde sis-

temimizi tamamlamak mecburiyetindeyiz.

Tahliye edilen çocuk üzerinde bir müddet himaye şeklinde olan bir nezaretin icrası lâzımdır. Tahliye edilen çocuğa islah evlerinde verilen emeğin boşa gitmemesine çalışmak, ve serbest hayatta çocuğu kendi başına bırakmamak lâzımdır. İşte bu sebebledirki bir çok memleketlerde tahliye edilen çocukların hususî bir muameleye (nezaret altında serbesti) sistemine tabi tutlmaları kabul edilmiştir. Misal olmak üzere Belçika sistemini zikredelim:

Belçikada çocuk suçluluğu mes'elesi, büyük bir içtmaî mesele olarak telâkki edilmektedir. Belçika vaziî kanunu suçlu çocukla, suçsuz çocuk arasında devletin himayesine liyakat bakımından hiç bir fark görülmemektedir. Çocuk suçluda suçsuz da olsa, çocuktur. Himaye edilmeğe hakkı vardır. Belçikanın çocuları himayeye matuf kanunları pek çoktur. Fakat ana kanun 15 mayıs 1912 tarihli ÇOCUKLARI KORUMA kanunudur. Bu kanun Belçika hukukunda suçlu çocukları alâkadar eden ahkâmı başdan başa değiştirmiştir. Bu kanun T.C. Kanunun tamamile aksine olarak temyiz kudreti mefhumuna ehemiyet atfetmektedir. Bundan başka çocukların cezai ehliyet bakımından yaşlarına göre bir kaç guruba ayrılmaları usulüne tamamile muhaliftir. Bu kanunun 16 ıncı maddesine göre ceza kanununca bir suç olarak tavsif edilen bir fiili işlemiş olan 16 yaşından küçük coçuk, çocuk mahkemesine tevdi olunacaktır. Çocuğa ceza verilmez. Çocuklar için ceza kaldırılmış ve yerlerine NEZARET, TERBİYE, VE KORUMA TEDBİRLERİ ikame edilmiştir.

Çocukların cezalandırılması yerine islahını temin etmek gayesini güden bu tedbirler meyanında birde, hükûmet tarafından idare edilen terbiye ve islah müessese veya evlerine konulma tedbiri vardır. Bu müesseselerden tahliye edilen çocuklar, 1912 kanununun 25 inci maddesi mucibince, rüştlerine kadar nezaret altında serbesti sistemine tabi tutulurlar. Bu nezareti icra için çocuk mahkemesi hâkimi, çocukları himaye müesseseleri azaları resmî veya hususî mektepler muallimleri arasından bazı kimseleri seçer. Bu şahıslar (Nezaret altında serbesti mümessilleri) ismini alırlar. Bu mümessiller adalete tevdi edilen çocukların nezaret ve aynı zamande himayesi işini görmeğe memur edilmişlerdir. İcap ederse bu iş için kendilerine bir ücrette verilebilir. Nezaret altında serbesti mümessilleri, çocukla daimi temas halindedirler. Çocuğa yol göstermeğe, icabında ona iş bulmağa veya onu şayanı itimat bir kimse nezdine yerleştirmeğe çalışırlar. Çocuğun serbest hayatta nasıl yaşadığını ne gibi şeylere temayül göstermekte olduğunu dikkatle takip ederler. Müşahade ve nezaretlerinin neticelerini çocuk mahkemesi

hâkimine muntazaman bildirmeğe mecburdurlar. Bu sebeble kanunun 26 ıncı maddesi mümessillerin çocuk hâkimine her istedikleri zaman raporlar verebileceklerini kabul etmekle beraber onlara en az ayda bir kerre çocuğun maddî ve manevi durumu hakkında mufassal malumatı ihtiva eden bir muhtara hazırlayarak çocuk hâkimine tevdi etmek mecburiyetini tahmil etmektedir. Aynı zamanda çocuk hâkimine çocuk hakkında faideli olabileceğine kanaat getirecekleri hususlar için tekliflerde bulunabilirler. Bu suretle tahliye edilen çocuk ile adaletin alâkası kesilmemiş olur. Eğer bu raporlardan çocuğun fena bir yolda yürümeğe başladığı anlaşılacak olursa, derhal çocuk hâkimi işe vaziyet edecek ve çocuğun yeniden suç işlememesini temine matuf tetbirler alacaktır. Bu suretle Belçikada bir defa adaletin eline düşen çocuğun yeniden suç işlemesi bir istisna teşkil eder.

No: 14

Milletler arası hukuka mütaallik suçların enternasiyonal şekilde men ve tenkili

Paris hukuk Fakültesi Profesörü
H. Donnedieu De VABRES

Tercüme eden:
Tevfik BESİM

Muhtelif memleketlerin ceza kanunlarının mukarenet ve telifi zamanımızı alâkadar eden içtimaî bir harekettir. Bu yorucu iş için ceza hukukunun tevhidi enternasiyonal bürosu çalışmakta olup bunun başında maruf Belçika Devlet adamı Carton de Wiart ile yüksek meslekdaşım Berlin üniversitesinden profesör Kohlrausch bulunmaktadır. En ziyade ceza kanunu sahasında mukayese usulü mufit telkin ve telâkkileri davet etmekte ve cazib imkân ve ihtimallere yol açmaktadır. Hele zamanımız bu işe okadar müsaittirki Avrupa memleketlerinin pek çoğu ve bilhassa Almanya ve Fransa yeni ceza kanunları tedvin etmek üzere bulunuyorlar. Bu yoldaki projelerin bir çoğundaki yenilik; ceza kanununa bir takım ceraimi mahsusanın ibda ve ithal olunmasıdır. Ve umumiyetle doktrin namına buna Milletler arası hukuka mütaallik suçlar denilmektedir. Şimdiye kadar umumiyetle suçlar ekseriya irtikâp olundukları muayyen bir memleketin içtimaî nizamını haleldar ederlerken yeni mevzuubahis suçların sıfatı mümeyyizesi bütün dünyanın içtimaî nizamını tehdit etmekte olmalarıdır. Bu hususiyet ise bu ceraime mahsus istisnaî bir rejimin tedvin ve teşkilini müstelzim ve muhik kılmaktadır.

Ben müstakbel Alman ceza kanunu müelliflerinin 1928 tarihli projenizin paragraf 6 da ihtiva ettiği hükümleri iktibas etmiş olup olmadıklarını anlayacak kadar cezaî islâhatınızın hali hazır vaziyetine vakıf değilim. Ben, misal olarak 1932 tarihli Lehistan ceza kanunundan bir metni ve yep yeni tanzim edilmiş olan bizim Fransız ceza kanunu projesinin bu hususa mütaallik hükümlerini nazarı itibare almakla iktifa ediyorum.

1932 tarihli Lehistan ceza kanunu 9 uncu madde — Suçun işlendiği mahal hakkında mer'i hükümlerden ayrı olarak Lehistan ceza kanunu aşağıdaki suçları yabancı memleketlerde irtikâb etmiş olan Polonya tebaası ile, iade ve teslimleri caiz görülen yabancı tebaalar hakkında da tatbik eder.

Korsanlık:
Meskükât, resmi verakı naktiye veya banknot sahtakârlığı,
Esir ticareti,
Umumî bir muhatarayı celb ve ikaa salih vesaitin böyle celp ve ika niyetile istimali (Terorizim),
Kadın ve çocuk ticareti,
Uyuşturucu madde ticareti,
Müstehcem neşriyat ticareti,
Lehistan hükûmetince akt olunmuş enternasiyonal muahedelerde zikir ve tasrih edimiş diğer bütün suçlar.

Fransız ceza kanunu

15 inci madde— 13 üncü maddenin şeraiti dairesinde (bu madde devletin emniyetine ve itibarına suikast hakkındadır.) Her ne olursa olsun korsanlık yabancı meskükât sahtekârlığı, esir ticareti,fuhuş maksadile sefahata sevk,uyuşturucu madde ve müstehcen neşriyat ticareti fiillerinde fail veya şerik sıfatile suçlu olanlar takip ve mahkûm edidilebilirler. Bu metinde görüldüğü üzere yeni kanun (Milletler Arası Hukuka mütaallik suçlar)ın mahıyeti hususiyesine istisnaî bir salâhiyet ve kabiliyet bahş ve mesc eylemektedir. Umumiyetle her memleket mahakiminin salâhiyeti kendi memleketinde irtikâp olunan veya kendi tebaalarının yabancı memleketlerde irtikâp eyledikleri suçlara inhisar etmesine mukabil yeni kanunda bu salâhiyet yabancıların yabancı memleketlerde işledikleri suçlarada teşmil edilmiştir,bu keyfiyet uzak ülkelerde işlenmiş bir suç failinin bulunduğu memleketçe muhakemesine salâhiyet bahşeden yegâne bir hususiyettir. Bu itibarla tevkifin yapılacağı mahal hâkimi suçu tahkikle mükelleftir. İşte bu veçhile yeni teşriat (Milletler arası hukuka mütaallik suçlar) zümresine evrensel salâhiyet prensibini mezcetmiştir. Tarif ettiğim bu zihniyet hem çok eski ve hem çok yenidir. Çok eski olmasının sebebi ta orta çaglara kadar raci bulunmasıdır. (Milletler arası hukuka mütaallik suçlar.) zümresinde olanlarla omayanların farkları arasında oldukça eski zamanlardan beri keşf edilen müşabehet ve münasebetler üzerinde ve Romalıları (Medenî hukuk) ve (Şahsî hukuk) münakaşaları hakkında israr etmeyerek yalnız XI inci ilâ X1V üncü asırlardaki İtalyan doktrinin ve yeni bu devirdeki Lombardiye şehirlerinin nizamnameleri, sureti mahsusada tehlikeli sayılan bir takim eşirrazümrelerine (banniti, vakabundi, assassini) .ma tuf olduğunu hatırlayalım. Bu eşhasa karşı tabiiyet salâhiyetinde istisnaiyetler kabul olmuştur. Bunlar her nerede yakalanırlarsa orada

mahkeme edilebilirlerdi (Ubiteinvenero,ibite judicabo) bu zihniyetin hemde pek yeni olmasının sebebi zikretmis olduğum son tedvinatı kanuniyede ter ve taze ve mütehavvilüşşekil bir halde meydana çıkmasıdır. Ve artık eşirranın ahlâk ve evsafı zatiyesine değil belki suçların mahiyetine taallûk etmektedir. Hayli ve muhayyel değil, belki hakiki ve müsbet bir mahiyet almıştır. İstisnaî salâhiyet nazariyesi için yalnız muhatarayı cürmiyenin şiddet ve kesafeti değil belki bu muhataranın evrensel mahiyetini nazarı itibare almaktadır. Sıki bir menfaat ve hotkamlık şuuru yerine enternasyonlar tesanütden mütevellit bir millet kaim olmakdadır.

(Milletler arası hukuka müteallik suçlar) nazariyesi yenidir, demek sırf bir tasavvurdan, natamam bir hakikattan ibaret demektir, vakıa ve şübhesiz bunun hakkında ahkâmı teşriiye vaz ve tedvin edilmiş olacaktır. Ve hatta birincisi geçen umumî harba tekaddüm eden enternasiyonal muahedelere bile dahil olmuştur. Ve tanzim edilmek üzere olan sonuncu muahedeye de girecektir. Bir doktrin olmak cihetinden tavzih ve itmam olunmağa muhtaçtır. Ben burada bu doktrinin istilzam ettiği üç meseleyi irade etmek emelindeyim.

1 — Bir (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) doğru tarifile neden ibarettir. Bu yeni ceraim zümresinin evsafı mümeyyize ve farikası nelerdir.

2 — Bundan böyle (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) vasfına mezc edilen evrensel salâhiyet prensibinin tam ve doğru mahiyeti neden ibarettir. Bu salâhiyetin istimal ve infazı ne gibi şartlara tabidir? (Milletler arası hukuka müteallik suçlara) karşı en müessir surette mücadele hangi umumî bir sahada kabili icradır? Ben bu meseleleri hal ve fasletmek niyetinde aslâ değilim.

Benim hassaten istediğim tehlikeli olabilecek tahmin hatalarını bertaraf için bu muammaların ne derece muğlâk ve müşkül olduğunu göstermektedir. (Milletler Arası Hukuka Müteallik Suçlar)ın sıfatı mümeyyizesi, bu suçun ihlâl ettiği menafiin evrensel bir mahiyette olmasıdır demiştim. Umumiyetle fikirler bu merkezdedir. Bu babta sahih bir misal olmak üzere ve hiç bir mülâhazaya mahal bırakmiyacak surette Fransız ceza kanunu projesine bulduğum suçların gayet ihtiyatla ve mahdut olarak seçtiğim listesini burada aynen tekrarliyorum.

Korsanlık, Kalpazanlık, Esir ticareti, çocuk ticareti, uyuşturucu madde ve müstahcen neşriyat ticareti. Halbuki ve ancak lâfzen yapılan bu tarif ve tadat bir takım itirazlara meydan vermektedir. Milletler arası hukuka müteallik suçlar evrensel menafii haleldar ettiği bütün beşeriyetin hukuku cümlesinden olan menfaatlara tecavüz teş-

16
219

kil eylediği tamamen doğrudur. Fakat bu vasıf ve mahiyet yalnız bu suçlara mahsusmudur? Ceza kanununa aykırı efalin umumu hakkında da bu mefhum varid olamazmı? Ben pekâlâ olarak bu suçlar meyanına siyasî denilen devletin iç ve dış emniyetine tecavüz sayılan veyahut Volterin (Vakit ve mahal suçları) ve Garofalönun (Sunî suçlar) tevsim eylediği ve aleyhinde veyahut havzaî hükûmet ve arazisi dahilinde işlendiği hükûmeti alâkalandırmayan suçları da ithal ediyorum. fakat bunlar istisnaiyattan olanlardır. Onları yalnız Milletler arası hukuka müteallik suçlardan değil belki hukuku umumiye suçlarının ekserisinden tefrik ve temyiz ettiren hattıfasıl budur. Hırsız, âdi katil, ve kezalik kalpazan veya fuhuş ticareti yapan hepsi na mütenahi sahalara siyaret edebilecek birer sui misal ika etmişler demekdir. Bunlar dahi bütün insanlığa şamil hak ve addüşefkat hislerini rencide etmektedirler. Vakıa zarar ve tecavüzün ağırlığı itibarile mühim derece farkları mevcut olduğu şüphesiz isede bu farklar bir tarifi mahsus iradın muhik göstermeğe kifayet ediyorlarmı? Bu sualin aksini düşünmeğe müsait keyfiyet Milletler arası hukuka müteallik suçların yeknesak ve kat'i bir listesi tanzim edilmek istenildiği zaman adeta imkânsızlığa düşülmekte olmasıdır. 1933 de Palermo'da ceza hukuku enternasional cemiyeti kongresinde mesele mevzuubahs olduğu zaman hepsi (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) nazariyesinin şevkli ve hararetli tarafları olan rey sahiplerinin ve raportörlerin her biri bir liste ileri sürmüşlerdi. Fransız ceza kanunu projesinde zikredilen rakkamlar, zamanımızda nakız ve gayri kâfidir. Zira Cenevre asamblesinin nazarı itibara aldığı yeni bir (Milletler arası hukuka müteallik suçu)nun, terorizmin bu rakkamlar meyanında bulunmadığını görmekteyiz. Bir de maruf meslekdaşım ve dostum olup hep hocam Emil Garsonun ve hemde meşhur profesör Fon Liszt talebeliğini yapmış bulunan Varşovalı profesör Rappaport yeni bir (Milletler arası hukuka müteallık suçu) nun rüşeyminide meydana getirilmedimi? Bu; tecavüzü harp propagandasıdır.

Zarar ve tecavüze ugrayan menfaat veya hakkın evrenselliğinden istihraç olunan bu kaziyenin ne o kadar vazih ve nede pek musip bir fikre istinad etmediğini ikrar etmeliyiz. Tarifimizin fiiliyatla tetabukunu istiyorsak sadece; (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) ın digerlerinden daha büyük bir ekseriyetle enternasiyonal şekillerde tezahur eden ve ister müteaddit hükûmetlerin arazisine şamil ve isterse efradı müteaddit memleketlere mensup çetelerce işlenen suçlardan olduğunu söylemeliyiz. Bu vasıf bu suçlar için cürüm teşebbüsünün muvaffakiyeti hususunda bir şarttır. İşte

enternasiyonal suçlar meyanında (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) tarifenin muayyen bir zemanda bir memleket efkârı umumîyesini derin surette heyecana getirmiş olan bir aktualite alâkayı celp eden suçlara tercihan atfedildiğini de ilâve etmeliyiz. İşte yeni nizam vazilerinin bu suçlara bir tarifi mahsus ifaza etmelerinin sebebi budur. Ve bu suçlar hakkında enternasiyonal itilaflar yapılmasını belki pek haklı gösteren keyfiyet de budur. Fakat işin daha ilerisi vardır. Hukukan kabili temas bir (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) nazariyesinin tedvinini hasseten nazikleştiren cihet haklarında umumî ve müşterek bir mefhum edinilmesi elzem olan bu suçların, daha bidayette muhit kuturları pek müphem görünen ceraim mikdarından, anasırı mükevveneleri hakkında anlaşmak gayet güç olan suçlardan ibaret olmasıdır. Ben bütün bu suçları sırasile derpiş ve tahlil etmekten ictinap eyleyeceğim, yalnız üç misal alacağım ve bunları en mütenevvi cinslerden seçeceğim, yani şeref ve namusa, tasarruf ve mülkiyete, hayatı efrata halel veren suçlardan: Beyaz kadın ticareti, kalpazanlık, terorizmdenilen akit olunmuş veya olunmak üzere bulunan enternasyonal muahedelere zemin teşkil eden üç suçu ele alacağım. Bütün dünya Fransız ceza projesinde (fuhuş maksadile sefahata sevk etmek) gibi az me'luf tabirlerle derpiş edilen ve Cenevre mahafilince (kadın ve çocuk ticareti) ünvanı altında daha iyi anlaşılmış olan bu mel'un ticareti izale etmek hususunda hemfikirdir. Bir kerhaneye atılan veyahut lisanını bilmediği için müdafaai nefs etmesi imkânsızlaşan bir memlekete nakleden bir küçük kızın vaziyetine karşı şiddetli bir mümanatın lüzumuna bütün cihan kanidir. Bir cebir ve şiddete, bir desise ve dolandırıcılığa kurban olan büyük bir kadının himayesine ceza kanunlarının şümulü lâzım geldiğini herkes düşünmektedir. Fakat farık mümeyyiz olan ve maruz kaldığı ahlâksızca ticarete razı bir kadın için müsaadei nizamiye cari yani fuhuşu nizamen tecviz ve tensik etmeği zarurî gören memleketlerle, müsaadei nizamiyenin ilgasına taraftar memleketler arasında gayri kabili içtinap bir tehalüf zuhur etmektedir. Bu tehalüfün kadınları ve genç kızları en giniş mıkyasta himaye zihniyeti ile hal ve faslının gecikmemesini temenni edelim. Kalpazanlık bahsinde daha vahim bir müşkilâta çatıyorum; zira bu bahis millî ve evrensel mefhumların tefrik ve tahdit edilmesine matufdur. Vakıa bütün Hükûmetlerin malî sahadaki tesanütleri meth ve tatvilden müstağni bir kiyfiyettir. Nevyork'ta bir havalena-

221

me zarfı yırtılsa Berlin'de Paris'de ve Londra'da malî itibar sarsılır. İşte bu sebepten bütün Hükûmetler paralarının dünya nizamlarının, himayei cezaiyesinden müstef t olması hususunda müşterek bir alâka ve menfaat sahibidirler. Bu himaye yabancı paraları hakkında nakız surette değil belki 1929 da Cenevr'ede akdolunan kalpazanlık hakkındaki muahedenamenin haklı bir surette derpiş edildiği gibi millî paralarla seyyan olmalıdır.

Bir kalpazanlık teşebbüsünün, muayyen bir Hükûmetin kutreti iktisadiyesi aleyhine tevcih edilmesi gibi — filiyatta görülen — bir keyfiyetin doğruluğu'da anlaşılabilir. Nitekim kavanini mahsusada kalpazanlığa karşı istisnaî salâhiyetler — hotkâmane diyebileceğim — salâhiyet kaideleri ber devam bulunmaktadır. Şu halde milletler arası hukuka müteallik suç olan kalpazanlık ile millî suç olan kalpazanlık yani siyasî veya nim siyasî suçlar arasında tam bir hatt fasıl neden ibarettir? Bu sual, hukuku cezanın en nazik bir kaziyesine temas etmektedir. Bu kaziye: ahvali ruhiyesi cürmün mahiyeti üzerinde nafiz olabilen failin güttüğü maksat ve gayenin ne derecye kadar suçun vasfını tadil edebileceğini bilmektir. Terorizm nazarı itibara alındığı zaman bu sual ve muammayı başka bir müşkülünde ayrıca vahimleştirdiğini göreceğiz . . . . . Terorizmin haiz olduğu hususiyet bunun maddî amillerinin bu suçu diğerlerinden tefrik ve temyiz etmemekte olmasıdır. Emvâle tecavüz, katil veya ketle tesaddî, vesaiti infilâkiye, harik, mebaninin tahribi vesaire şekillerinden birile tezahür etse terorcilerin faaliyeti bütün kavaniri cariyenin hukukî suçlar diye tecrim ve tecziye ettiği ahval kabilirdenmi muhakeme olunur? bunlar için, kollektif bir muhatara ihdas etmek ve korku saçmak keyfiyetinden ibaret olan netayici araştırmalı mı diyeyim. Fakat vaktile Fransanın bazı mıntakalarında kürek kaçkınları mücavir köyleri korkuya düşürdüğü ve zamanımızda bile bazen vuku bulduğu üzere eşirra çeteleri bütün bir Vilâyette âsayişsizlik ve huzursuzluk hisleri vücude getirdiği zaman teror keyfiyeti tahakkuk ettiği halde terorizm meselesi varit olmamaktadır, hayır terorizmi tesis eden keyfiyet kanunsuz ef'alin mütemeddi Hükûmetler teşkilatının istinat ettiği esaslarla çarpışan bir doktrinin hizmeti uğrunda ika olunmasıdır. işte kaziye olmak itibarile kıymetinin bütün itiraz ve tevillerden masun kalmadığını gördüğümüz ruhî noktainazar budur. Terorizmin milletler arası hukuka müteallik suçları kabilinden sayılması, evvelleri içtimaî suçlar gibi derpiş edilmiş olan anarşistcilik suçların bir hususî rejime tâbi tutulan şuur ve kanaatlarla bir karabet ve sıhriyet arzetmektedir. Eğer müttehiden kabul olunmuş ve bütün Hükûmetlerce müşterek siyasî rejim-

lerden ayrı ve müstekil bir içtimaî doktrin mevcut bulunsaydı meselenin idraki hakikaten vazih olacaktı daha yeni zamanlarda şu veya bu hükûmetin zaten her yerde ictimaî nizama karşı ihtilâlci sayılan bir doktrinin biaman düşmanı gibi davrandığını görmedikmi? Şu halde siyasî suç olan terorizmi, (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) dan olan terorizimden ayırmağa medar olacak nazariye ve hattıfasıl nerededir. Her ne ise bu meşrudatımızla (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) nazariyesini kökünden kazımak daiye sinde olmadığımız anlaşılmalıdır. Yalnız bu suçların esaslarını tadil ve tarsin etmek lâzımgeldiğini iddia ediyoruz. Öyle zarif ve muazzam bir binayı müteharrik kum ve kil tabakaları üzerine kurmak neye yarar. Şimdi bizzat tesisin kendisinden bahsedelim: kubbenin miftahı (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) mefhumu ile istisnaî salâhiyet prensibinin kabulü arasın da tesis edilen münasebettir. Bu hususat hakkında hakkı kaza arazisi üzerinde mefruz failin yakalandığı hükûmetin mahkemelerine, tevfikan yapıldığ mahal hâkimine verilmiştir.

Daha ibtidadan bu teklif basit ve cazip bir mülâhaza saikile varit olmaktadır. Mademki hukuku beşer suçu evrensel ahlâka karşı bir tecavüz teşkil ediyor, müteaddit hükûmlerin menfaatlarını ayni zaman ve suretle izrar ediyor, bütün hükûmetlerin mahkemeleri bu suçlarla seyyanen vazifedar demektirler. Adâletin seri bir tenfizi namına mevki ve ahval sevkile suçluyu ilk yakalayan adliyenin hemen muameleyi lâzimeyi ifa etmesi muvafık olur. Bütün heyeti içtimaiyelerin müşterek düşmanı olan bu suça karşı müşterek ve tek bir cephe kaim olmaktadır. (Ubite invenero ibite judicabo) mamafih bu mütenasip ve insicamlı binaya yakından bakılup tetkik edilince bir takım endişeler his olunuyor, aksam ve teferruatının kusursuz olup olmadığı hatıra geliyor. Metanetinin bir az noksan olduğu his ediliyor. Muhayyelâtı lisandan sarfınazarla söyliyeyim: Fransız projesinde irat olunduğunu gördüğümüz gibi (Milletler arası hukuka mütaallik suçlar) nazariyesinde çok derin isabeti haiz bir fikir; Evrensel salâhiyet ikamesi fikri mevcut isede bu salâhiyete belli başlı bir mahiyet izafe ve atf olunması gibi o nisbette vahim bir hata varit bulunmaktadır. Bir de bu hususata bir hail daha tebarüz etmekte isede bereket versin Cenevre Enternasyonal vazîî kanunları buna bir çare bulmak üzeredirler. Ben evvel emirde (Milletler arası hukuka mütaallik suçlar) nazariyesinin mülhem olduğu ve derin bir isabeti haiz zihniyet ve kanaatı tebcil ederim. Bununla mes'ut bir yenilik yapılmakta takdiri gayri kabil bir nimet vücude getirilmekte evrenselliği tahakkuk ettirerek beşerin kabiliyeti dairesinde men ve

tenkilin katiyeti temin edilmektedir. Bu katiyyet an'anevi ve asırlık millî idare nizamlarında câri bulunmadığı aşikârdır. Eğer salâhiyet yalnız suçun işlendiği mahal hâkimine (Judex delicti) tahsredilecek olursa suçlunun cezadan kurtulmak ümüdine kapılmasına kifayet eder. Ve suç sahnesinden uzaklara kaçması cürümünü de davet ve mezc eyler. Zira uzaklarda yakalansa bile kendisinin (Judex delieti) ye teslimi her zaman vaki değildir. Buna mümasil sebeblerden dolayı şahsî salâhiyet velev mahallî hükûmet salâhiyetine inzimam etse dahi tecziyeyi muhakkak surette temin etmemektedir. Buna mukabil zabıta zabıta vazifesini ifa etmiş olursa tevkif yaptıran bir hâkim mevcutta ve daima bir hüküm ve karar ita edecek mevki ve vaziyettedir. Bunun salâhiyetini kabul ve tecviz etmekle cezanın evrenselliği istihraç edilmiş men ve tenkil hususunda enternasiyonal ceza hukukunun en müfit maksad ve gayesi olan (l'ubiquite) evrensellik terviç kılınmış olur. Netekim XVIII. inci asrın sonlarında (Cesar Beccaria) bunu sathi bir ifade ile: (Yeryüzünde suçun cezasız kalacağı bir mahal bulamamak kanaatı suçun men'i için en müessir bir çare olacağı muhakkaktır). Diye yazmıştı. Maalesef işte (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) nazariyesinin vazılarını rencide eden keyfiyette buradadır. Adâletin garanti edilmiş olması evrensel menfaatın tatminine kâfi değildir. Belki bu adâletin muhik olması lâzımdır. Halbuki salâhiyete tesadüfî bir tevkif ve derdeste istinattan ibaret kalan bir hükûmet mahkemelerinin aciz ve ehliyetsizliğini kim takdir etmez. Bütün memleketlerde adlî safhalarından tannan birer mislini gördüğümüz büyük davaların mütemadiyen artarak sıklaşması önünde, diplomatik müşküller maddı ihtilâflar ekseriya şahitlerin ve vesaiki müsbitenin bulunduğu memleketlerden getirtilmesi için ihtiyarı lâzım gelecek mesarifin çokluğu kimin gözünden kaçar ?

zira âdî suçlar için bile itirazlar vaki ve varit olurken tekniğin büyük roller oynadığı kalpazanlık veya terorizm suçları için ne müthiş itirazlar kabilidir. Vak'a evrensel denilen salâhiyet, tevkif mahallindeki hâkimin salâhiyeti elzem isede bu bir(Pis – oller) makamında lâzımdır. (Ubite inveneroibite judicobo) mefhumu bir ide adâlet olmaktan uzak ve ancak muhtasar mukni ve sakat bir adâletin ifadesidir. Bu adâlet, korkunç muhatara önünde yeni bir adlî hata neticesindeki ittihamın ağırlığı ve cezanın dehşeti itibarile korkunç ihtimallerden ürkmeksizin infaz olunur. İşte umumen kabul olunmuş mefhumu ile bu günkü (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) nazariyesini lekeleyen keyfiyet budur. Bu nazariye tevkifin yapıldığı mahal hâkimine belli başlı bir salâhiyet vermektedir. Halbuki bu salâhiyet ancak

talî ve fer'î olacaktır. bu nazariye cezaî adaletin evrensel olması kifayet etmediğini, belki tertibatlı ve nizamlı olması lâzım geldiğini unutmaktadır. Polonya ceza kanunu vazilerinin yukarda zikr ettiğim 9. uncu maddeye kiyasetli ve akilane bir surette derc eyledikleri tashihi nekadar methüsena etsem lâyiktir. onlar tevkifin yapıldığı mahal hâkiminin salâhiyetini, suçlunun iade ve teslimi varit olmayan ahval ve ihtimallere tâbi tutmuşlardır. İşte bu iade ve teslim keyfiyeti (Lammsch) ın ve fon (Martitz) nın klasik eserlerinde gürüldüğü üzere XIX üncü asır ortalarından beri enternasiyonal hukuku ceza ile ve mütemadi terakkiyeden bir çaredir. Acaba (Milletler arası hukuka müteallik suçlar) ın mefruz vazileri nasıl garip ve keyfi bir istina ile bundan tefazul etmiş olduklarını insan kendi kendine soruyor. Müsaadenizle fikrime tam bir şekil vereyim ve bahsettiğim düşüncemi tamamlayayım, ben men ve tenkil evrensel usulünü bir binaya benzetiyorum. Bu binanın meselâ bir hastane olduğunu farzedelim. Araziyelerin şaşılacak bir ciheti yoktur. Doktor Lombrozö'nun cezai idareyi bir tababet işine ve hele bazen cerrahlığa benzettiği zamandanberi buna alışılmıştır. Şu halde farzedelim. Bu hastanede hastaların her biri modern tekâmülâtı haiz birer hücrede yatıyorlar, fakat bu hücreler kalın birer bölme ile ayrılmış, müşterek bir kapıdan mahrumdurlar gerek ihtisas kısımlarından ve gerek koridordan mahrum bir hastahane, bu hastahanede hastaları kendi odalarından ameliyat salonuna tekerlekli sedye ile götürmek mümkün olmadıktan başka bir hücreden diğerine ilaçları ve alâtı cerrahiyeyi nakil için bile Hekimler merdivenlerden inip çıkmak mecburiyetinde bulunuyorlar. böyle bir klinik için ne buyurulur? Burada masruf ihtimam ve tedavilerden nasıl bir hüsnü netice ümid olunur? İşte iade ve teslim keyfiyeti bir nazım ve mütemmim olmadıktan sonra evrensel men ve tenkil usulü de tıbkı böyledir. Bu neticeyi unuttuklarından dolayı bazı kanun veya modern proje sahiplerini muahaze ettim. Bunlar ve hele enternasyonal hayatın zaruretlerile daha ziyade temasları muhtemel olan son Paris ve cenevre muahedenamlerinin âkitleri bu hususun ehemmiyetini pek iyi anlamış olacaklardır, nitekim beyaz kadın ticareti hakkında 1910 ve 1921 de akdolunan itilâfların sahipleri (Judex delicti) nin salâhiyetini sonuna kadar teemmül ve tensik etmekten uzak kalmışlar ve (suçun ma hallî) hakkındaki ifratlı bir telâkki ile bu salâhiyetin şümulünü genişletmişler ve hem fuhuş ve sefahete sevk ve hem yabancı memleketlere nakil ve hem icraî fuhuş keyfiyetlerini mezceylemişlerdir.

Kalpazanlık hakkındaki muahede: İade ve teslim usulünün bu günkü muamele makûsen, bazı ahvalde tabaalara da şamil olacak

225

surette tekemmülünden, matlup gaye için en müessir bir çareyi ümid ve intizar eylemektedir. Ben terorizm hakkında derdesti tanzim olunan projede dahi ayni evsafı görmekteyim. Fazla olarak bir yeni fikir daha çiziyorum ve fikrimce bunu en şayanı arzu ve yukarılarda îmâ ettiğim milletler arası hukuka müteallik suçlar nezariyesi için bir tetümme saymaktayım. Bir enternasyonal ceza divanının tesisi 1926 da Brüksel, 1929 da Bükreş kongrelerinin tamik ettiği bu yeni fikre bazılarının atfeyledikleri gibi ben de bütün ümidlerimi istinad ettirmekteyim. Ben onlar gibi ne bütün enternasyonal suçları yani bir ecnebi tabaanın methaldar bulunacağı bütün suçları ve ne de bütün milletler arası hukuka müteallik suçları bu fikre tatbikten uzak bulunuyorum. Bu proje tatbikatta ittiham mümkün olmayan müşkillere çarpmakla kalmayarak belki bunu bir doktrin itibarile tekâmül ve terakki gibi saymaktan ictinap ediyorum. Zira bu fikir bütün ihtisas unsurlarını; cezaî adâletin müstakbel terakkisi için evrensellik derecesinde elzem olan teşkilât ve tensikatın red ve inkârını tazammun eylemektedir. Buna mukabil bir enternasyonal ceza divanının salâhiyetleri ihale ve tanzim hususunda oynayacağı bir rolü bulunduğuna ve âdeta hükûmetler üzerine âmir bir mahkemei temyiz ve istinaf makamından olacağına kanaat ediyorum. Ve bundan maada milletler arası hukuka müteallik suçları hakkında da bir takım vazifeler ifasile mükellef olacağına kaniim. Bu suçlardan bazılarını ve alelhusus kalpazanlık ve terorizm'in heyeti ictimaiye aleyhdarı bir suç olmak mahiyetinin bazan siyasî mahiyetinden tefrik ve tecridinin güç olduğunu yukarılarda söylemiştim. İşte bu; entarnasyonal münakaşaları davet edebilecek karışık bir keyfiyettir. Bu gibi ahvalde, tayin edilecek şekilde bir entarnasyonal kaza heyeti huzurunda dava ikamesi; milletler arasındaki sulhperverane münasebatın icap ve menfeatlerine tevfik edilebilir. (Judex Deprehensionis) e icabında ve mutlak bir salâhiyet ihalesile men ve tenkilin her yerde carî ve nafiz olmasının temini, iade ve teslim teamülü ile (Judex Delioti) ye bir tekaddüm ve faikiyet vererek salâhiyetlerin makul bir silsilesinin tanzimi velhasıl hükûmetlerin menafiî taarruz etmek gibi istisnaî ahvale mahsus olarak entarnasyonal ceza divanının müdahalesinin kabulü, işte milletler arası hukuka müteallik suçların faillerine karşı mücadele için ilmî bir program böyle olur, Bu program, entarnasyonal bir pilan üzerinde yapılacak her hangi bir suç için de muvafık değil midir? Ben bu muvafakatı inkâr değil belki müdafaa ederim. Hatta isterseniz esas itibarile olmasa bile mahiyetleri itibarile entarnasyonal suçlardan olan milletlar arası hukuka müteallik suçlar için bu program, hassaten müstacel bir mahiyette

variddir, diye biliriz. Hem de bu program, en sona bırakmakla hata etmiş olduğumu zannettiğim bir unsura da terettüp eylemektedir. Zira bu unsur onun için bir medhal hizmeti görüyor, medhal ise burada bir lüks ve şatafat değildir. Evrensel men ve tenkil sisteminin hâkim tarafı, bildiğimiz üzerinde salâhiyetin tevkif vukubulan mahâl hâkimine ihalesidir. Bu salâhiyetin carî olması için orada bir tevkifin vukuu lâzımdır. Yahut tevkif zabıta marifetile yapılmalıdır. Fransa'da büyük nam ve şöhret bırakmış olan bir maliye nazırı, size iyi bir maliye yapmak için bana iyi bir siyaset lâzımdır, demişti, bu gün adliye nazırı da Dahiliye nazırına: cezaî adâleti iyi bir tarzda ifa etmekliğim için bana iyi bir zabıta lâzımdır. demekte haklıdır. Men ve tenkil buhranı hemen daima ve esas itibarile zabıta buhranı demektir. İsmini zikretmiş olduğum Beccaria XVII. inci asrın sonlarında (suçlar ve cezalar külliyatı) eserinde, eski rejim zamanında şehirlere ve köylere arız olan emniyet ve âsayiş fıkdanını şiddetle tenkit etmekte idi, zamanımızda bu keyfiyet dahilî işlerde ve enternasyonal hususatta görülmektedir. Mamafi bazı heyecanlı suçların rezaletâmiz surette cezasız kalması, beynelmilel zabıtanın velev halkca meçhûl kalan pek ciddî terakkilerini nazarı ihmal ile görmeye sebebiyet vermemelidir. Çok eski ve uzak olmayan zamanlarda şerirler telgraf ve telefon ve otomobil gibi vasıtalar kullanarak, diklomatik müdahalelerle harekâtı bedaetleşen zabıtayı gerilerde bırakmakta idi, zamanımızda ise tevkif ve derdest hususunda zabıtalar arasında ve iade ve teslim zımnında hükûmetleri adliye makamları arasında doğrudan doğruya ve gündelik irtibatlar vücude gelmiştir. Avrupa'nın bütün merkezlerinde, Roma'da, Berlinde, Paris'te, Bürüksel'de millî tahkikat ve araştırma ofisleri, suç usûl vasıtalarının tetkikatını bir merkezde toplamaktadırlar. Kalpazanlık, müstahcen neşriyat ve uyuşturucu madde ticartleri bu ofislerde devamlı bir ibtisara maruzdur. Zabıtaya mahsus telsiz telgraf şebekeleri sayesinde bütün büyük canilerin eşkâl bünyeler veya parmakizleri, adlî sabıkaları, mutaden uğradıkları ve görüştükleri yerler ve kimseler bir memleket zabıtasından şimşek süratile diğer memleket zabıtasına iblağ olunmaktadır. Bir taraftan da makarri Viyana olan enternasyonal cinaî zabıta komisyonu, haftalık enternasyonal emniyet namındaki değerli mecmuasile araştırmaların devamını temin eylemektedir. Pek iyi, soruyorum: ilmî terakkinin bazı fenalıklarını tekniğin tamire uğraştığı bu tekâmülü kimin eseridir? takdir ve tebcil edilmesi fazla sayılmayacak olan bir takım ferdî ve dahiyane teşebbüsleri bu hususta hissedar olduğunu biliriz. Eğer enternasyonal muahedeler bu teşebbüsleri saiklerinin tesahüp edemiyeceği surette kanunileştirmiş, umumileştirmiş olmasaydı ve iade ve tes-

227

lim rejimini tevhit ve tedvin edici yeni kanunlar, 1927 tarihli Fransız kanunu ve alelhusus 1929 tarihli Alman kanunu zabıtanın müşterek kareketine adlî teşekküllerin itilafı lüzumunu zan ve mezc etmeseydi hepisi müteferrik ve mütenavip mahiyette kalacaktı, böyle bir muahedat ve teşriat hareketi ise işbu milletler arası hukuka müteallik suçlar nazariyesinden ibaret olan bir doktrin'den kuvvet ve tesir ıktisap etmedikce nasıl vukua gelebilirdi? Ben maksat ve gayeye ulaşıldığını veya ulaşmak üzere olunduğunu söylemiyorum. Enternasyonal suçun üstüne atılan büyük bir ağ, şebekesinde yırtık ve kusurlar bulundukca ve delikleri arasından hergün cüretkâr suçlular sıvışıp kaçtıkca vazifesini hüsnü ifa edemez. Zabıtanın himmeti, milletler arası hukuka müteallik suçluları zümrei müstebidesinden daha ileride mütenazır araştırmalarını tevsî ve teşmil suretile doktrinin görüş ve düşünüşünü de açmıştır. Dolandırıcılık, yankesicilik veya kumarbazlık sabıkalıları bu himmet ve araştırmalardan masun kalamiyorlar. Fakat enternasyonal himmetler bu güne kadar avrupa memleketlerine inhisar etmektedir. Eşkâli bedeniye işlerinin ve adlî dosya suretlerinin mübadelesi muhtelif usullerle ve mütenevvî modellerle yapıldıkca nakıs ve kusurludur. Bu ise yine hakiki enternasyonallaştırmanın dahilî hukuktan gayri kabil tefrik olduğunu gösteren bir safha ve saha demektir. Eğer suça karşı tek bir cepheyi tahakkuk ettirmek istenilirse bertaraf ve izale edilecek bir çok faydasız rusuplar icrası lâzımgelen kaynaşmalar vardır. Bu mesrudat ve izahatımla milletler arası hukuka müteallik suçlar nazariyesinin ne cazip bir doktrin ve ne de tahakkuk ettirilmesi kolay diye göstermeye yeltenmiyorum. Bilakis doktrin itibarile gerek umumî mefhumile derpiş edilmesi ve gerek muhtelif nevilerinin nazarı itibare alınması takdirinde milletler arası hukuka müteallik suçlar etrafını kaplayan müphemiyet ve gayri muayyeniyet dumanlarını gösterdim. Ben bu mefhumun kendisile evrensel salâhiyet prensibi arasında ikamesi istenilen münasebetin mantıkan üzum ve zaruretini şüpheli gösterdim. teklif edilen organizasyonun kifayetsizliğini işaret eyledim. Bu ademi mükemmeliyete ve bu kusurlara ancak müstakbel ve doktrine müstenit gayretler çaresiz olacaktır Ben tatbikatta tesadüf edilecek hailler ortaya koydum. Bu hailleri; hem dahili tekliflerin kifayetsizliğinde, enternasyonal şerirlerin faaliyetleri için terakkıyatı ilmiyenin mütemadî bir tezayüle ihzar ettiği kolaylıklara karşı icabı veçhile istihzarat lüzumunda ve hem bu tekniklerin tevhit ve tenazurları hususundaki güçlükte buldum.

Bu veçhile zabıta ve adliye mensupları için tecrubevî ilimler hususunda namütenahi bir faaliyet sahası açılmaktadır. Faka müsbet

bir netice elde etmek istenilirse, islâh ve tensiki hassatan mübrem ve müstacel olan keyfiyet milletlerin hususiyetleridir. Hükûmetlerin mutlak hukuk hükümranileri gibi merbût vesaik olmakla beraber daima dirilip kalkan bir akide ve kanaat suçun enternasiyollinin kahir icabına, men ve tenkilin enternasiyonalliğine mümanaat gestermektedir. Binaenaleyh bu hususta yapılacak çok iş vardır, zira bu tadil ve tebdili lâzımgelen bir âmme zihniyetidir. Ve bu babta evrensel bir şuur ve idrak uyandırılması icab eylemektedir.

Bununla beraber genç Milletler arası hukuka müteallik suçlar nazariyesini yeni doğanın kekelemeleri ve emeklemeleri arasında selâmlamalıyız. Selâmlayalım zira dünyanın görmediği bir hercümeçtensonra milletlerin yüreğinde duran ve yaşayan bir ihtiyaca cevap vermektedir. Bu; âsayiş ve emniyet ihtiyacıdır. Selâmlayalım çünkü bu, bir çok insanlarda tesadüf edilen harpçı kavkacı sevki tabiiye hücumla mağlup etmeğe çalışmaktadır. Bunuda, moda olan ve bazı yemeklerin garip hassaları için kullanılan bir tıbbi istilâ iken son zamanlarda Fransada zabıta istilâları meyanına giren tart ve tebit suretile değil belki bu sevki tabiiye cihan hey'eti içtimaiyesini teşkil eden insanların müşterek duşmanı olan suça karşı bir kanal içinden sevk ve tevcih etmekle yapmağa uğraşmktadır. XVI ıncı asırda (Societas Generis Humani) sözlerile (Grotins) da bunu söylemişti.

Bu nevzadı selâmlarız zira gerek ahlâkın ve gerek ilmin âmir olduğu tesanüt kanununun meriyete getirerek, maddî menfaatların kegeçici ve ekseriya mevhum tatminini değil belki manevî ve insanî büyük bir adalet fikirinin tahakkukunu kendisine maksad ve kaye ittihaz etmiştir.

No: 15

Kanun hâkimiyeti prensibi [1]

Konferansı veren:
Ali Rıza TÜZEL Konya Meb'usu

Sayın dinleyicilerim.

Konuşmamın mevzuunu teşkil eden kanun hâkimiyeti prensibi modern âmme hukukunun mesnedi ve hürriyetin temeli olan bir ana hukuk prensibidir. Bu mevzuu seçerken göz önünde tuttuğum başlıca hedef kanun hâkimiyetinin bir millet için haiz olduğu hayatî ehemmiyeti tebarüz ettirmekle beraber kanunla siyasî hayat realitelerinin her zaman birbirile uzlaşmasını ve bazı defa bunların arasında tam bir tezat bulmasını intaç eden sebepler üzerinde durmaktır. Şimdiden ifade edeyim ki ben realist bir hukuk telâkkisine dayanarak bu uzlaşmamazlığın ve bu tezadin ortadan kaldırılmasına mümkün olduğuna kani bulunuyorum. Tevali edecek maruzatım ile bu imkânı göstermeye ve bazı zamanlar bir birinin işine engel telâkki olunan hukukcu ile poletikacının zaten bir ve aynı olan gayelerine doğru el ele yürüyebilecklerini isbata çalışacağım.

Kanun hâkimiyeti prensibi muayyen bir medeniyet seviyesine erişmiş bir insan cemiyetini teşkil eden bütün ferdlerin yani gerek o cemiyeti idare edenlerin gerek idare olunanların bir takım hukuk kaidelerine tâbi olacağı lâzım geleceği fikrine dayanır. Ferdlerin bu gayelere riayetini Devlet temin eder. Fakat Devletin aynı kaidelere riayetini temin edecek maddî cebir şeklinde vasıtasız bir müeyyide kabili tasavvur değildir. Halbu ki müeyyideye ihtiyaç vardır. Bu hususta doğrudan doğruya bir müeyyide koymak imkânsız olmakla beraber bilvasıta müeyyideler bulmak ve bunları bir nizam altına almak mümkündür. İş de kanun hâkimiyeti prensibi bu müeyyidelerden biridir.

Bu prensip büyük bir kudrete sahip olan devletin keyfî hareketlerine karşı zayıf ferdi himayeye matuf olarak vücut bulmuştur.

Prensibin ifadesi teşkilâtı esasiye kanunlarının yüksek hukuk kaidelerine kanunların teşkilâtı esasiye kanunlarına muhalif olma-

[1] Bu konferans 18-31-939 tarihinde Ankara Halk evinde verilmiştir.

yacağı Devlet memurlarının hareketlerinde ve icraatında kanun hükümlerile bağlı bulundukları yolundaki kaidelerde tecelli eder. Kanun hâkimiyeti prensibinin fiilen carî olduğu yani bütün siyasî iktisadî ve içtimaî hayatın hukuk kaideleri içinde cereyan ettiği bir Devlete bu günün hukuk edebiyatında hukuk Devleti diye güzel bir isim vermek mutad olmuştur.

Bu perensip İnsanlık tarihinde asırlar dolduran zulüm ve istibdat devirlerinin reaksiyonu şeklinde ve uzun bir terihî evulusyon neticesinde bu günkü canlı vazıh ve müstekar şeklini alabilmiştir.

Filhakıka kanunun hâkimiyeti fikri Devletin umumî objektif ve gayri şahsî kaideler vasfını haiz kanunlar vazetmek yoluna girmesinden sonra ortaya çıkabilirdi. Evvelleri cemiyetin başında bulunanlar münferid hâdiseler hakkında ferdî şahsî kararlar vermek ve şahsî icraat yapmak şeklinde insanları idare etmişlerdir. Emirler ve kararlar verilir ve bunlar muayyen hâdiselerde muayyen şahıslar hakkında — hiç bir umumî kaide ile mukayyet olmıyarak — tatbik alunur, itaat etmiyenlere mukavemet edenlere karşı cebir kullanılırdı. Bu idare tarzı keyfîdir, zalimanedir.

O devirden zamanımıza kadar bu vadide vukua gelen evolisyonun çok uzun bir hikayesi vardır ki bunu burada anlatmıya imkân yokdur. Yalnız şukadarını söyliyeyim ki medenî vasfını haiz siyasî cemiyetlerin evolüsyonunda hâkim olan fikir, daima, ferdleri, yani idare olunanları, idare edenlerin keyfî hareketlerine karşı en iyi şekilde koruya bilmek için mümkün olan en mütekâmil usulleri bulmak gayretinde temerküz etmiştir. Ferdin Devlete karşı himayesi ve cemiyet hayatının intizam ve inzibatı için umumî gayri şahsî mahiyette sosyal Hukuk kaideleri vaz etmek zarureti insan idrakine iyice yerleştiği gün ortaya kanun çıkdı. Bir zaman geldi ki insan, Devlet, kudret ve nüfuzunu kullananların icraatında şahsî ve hâdise gözetmeksizin evvelden tesbit edilmiş umumî ve objektif kaidelere uygun bir şekilde hareket etmekle mükellef tutulmalarında ferdin menfaati ve cemiyetin intizamı ve temadisi için zaruret olduğunu anladı. Bu fikrin tatbik sahasına konulmasile kanunun hâkimiyeti prensibi vaz edilmiş oldu. prensip budur. Bu prensibin carî olmadığı yerde istipdat va zulüm vardır. Hatta monteskiyö müstebit hükûmeti.. (Umumî sabit ve müstekar kanunlara tâbi almıyarak hareket eden hükûmet:) diye tarif eder. Bütün yeni teşkilâtı esasiye kanunlarında insan Vatandaş haklarına ve ferdî hürriyetlere dair Fransız ihtilâlinin meşhur (Hukuku beşer beyannamesinin) ilham ettiği bir çok hükümler vardır. Hatta harpten sonra yapılan teşkilâtı esasiye kanunlarına ananevî beyannamenin ihtiva ettiği haklardan başka bir

takım sosyal haklar da ilâve edilmiş bulunmaktadır. Bütün bu insan hakları ve hürriyetleri teşkilatı esasiye kanununun zaman ve tekâmülü altına alınmıştır. Bu hakların ve hürriyetlerin teminatı kanun vaziînın teşkilâtı esasiye kanununa muhalif kanun çıkarmaktan men eden umumî hukuk kaidesidir. şüphe yok ki bu kaide bahsettiğimiz hakların maddî teminatını teşkik etmez. Kaideyi bir müeyyide altına almak lâzımdır. Bazı memleketlerde kanunların teşkilâtı esasiye kanununa uygunluğunu kontrol eden umumî veya münhasıran bunun için teşkil edilmiş vücude getirilmiş mahkemeler bu zaruretin neticesidir. Bu gibi memleketlerde kaidenin maddî müeyyidesi var demektir fakat bu kaidenin ihlâline karşı müeyyide mavcut olmayan memleketlerde insan haklarının tamamile teminatsız kalmış olduğu iddia edilmez. Maddî teminat olmasa bile G. Zezi hin dediği gibi medenî memleketler kanun vazılarının zamanımızda kökleşmiş bulunan hak ve adalet telâkkilerine aykırı hareket etmelerindeki imkânsızlık parlemento müzakerelerinin aleniyeti umumî efkârın ve matbuatın müessir kontrolü ve nihayet âmme vicdanının haksızlığa karşı göstereceği aksülâmel bütün bunlar keyfî hareketlere mani birer firen vazifesini görecek mühim unsurlardır. Hatta M. Gaston Jéze'e göre fert haklarının ve ferd hürriyetlerinin başlıca teminatı bundadîr.

Bununla beraber kanunların teşkilâtı esasiye kanununa aykırı olmamasını kazaî bir mürakabe ile temin etmek lüzumu 18. inci asrın nihayetindenberi yani teşkilâtı esasiye kanunlarının diğer kanunlara üstün olduğu fikrinin bütün dünyaya yayılmasından itibaren ve bu fikrin mantıkî bir neticesi olarak ileri sürülmektedir. Şimalî Amerikada bu tarzda bir mürakabanın mevcut olduğunu biliyoruz. Oradaki şekle göre hâkim, teşkilâtı esasiye kanununa muhalif olduğuna kanaat getirdiği bir kanunu, muayyen ve münferid hâdiselerde tatbik etmez, fakat kanun yine mer'i kalır. Amerikada hâkim, bir kanunun teşkilâtı esasiye kanununa muhalefeti meselesinin kendi insaniyetile kendiliğinden tetkik etmek hakkını haiz değildir. Önüne bir ihtilâf arz edildiği yani bir devaya vaziyet ettiği zamandırki dolayısile bunu yapabilir.

Amerikada hâkimin teşkilâtı esasiye kanununa muhalif bir kanunu tatbikten imtina edebilmek salâhiyeti 1787 den evvel teessüs etmiş olan bir ananenin neticesidir. Bilhassa 19. uncu asırda federal mahkemenin 35 sene reisliğini yapmış olan Marşal isminde bir hâkim bu müessesenin inkişafında çok mühim bir rol oynamıştır. kanunların teşkilâtı esasiye kanununa muhalefeti meselesinin hâkim tarafından tetkiki keyfiyeti amarikada hâkimler hükûmeti teessüsüne (Gouv djuges) denilen yüksek bir otoritenin müncer olmuştur.

Amarikada carî olan bu mürakaba şekli bir takım yeni teşkilâtı esasiye kanunlarile de kabul edilmiş bulunuyor. [1] diğer bazı harp sunu teşkilâtı esasiye kanunları ise [2] bu vadide daha ileri gitmişler ve kanunların teşkilâtı esasiye kanununa uygunluğunu mürakabe etmek üzere hususî mahkemeler vücuda getirmişlerdi. Bu kanunların tesis ettiği usûl fert hürriyetlerinin korunması yolunda daha müessir bir teminat teşkil eder. Filhakika burada tafsilâtile tetkik etmemize maalesef imkân olmayan bu mütekâmil usûle göre bir kanunun hususî mahkeme tarafından teşkilâtı esasiye kanununa muhalefetine karar verilince o kanun mer'iyyetten kalkar.

Kanaatimizce fert haklarının korunmasını ve teşkilâtıesasiye kanununun en yüksek kanun olarak muta olmasını temin edecek en kuvvetli ve maddi zaman bu neviden kazaî bir mürakabe olmakla beraber bunu da kat'î bir müeyyide olarak kabul etmiye imkân yok dur. Bir memlekette teşkilâtı esasiye kanununa karşı gösterilen itibarın derecesi o memleketin içinde bulunduğu siyasî şartlarla alâkadardır. Netekim umumî harpten sonra vasati ve şarki avrupa memleketlerinde yapılan yeni teşkilâtı esasiye kanunlarile siyasî hayat realiteleri arasında bir uçurum açılmıştır. Bu kanunlarda ifade edilen bir çok prensipler muhtelif tarihi âmillerin tesirile hayat ve tatbikat sahasına geçememiş bu prensipler ya adi kanunlarla ihlâl edilmek yahutta hiç tatbik olunmamak suretile ulu hükümler halinde kalmıştır. Bütün bu memleketlerde en ileri demokratik esaslara göre tanzim edilmiş olan teşkilâtı esasiye kanunlarının bir kısmı iktisadî ve siyasî mahiyette bazı âmillerin tesirile kısa bir tatbik devresinden sonra müteaddit defalar tadil edilmiş bazıları da temamen ortadan kaldırılmıştır. Mevzumuz dahilinde kalmak için bu tadilâtı icabettiren ve Avrupada yer yer diktatörlüklerin teşekkülü neticesini veren sebeplerin tetkikine girişmiyeceğiz. Bu izahatla vermek istediğimiz netice kanun hâkimiyeti prensibinin bir ifadesi ve bir neticesi olan teşkilâtı esasiye kanununun diğer kanunlara üstünlüğü keyfiyetinin kat'î bir müeyyide ile teminat altına alınması mümkûn olmadığını göstermektir. Mamafî Hukuk tekniği bakımından bulunabilecek en kuvvetli müeyyidenin kazaî mürakabede olduğunu kabul etmek icabeder.

Bu müeyyidenin kâfi gelmeyişinin sebeplerini hukuk sahası haricinde aramak lâzımdır. Fransız ihtilâlini yapanlar, meşhur Hukuku beşer beyannamesini vücude getirdikleri zaman içinde bulundukları

[1] Romanya (Madde 103), Yunanistan (Madde 5), İrlanda (Madde 16)

[2] Çekoslovakya, Eski avusturya teşkilâtı esasiye kanunları.

haleti ruhiyenin ve kafalarında kökleşmiş fikirlerin tesirile beyannamede ifada olunan insan haklarının ve hürriyetlerinin maddî teminatı meselesile aslâ meşgul olmamışlar hatta böyle bir mesele mevcut olabileceğini bile düşünmemişlerdi. Onlara göre millî hâkimiyet, tefrik kuva ve bilhassa kanunun hâkimiyeti prensiblerinin ihlâli mutasavver olamazdı. Çünkü bunlar akıl ve mantığın icabı olan şeylerdi. İhtilâl adamları işin felsefî safhası ile meşgul olmuşlardı. Fakat arada geçen zamanın çetin ve elim tecrübeleri ferdi teşkilâtı esasiye kanununu ihlâle muktedir olan kanun vaziînın hatalarına veya keyfî hareketlerine karşı maddî bir müeyyide ile korumak lüzumunu ortaya çıkardı. Ve bu suretle kanunların teşkilâtı esasiye kanununa uygun olup olmadığının kazaî şekilde mürakabesi usulü tesis olunmak suretile teknik safhaya getirilmiş oldu. Bu yoldaki tatbikat henüz umumîleşmemiştir. Hukuk ilminin bu vadide kat etmek mecburiyetinde olduğu daha uzun bir mesafe vardır. Şimdilik mevcut temayüle ve tatbikata işaretile iktifa ediyoruz.

*
* *

Kanun hâkimiyeti prensibinin asıl teminatı hemen bütün medenî memleketlerde vücude getirilmiş ve çok inkişaf etmiş olan (İdarî kaza) müessesesindedir. Ferdî idarenin keyfî ve kanunsuz hareketlerine karşı korumak için Avrupanın bir çok memleketlerinde hususî (İdare mahkemeleri) teşkil olunmuş diğer bazı memleketlerde ise bilhassa İngiltere ve Amerikada Devlet ile ferd arasında hiç bir fark gözedilmiyerek devletin de ferdler gibi adlî mahkemelerde muhakeme olunması esası muhafaza edilmiştir. Devletin ef'al ve icraatından dolayı bir mahkeme huzurunda hesap vermesi ve faaliyetinin zararlı neticelerinden mes'ûl tutulması fikir ve bu fikrin tahakkuk sahasına geçmesi nisbeten yenidir. Evvelleri Devlet hükümranlık haklarını haiz olduğu için mutlâk bir kudrete sahip ve hukuk kaidelerine gayri tâbi müstakil bir varlık telâkki olunurdu. Hukuku kendi iradesi yaratır ve onu başkalarına tatbik ederdi kendisinin tâbi olacağı kaideleri yine kendi arzu ve iradesile tayin ve tahdit edebileceği kanaatı hâkimdi. Bu tarihî anane okadar kuvvetlidirki tesirlerini bu gün bile görmek mümkündür, Zaman modern telâkkilerle uzlaşmasına imkân olmıyan bu eski fikri değiştirdi. Artık medenî memleketlerde Devlet metafizig bir varlık değil muayyen hukuk kaidelerine tâbî kuvvet, kudret ve salâhiyetleri gayesinin hudutlarile mahdut hukukî bir realitedir. Onun otoritesi hüküm-

ranlık salâhiyetleri ancak gayesini teşkil eden umumî refah ve saadete erişmek yolunda kullanılabilecek vasıtalardır. Faalliyeti bu hedefe müteveccih olmak lâzım gelir. Bu gün artık eskimiş olan meşhur (Tefriki kuva) nazariyesine göre Devletin vazifeleri bir birinden ayrı üç kuvvet tarafından görülür. Teşri kuvveti, icra kuvveti, kaza kuvveti. Birincisinin vazifesi Devlet hayatının icabettirdiği umumî mahiyette kararlar almak ve kaideler koymak, ikincisinin vazifesi bu kararları ve kaideleri tatbik ve icra etmek üçüncünün vazifesi de umumî münasebetler sahasında doğacak ihtilâfları bu kaidelere uygun bir şekilde halletmekdir deniliyordu. 18.inci asır felsefesinin bu malûm nazariyesi kvvvetlerin kendi sahalarında kalarak diğerlerine ayrılmış olan sahalara tecavüz etmemelerini Âmirdi. Bunun tabiî ve mantıkı icabı tefriki kuya esasına göre kurulmuş olan fransa gibi memleketlerde idarenin faaliyetlerinden doğacak ihtilâfların hallî için yine idarenin içinde hususî bir takım idare mahkemelerinin ortaya çıkması olmuştur, Fransada ihtilâl zamanına ait kanun metinleri Adliyeyi teşri kuvvetinin ve idarenin işlerini karışmaktan kat'î ifadelerle men eder. Bu memnuiyetin neticesi olarak fransada adlî kazadan ayrı olarak vatandaşlarla idare arasında doğacak itilâfların hallî için bir idarî kaza müessesesi vücut bulmuşdur.

Fakat Fransa gibi tefriki kuva sistemini kabul etmiş olan her memlekette ayrı idare mahkemeleri teşkiline zaruret görülmemiştir. Almanya, Avusturya, İspanya, Macaristan, İtalya, İsviçre, Çekoslovakya, Yuğoslavya ve yunanistan gibi bir çok memleketler tefriki kuva ile beraber ayrı idare mahkemeleri tesisi şeklinde fransız sistemini kabul etmiş olmakla beraber Belçika gibi bazı memleketlerde tefriki kuva fikrinin tek icabı olarak adlî ve idarî vazifelerin ayrıldığı esası mevcut olduğu halde ayrı bir idare mahkemesi vücuda getirilmemiştir [1].

Belçikada idarî dava ve ihtilâflara da Adlî mahkemeler bakar fakat bu gibi ihtilâflarda idare hukuku kaideleri tatbik olunur. Yani bu memlekette ayrı bir idare mahkemesi yok fakat hukuku hususiye kaidelerinden ayrı bir idare hukuku ve mahkemelerin müdahale edemiyeceği idareye ait bir faaliyet sahası mevcuttur.

Romayada başka bir sistem caridir. Burada teşkilâtı esasiye kanunu idarî davaların rüyeti için hususî mahkemeler teşkilini men

[1] 1929, 1930 içtimai senesi içinde bir idare mahkemesi teşkiline dair eski Başvekillerden M. Henri Canton de wiaert tarafından bir kanun teklifi yapılmıştı. Bu teklifin kanuniyet kesbedip etmediğini maalesef öğrenmek mümkün olmadı. Mamafi esbabı mucibesine göre proje idarî davalarda adlî mahkemelerin salâhiyetini tamamen ortadan kaldırmamaktadır.

235

etmektedir. Fakat gerek iptal davaları gerek idarenin mesuliyetine taallûk eden hususlar hakkında hususî bir hukuk sistemi mevcuttur.

İdarî tasarruflar neticesinde bu tasarruf ister hâkimiyet ister temsiyet tasarrufu olsun hukuku muhtel olanlar adlî mahkemelere müracaatla idare aleyhinde dava açar ve tazminat isteyebilirler.

Temşiyet tasarrufu mevzuubahs ise mahkeme hukuku hususiyeye ait hükümleri tatbik eder. Bir hâkimiyet tasarrufu neticesinde hukuku muhtel olanlar ise hem tasarrufun iptalini hem de kendilerine bir tazminat verilmesini ayni davada istemek hakkını haizdirler. İdarenin su'îniyetle yaptığı muameleler karşısında da vatandaşlar bu muameleler yüzünden maruz kaldıkları zarar ve ziyanın tazminini talep edebilirler.

Romanya sistemi bu memlekette tefriki kuva sisteminin carî olmasına ve ayrı hukuku idare kaideleri mevcut bulunmasına rağmen ayrı idare mahkemesinin mevcudiyetini red etmesi itibarile Belçika sistemine benzer ise de Belçikada adlî mahkemelerin idare otoritesinin bazı salâhiyetlerine müdahale hakkı olmamasına mukabil Romanyada adlî mahkemelerin bu vadideki salâhiyetleri mutlâktır. Ayrı idare mahkemelerinin mevcut olmaması romanya sistemini şimdi bahs edeceğimiz anlosakson sistemine yaklaştırır.

Anlosakson memleketlerinde ayrı idare mahkemeleri olmadıktan başka idare hukuku denilen bir hukuk branşı da yoktur. İngiltere ve Amerikaya has olan bu sistem diğerlerinin hiç birine benzemez. Bu memleketlerde ayrı idare mahkemeleri ve ayrı bir idare hukuku yokdur. Fakat idarî tasarrufların kanuna uygun olmaması halinde umumî mahkemelerde idare aleyhine dava açılır ve bu tasarruflar neticesinde ihlâl edilen hakların tazmini temin olunur. Bu memleketlerde idare de fertlerin tâbi olduğu umumî hukuk kaidelerine tâbidir. Bu kaidelerin idare veya ferdler tarafından ihlâli mesuliyet bakımından farksızdır. Yani idare otoritesi adlî otoritenin nüfuzu altına konulmuştur. Fazla olarak mahkemelerin salâhiyeti yalnız idare ile ferd arasındaki ihtilâfları hal etmiye inhisar etmez. Memurlar mahkemelerin bu sahada verdikleri kararlara muhalif hareket ettikleri takdirde cezaî mesuliyete de maruz bulunmaktadılar.

Mamafih, son zamanlarda bu memleketlerde ortaya çıkan yeni temayüller, kısaca ifade ettiğimiz sistemi hayli tadil edecek bir mahiyet göstermektedir [1].

Bu günkü Devletlerin büyük bir kısmında mevcut idarî kazanın

[1] Stratis Andreades
(Lo Contentieuse Administratif des Etats moderne) isimli eserinden.

236

gayesi, ferdleri idarenin müfrit hareketlerine ve kanunsuz, keyfî muamelelerine karşı koruma, yani Devleti de ferd gibi kanunun nüfuz ve hâkimiyeti altına koymak olduğuna göre bu vazifeyi umumî mahkemelere gördürmeyip de hususî idare mahkemeleri teşkîl edilmesinin sebebi nedir?

Mantıkî olarak düşünülünce, mahiyeten adalet tevziinden ibaret bulunan bu vazifenin de, ayni maksadı temin için kurulmuş olan Adliye mahkemelerine verilmesi lâzım geleceği neticesine varılır.

Bu ayrılığı izah için (Tefriki kuva) prensibi sebep olarak ileri sürülmüştür. Fakat gördükki bazı memleketlerde kaza vahdeti prensibi ihlâl edilmeden de (Tefriki kuva) prensibinin carî olması temin edilmiştir. Demek oluyor ki Adlî mahkemelerden yarı olarak hususî idare mahkemeleri teşkili, (Tefriki kuva) prensibinin zarurî bir neticesi değildir. Mamafi başlangıçda mebdei hareket buzolmuştur. İdare mahkemeleri Fransada ilk teşkil edildiği naman İdare otoritesi içinde ve ondan bir cüzü olarak ihdas edilen bu teşkilâta, idarenin imtiyazları ve salâhiyetleri takviye edilmek, bu imtiyazları ve salâhiyetleri yabancı telâkki edilen müdahalelerden masun bulundurmak maksadı istihdaf edilmiştir.

Fakat, müessesenin geçirdiği tarihî inkişaftan ve yapılan tecrübelerden sonra bir memlekette iki hukukî rejimin, ve bunlara tekabül edecek bir birinden farklı iki kaza sisteminin mevcut bulunması zarurî olduğu hakkında yeni fikirler ortaya çıkmıştır. Buna izah için deniliyor ki: Ferdler arasındaki münasebetlere hâkim olan hususî hukukla, Devlet ve ferdler arasındaki münasebetleri tanzim eden âmme hukuku bir birinden ayrı ana fikirlere istinat eder. (Hususî hukukta ana kaide, ferdlerin kanun,karşısında müsavatıdır). Bir hususî menfaat,diğer bir hususî menfaata feda edilmez. Âmme hukukunda ise, ferdin menfaatile âmme menfaatı arasında bir tezat ve ihtilâf vucut bulunduğu zaman, âmme menfaatı tercih edilmek lâzım gelir bu fikir, şahsî menfaatın uluorta diğerine feda edilmeyeceği manasına gelmez. İşte âmme hukukunun mevzuu da bir taraftan âmme menfaatını hususî menfaata ne nisbetle tercih edileceğini araştırmak, diğer taraftan da, âmme menfaatinin icap ettirdiği herhangi bir tedbir yüzünden zarar gören ferdeverilmesi lâzım gelen tazminatı tayin etmek tir. Bu hizmetleri telif, âmme hukukunun başlıca hedefidir. Âmme hizmetlerinin faaliyetine ait kaideler, bu menfaatleri telif et-

mek için âmme hukukcuları tarafından düşünülmüş bulunmuş şeylerdir. Bu maksada varmak hususî bir hukuk terbiyesine tatbikatta devamlı bir çalışmaya ihtiyaç gösterir: Âmme hukukunu tatbik edecek mütehassıs bir mahkeme tesisinin sebebi budur. [1]

M.G.Jòze e ait bu fikirler kanaatimizce tatminkâr değildir. Her meslekde olduğu gibi Adliye mesleğinde de ihtisas şubeleri vardır. Ceza, Hukuk, Ticaret gibi hususî bilğiye ve ayrı bir hukuk terbiyesine lüzüm gösteren bu ihtisas şubelerinin mevcudiyeti kaza müessesinin parçalanmasını nasıl zarurî kılmamış, bütün bu şubeleri, (Adliye) denilen bir tek müessesenin içinde taplamak nasıl mümkün olmuşsa idare hukukunun hususîyetlerine uygun bir ihtisas şubesini de diğerlerinin yanına katmak pek âlâ mümkün olur kanaatindayiz.

Adalet hakkaniyet gibi ana prensipler her türlü münasebetler sahasında bir ve aynıdır. Romanya misalı bu fikrimizin canlı delilini teşkil eder. Anglosakson sistemi Devletle ferd arasındaki münasebetlerinde adalet tesis etmek için (İdare hukuku) diye ayrı bir hukuk zümresi yaratmağa bile lüzum görmemiştir.

Fikrimizce hakikat şudur: Düne kadar Devlet kendini kanun fevkinda bir mevcudiyet farz ederdi. Onun bir mahkeme tarafından mesûl ve mahkûm edilmesi havsalaya sığmaz bir şeydir. Bu telâkki zamanla değişti; Modern hukuk fikirleri Hukukî realite olarak devletle ferd arasındaki benzerliği ortaya koydu. Bu fikir yavaş yavaş zehinlere yerleşti. Fakat mutlâk bir hükümranlıktan birden bire ferd seviyesine inmek güç olurdu. Evvelâ idareyi kendi otoritesi içinde teşkil ettiği kendinden bir mahkemenin nüfuzu altına koydu. Fikirler biraz daha inkişaf edince devletin teşri organının faaliyetini mürakabe edecek hususî kaza mercileri teşkiline lüzum olduğu anlaşıldı. Hatta yukarda izah ettiğimiz gibi bu fikrin bazı yerlerde tatbikine bile geçildi.

Bu gün inkişaf bu merhaleye varmış bulunuyor. Bu sahadaki fikir hareketi kanaatimizce devletin her sahadaki faaliyetlerinin ferdlerin tâbi olduğu kazaî rejimin mürakabesi altına girmesi suretile inkişafını tamamlamış olacaktır.

O günü, şimdilik pek yakın görmiyoruz.

***

Buraya kadar olan maruzatımızı şöyle hülâsa edebiliriz:

1 — Kanun hâkimiyeti prensibi, bütün modern hukuka hâkim

[1] G. Jéze in Stratis Andreadés in Le Contentiouxs Administratif des Etats moderne isimli eserine, yazdığı mukaddemeden.

ana prensiplerden biridir. Gayesi ferdin hürriyetini korumaktır.

2 — Bir devlet ancak bu prensibi kabul ve tatbik etmek suretile medenî vasfını alabilir.

3 — Prensibin umumî olarak ifadesi, ferdler gibi devletin de, gerek kanun vazîî, gerek idareci ve gerek adalet tevzi edici olarak tezahür eden bütün faaliyetlerinde hukuk kaidelerine tâbi olması, diğer bir tabirle cemiyet içindeki bütün umumî hayatın evvelden tesbit edilmiş umumî, objektif ve gayri şahsî hukuk kaidelerine, yani kanunlara uygun bir şekilde cereyan etmesi şeklinde tecelli eder.

4 — Prensibin bütün neticelerini verebilmesi için yalnız ifade ve ilân edilmiş olması kâfi gelmez Onun maddî teminat altına alınması da lâzımdır.

Hukuk tekniği bakımından şimdiye kadar bulunabilen müeyyideler,

Evvelâ cemiyeti idare eden mevzu hukuk kaidelerinin başda hukuk beyannameleri, sonra teşkilâtı esasiye kanunları, daha sonra da adi kanunlar, nizamnameler, talimatnameler, olmak üzere ehemmiyet ve meriyet itibarile bir birinden farklı bir meratip silsilesi, tabir caizse bir ehram halinde vücude getirilmesi,

Saniyen; Tatbik sahasında bu kaidelere riayete temin edecek usuller konulması ve riayetsizlikten hasıl olacak neticeleri ortadan kaldırılacak bir kazaî mürakabe makanizmasının kurulması.

Salisen; Bu usullerin ve makanizmanın müessir surette işlemesi için lâzım gelen bütün tedbirlerin alınması şeklinde hülâsa edilebilir.

Nihayet; Kazaî mürakaba sistemi bir çok memleketlerde henüz noksan bir şekildedir. Müessese evolüsyon halindedir. Ve bu evolüsyonun tamamlanması, kısa bir zaman işi değildir.

II

Kanun hâkimiyeti meselesinden umumî bir şekilde bahs ettikten sonra bu meseleyi bu günkü ahval ve şeraite göre de mütalâa etmek zarureti vardır.

Bir hukuk müessesesini tetkik ederken; O müessesenin kuruluşuna ve işlenmesine hâkim olan poletik, sosyal ve ekonomik sebebleri tamamile bir tarafa bırakarak, yalnız hukuk teknigine ve onun esaslarına dayanarak mütalâalar yürütmek gayet yanlış bir hareket olur. Çünkü, hukuk meseleleri, bilhassa polatik ve sosyal meselelerdir. Bunlar, içinde doğdukları, yaşadıkları ve inkişaf ettikleri muhite, memlekete ve zamana göre mütemadiyen değişirler. Değiş-

239

meleri lâzımdır. Şuhalde her hangi bir hukuk müessesenin tetkik ve mütalâasında bunun ihtiva ettiği polatik, sosyal ve ekonomik unsurları ehemmiyetle göz önünde bulundurmak kat'î bir zarurettir.

Bu çok açık hakikati tekrarlamaktan maksadım, bir memlekette hukukla polatika arasında her zaman tam bir uzlaşma mevcut olmayışının, ve hatta bazı zamanlar, bunların bir birile tam bir tezat halinde bulunuşunun sebeblerine temas ederek bu sebeblerin temamile ortadan kaldırılması imkânı olup olmadığını araştırmakdır.

Hukuk, İctimaî hayat kaidesi olduğuna göre, ancak insan cemiyeti olan yerde vardır. Ve gayesi cemiyet hayatına hâkim olan münasebetleri tanzim etmektir. Her cemiyetin, bilhassa Devlet dediğimiz her siyasî teazzuvun ise nihayetsiz zaman ve mekân şartlarına tâbi olarak değişen bir çok hedefleri ve bir çok ihtiyaçları mevcuttur. Realist bir hukuk telâkkisinde hukuk kaideleri, zaman ve mekâna göre mütemadiyen değişen ihtiyaçlara uymak bir kelime ile hayatın seyrini yakından takıp ederek onunla birlikte istehaller, inkılâplar geçirmek, şekil ve kalıp değiştirmek mecburiyetindedir. Hayata ve muhite uymıyan bir hukuk, cemiyet hayatını idareden aciz kalır. Ve hâdiseler, hukuk çerçevesinin dışında cereyana başlar. Maalesef bu hal, her yerde ve her zaman müşahede olunmaktadır; Fakat bazı zamanlarda hukuk kaidelerile siyasî hayat realiteleri arasındaki bu uzlaşamamazlık aralarında bir uçurum açacak derecede vahim bir şekil almaktadır.

Bu vaziyetin burada tamamile izahı imkânsız olan bir çok tarihî, siyasî ve hukukî sebebleri vardır. Biz bunlardan bazılarına temas edeceğiz.

Bir defa hâdiseler her vakıt hukuka tekaddüm eder 19. uncu asırda büyük sanayiin ortaya çıkmasından önce, (Bir iş hukuk) yokdu ve olamazdı. Hatta bu hukuk, yarım asırdan fazla bir zaman sonra bile, amele hayatını iş hayatını tamamile idare edebilecek hale gelememişti.

Yeni hâdiselerin bazan vazıh ve müstekar çehrelerini alıncaya kadar ağır bir evolüsyon geçirmeleri teşri mekanizmasının ağırlığı, bir memlekette hukuku kaidelerinin vücut bulmasında rolü olan unsurların (ilim, teşri, kaza) muhiti yakından ve dikkatle tetkik ve ihtiyaçları tayin edememeleri, harpler, ihtilâller ve siyasî, içtimaî ve iktisadî mahiyette buhranlar yüzünden bir cemiyetin bünyesinde anî ve büyük değişiklikler olması ve nihayet müfrit hukukî şekil perestlik ve doğmatizm... hukuk kaidelerile hayat realiteleri arasındaki uzlaşamamazlığın mühim sebeplerinden bir kısmını teşkil eder.

Hâdiselerin hukuka tekaddüm etmesi önüne geçilemiyecek bir

vakıa ve zaruret olduğundan bu sebebi ortadan kaldırmayız. Yalnız burada ehemmiyet verilmesi lâzım gelen cihet, hukuku mümkün olduğu kadar çabuk ve iyi bir tarzda bu yeni hâdiselere uygun bir şekle sokmaktır. Burada müfrit şekil perestlik ve doğmatizm. maksadın teminine engel olan en mühim bir sebeptir. 19. uncu asırda ortaya çıkan senayî hayatının icaplarına uygun bir iş hukukunun çok uzun bir zaman vücude getirilememesinde, Roma hukukunun esaslarına ve şekillerine müfrit bir bağlılığın büyük tesiri olmuştur.

Biraz evvel bahs ettiğim diğer sebepler maalesef çok defa mühim ve derindir. Büyük cihan harbi, Milletlerin hayatında cezrî değişiklikler yaptı. Okadar ki harpten kurtulan milletler sayısız yeni meselelerle uğraşmak mecburiyetinde kaldılar. Harpten mağlup çıkan memleketlerin hemen hepsinde büyük ihtilâflar, inkılâplar oldu rejimler değişti. Bu memleketler yeni hayatlarına gayet müşkül ahval ve şerait içinde başlarken bütün dünya şimdiye kadar görülmemiş derecede vahim bir iktisadî buhranla karşılaştı. Bu buhranın ortaya çıkardığı binbir müşkülü yenmek sayısız sosyal meselelerle uğraşmak mecburiyeti karşısında kalan memleketler, ayni zamanda gayet karışık siyasî bir vaziyet içine girmiş bulundu.

Harpten sonra yepyeni bir alem içine girmiş bulunuyoruz. Bu yeni alemde yeni ahval ve şeraitin icap ettirdiği yeni bir hukukî nizam vücuda getirilmesi lüzumu da kat'î bir zaruret olarak ortaya çıkmış bulunuyor.

Artık on sekizinci asır felsefesine göre kurulmuş olan harpten evvelki dünyanın hukukî nizamı yeni dünyayı idare edemez olmuştu. Her şeyi alt üst etmek ve yeniden yapmak lâzım olduğunu iddia edecek kadar ileri gidemeyiz. Muhakkak ki o nizamın bu gün de yaşayacak bir çok müesseseleri ve adalet, hürriyet hakkaniyet gibi değişmiyecek esasları vardır.

Bütün mesele geçen devrin yeni dünya şartlarına uymıyan müesseselerini değiştirmek, yerlerine bu günün ihtiyaçlarına karşılıyacak yenilerini bulup koymaktır. Elbette ki çok güç bir iş ve güç olduğu içindir ki hukuk kaidelerile hayat zaruretleri arasındaki uzlaşmamazlık, harpten sonra çok had bir şekil almıştır. Fakat, buna yapmak mecburiyeti vardır. Âksi takdirde hâdiselerin tazyiki,hukuk çerçevesini kırar ve kanun kâkimiyeti prensibi tabiatile ihlâl edilmiş olur. Harpten sonra bazı Avrupa memleketlerinde diktatörlüklerin zuhurunu intaç eden sebeplerden biri de bu memleketlerdeki kanun vazılarının yeni Devlet nizamını kurarken bu nizamı yeni hayatın icabına uyduramamış olmalarıdır. Teşkilâtı esasiye kanunlarının ihlâlî sebeplerinden en mühimi de budur.

241

Mevzuumuzda uzaklaşmış olmamak meseleyi kanun hâkimi Prensibine alâkası bakımından mütalâasile iktifa ederek bu prensibin yeni ahval ve şeraite göre mahfuz kalması imkânlarının neye bağlı olduğunu araştıracağım.

Reel hayat hâdiselerinin, kanunların dışına çıkmasını icap ettiren vakıalar hakkındaki müşahade, bu iztirabın ortadan kalkması için takip edilecek yolu da bize gösterir. Bu müşahedeler elde edilen ilk netice Devlet tarafından yapılması zarurî olan işlerin geçen asırlarla kıyas kabul etmiyecek derecede çoğalmış olmasıdır. Bu gün, artık Devletin rolü, Cemiyet içinde asayişi temin ve adalet tevsi etmekten ibaret olduğunu ciddî surette iddia edecek kimse kalmamıştır. Devleti mecburî ve ihtiyarî vazifelerinin neler olması lâzım geleceği hakkındaki münakaşada tarihe mal olmuştur. Devlete ve ferde hususî faaliyet sahaları ayırmak ve bunların hudutları kat'î surette çizmek artık mümkün değildir. Bu sahada muhite memlekete ve zamana göre mütevellidir.

Memleketimizde Devletcilik prensibinin oldukça geniş bir mikyasda tatbik edilmesi tesadüfî bir iş değildir. Bir zaruret mahsulüdür. Bütün dünyada, hatta en liberal tanınan memleketlerde bile. Devletin, Millî Müdafaa, adalet, zabıta, diploması ve maliye işlerinden maada servetin istihsal ve tevzîî işine gittikçe daha geniş mikyasda müdahale ettiği görülür.

Bu müdahale yine tekrar edeyim, bu günkü dünyanın ve muğlâk hayat şartlarının kat'î bir zaruretidir. Yalnız Millî müdafaa bakımından bile devletin ticaret ve sanayia müdahalesi zarureti vardır. Çünkü istisnasız bütün sulh sanayiî harbin hazırlanmasında ve iyi şekilde sevk ve idare edilmesinde kat'î bir rol oynar. Modern harpler, petrolsuz, kömürsüz, çeliksiz, gemisiz, tayyaresiz yapılamaz. Şu halde en tabiî bir hak olan millî müdafaa endişesi bile, devletin bu maddelerin istihsal ve ticaretine müdahalesini âmir bulunuyor.

İktisadî buhran devletin para işine, haricî ticaret meselelerine, sınaî ve zirai istihsal işlerine gayet ciddî suretle karışmasını mecbur kılmıştır. Bu şartlar içinde memleketimiz gibi fazla olarak ferdî teşebbüsün de kifayetsiz olduğu bir memlekette, bu işlerin mühim bir kısmı bizzat devletin eline alması kadar tabiî bir vazife tasavvur olunamaz. Bu kadar değişen bir dünyada vazifeleri bu kadar çoğalmış ve girift bir hal almış olan devlet faaliyetlerini, 18. inci asır filozofisinin çizdiği hukuk nizamı içinde ve o nizama göre idare etmeğe elbette ki imkân yokdur. Filhakika bilindiği gibi 18. inci asır filozofisi liberal ve individualiste telâkkilerin hâkim olduğu filozofidir. Onun gayesi, ferde dağınık şekilde ve istediği gibi çalış-

mak imkânlarını vermek, muhteşem bir tecerrüt temin etmekti. Devlet onun faaliyetine müdahale etmiyecek, vazifesi onun haklarını ve hürriyetlerini teminat altına almak olacak Tefriki kuva nazariyesi de bu fikirlerin mahsulüdür: Kanunu yapan otorite ile onu icra ve ihtilaflara tatbik eden otoritelerin vazifeleri birbirinden kat'î surette ayrılacak bunların salâhiyetleri hududu çizilecek ve faaliyetlerinde birbirlerinin sahasına tecavüz edemiyecekler.

Kanun sık sık tekerrür eden mümasil hâdiseler hakkında icra olunmak üzere evvelden isdar olunmuş umumî ve bir Müellifin güzel bir tâbirine göre Standart bir emirdir. Bu emrin umumîleştirilmesi keyfiyetinde ferdler için mevcut garantiyi 18. inci asır felsefesi' gayet iyi görmüştür. Bunun Neticesi olarak kanunların bizzat halk tarafından ve mümkün olmıyan yerlerde onun seçtiği mümessiller tarafından yapılması esasını ortaya atmıştır. Diğer otoritelerin vazifesi bunların tatbikini temin ve kontrol etmekten ibaret kalacaktı. Kurulan bu mekanizmadaki mantık fevkalâde kuvvetlidir. Fakat tevali eden evolusyonlardan sonra dünyanın bugünkü şartları içinde bu makanizmanın daha sonple bir tarzda işlemesi zarureti hasıl olmaktadır. Bu gün hükûmetin daha doğru bir ifade ile İcra otoritesinin coğalan vazifeleri nisbetinde icraatında (Souplesse) e ihtiyaç vardır. Onun icabında, seri kararlar vermesi lâzımdır. Çünkü modern hayat bilhassa fevkalâde zamanlarda gayet seri karar alınmasına icap ettiren müstacel vaziyetler ortaya çıkarmaktadır.Binaenaleyh, umumî kaide, yani kanun vaz etmekle mükellef otoritenin salâhiyetleri ile icra otoritesinin salâhiyetleri hududunu zamana ve ihtiyaca göre degişebilir bir şekilde tahdit etmek yani iktidarlar arasında degişen bir muvazene vücude getirmek lüzumu ileri sürülmektedir. [1]

Bu gün teşri ve icra otoritelerinin salâhiyetleri arasında böyle bir mübadele imkânınnın mevcut olmayışı, hükûmetleri, hâdiselerin ortaya koyduğu zaruretler karşısında salâhiyetleri dışına çıkmağa mecbur etmektedir. Bunun neticesi kanunun ve kanun hâkimiyetinin ihlâlî oluyor. Tefriki kuva nazeriyesinde en büyük ve hâkim kuvvet teşri kuvvetidir.

Harpten sonra tanzim olunan bir çok teşkilâtı esasiye kanunları da teşri kuvvetinin tefevvuku esasını kabul etmişlerdi. Halbu ki halâ teşkilâtı esasiye kanunları bu esasa göre yapılmış olan muhtelif memleketlerdeki filî vaziyeti icra kuvvetinin teşri kuvvetine tam bir tabiiyeti şeklinde ifade olunadilirmi?

[1] Organisatıön techıgınedel, Etat

243

Mesele artık filân kuvvetin filân otoriteye faik olması meselesi olmaktan çıkmıştır. Çünkü faikiyet fikri monarşi ile parlemento arasındaki mücadelelerin bir neticesi idi. Bu gün böyle bir vaziyet yokdur. Millî tesanüt ve iş bölümü vardır. Devlet içindeki muhtelif otoriteler bu iş bölümünde vazife almış birer unsurdur. Bunların salâhiyetlerinin zamanımız şartlarına göre yeniden tayin ve tevzi edilmesi bu salâhiyetler arasında değişen realiteleri nazarı itibare alarak değişen bir muvazene vücude getirilmesi lâzım gelmektedir. Bu esasa göre yapılmış olmıyan bir teşkilâtı esasiye kanununun bu günkü şartlar içinde sık sık ihlâl edilmiş olmasını tâbiî görmek icabeder. Çünkü karar ve icrada herhangi bir gecikmenin millî bir felâket getirmesi ihtimali karşısında bir kanun maddesile bu kanun velevki teşkilâtı esasiye kanunu olsun millî emniyet, millî mevcudiyet şıklarından hangisinin tercih edilmesi lâzım geleceğinde kimse tereddüt gösteremez. Fakat böyle bir hal kanunların her vesile ile ihlâline ve keyfî muamelelerin başlamasına da çığır açabilir. Bunun için arz ettiğim gibi salâhiyetleri yeniden tayin ve tevzi etmek suretile kanun hâkimiyetinin mahfuz kalmasını temin etmek mümkündür.

Ne gibi hal ve vaziyetlerde icra otoritesinin salâhiyetlerini genişletmek lâzım geleceğini mantık ve muhakeme ile beraber hâdiseler bize göstermiştir.

Evvelâ bir asırlık tecrübe göstermiştir ki harp, harp tehlikesi ihtilâl gibi fevkalâde zamanlarda normal mevzuat ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Böyle vaziyetlerde kapuya gelmiş olan tehlikeyi def için sür'ate ihtiyaç verdır. Bunlar herkesce kabul edilmiş herkesce bilinen bedahatler dir. Hatta kanun hâkimiyeti prensibine hiç bir istisna kabul etmiyen Dugit bile böyle zamanlarda icra kuvvetine fevkâlâde salâhiyetler tanınmaması lüzumunu teslim etmektedir. Her devletin kanunlarında bu gibi Fevkalâde hallere karşı Fevkalâde tedbirler derpiş olunmuştur. Fakat bu tetbirler artık kâfi gelmiyor. Çünkü bir defa sistemsiz ve dağınık bir şekildedir. Bunların şimdi olduğu gibi İrationel sistemsiz ve insicamsız bir şekilde bırakılmaları ve her ihtiyaç ve zaruret karşısında münferid tedbirler aranmak yoluna gidilmesi zamanı geçmiştir. Şu halde fevkalâde zamanlar için evvelden düşünülerek hazırlanmış sistemli insicamlı bir (Fevkalâde zaman mevzuatı) vücude getirilmesine ihtiyaç vardır.

Fakat asıl ehemmiyetli olan harp mevzuatımıza normal zamanlar için de harp sonu dünyasının yeni şartlarına uygun değişiklikler yapmak zaruretidir. «Bütün müesseselerimiz derin bir değişiklik safhası geçiriyorlar. Artık ağır bir gidişle yaşayamayız. İcrada da-

ha büyük bir sür'ati icap ettiren bir zamanda bulunuyoruz» [1].

İsviçrede 1848 teşkilâtı esasiye kanunu federal konseyi asamble federalin emri altında çalışan ve onun iradesine geniş mikyasda tâbi bulunan bir icra organı halinde vücude getirmişti. O vakittenberi teşkilâtı esasiye kanununun ana prensipleri tadil edilmemiş olmasına rağmen parlemento tatbikatı İsviçrede icra organının geniş surette takviyesini istihdaf eden bir temayül göstermektedir.

Censeil'in salâhiyetleri mütemadiyen genişliyor. Hele iktisadî buhran 1848 teşkilâtı esasiye kanununun ve 1874 de yapılan tadilâtın tesbit ettikleri esasın tamamile aksine olarak bütün iktidarı onun elinde temerküz ettirmiştir. Öyle ki her ay hatta her hafta conseil fédéral şimdiye kadar yalnız parlementonun salâhiyeti dahilinde bulunan mevzulara temas eden yeni yeni ordonanslar çıkarmakta, kararlar almaktadır. Meselâ 1933 de federal maliyede muvazene tesisi için alınacak fevkalâde ve muvakkat tedbirlere dair meclisce çıkarılan Arrêté ile conseil fédéral 1 — yeni salâhiyet verilmiştir. Bu salâhiyette istinaden konseyce alınacak tedbirlerin meclisin tasdikine arz edilmiyeceği yalnız meclise bir rapor varilmekle iktifa olunacağı da kararlaşmış bulunuyordu.

Bu Arrété bir kaç noktadan teşkilâtı esasiye kanununa muhalif olmasına rağmen mecliste müşkilâtsız kabul edilmiş hatta bunun referanduma arz edilmesi hakkında yapılan teklif red edilmiştir. Bundan daha ileri de gidilmiş ve hükûmetin zaruret halinde kendiliğinden müstacel kararnameler çıkarabileceği de kabul olunmuş ve hükûmet müteaddit defalar meclisce salâhiyet verilmeden bu yolda kararnameler çıkarmıştır. Şeker ve mayi mahrukattan alınan gümrük resimlerinin arttırılması hakkında 25 Haziran 935 tarihli iki kararnameyi buna misal olarak gösterebiliriz.

Fransada büyük harpten sonra Decéets—lois sisteminin nekadar geniş mikyasda tatbik edilmekte olduğunu günlük gazete havadislerinden bile anlamak mümkündür. Bu çok liberal ve demokrat memlekette bile hükûmet bilhassa müstesna ve fevkalâde zamanlarda kendine bu yolda verilen hususî ve istisnaî salâhiyet hudutlarının çok defa dışına çıkmış ve kanuna aykırı hareketlerde bulunmuştur.

Fakat Fransız Devlet Şurası hayatın dar çerçeveleri içine haps edilemiyeceğini düşünerek ve herşeyden evvel zaruretlerin icaplarını göz önünde tutarak kanuna uygunluk meselesini gayet geniş bir şekilde tefsir etmiş ve tehlike zamanların da Devletin de ferdler gibi meşru müdafaa hakkına malik bir varlık olduğu fikrine dayanan bir

[1] Dubois richard'in l'organisation technique de l'Etat isimli eserine müracaat.

245

nazariye icat ederek idarenin bu yoldaki kanun haricî tasarruflarını iptalden çekinmiştir. Bu nazariye alâkadarlarca dikkat ve ibretle göz önünde tutulmak lâzımdır. Bu izahattan şu neticeyi çikarabiliriz. Hükûmet lehine iktidar temerküzü bu gün çok şamil ve umumî bir vakıadır. Her şeye rağmen Devlet idaresinde şimdiye kadar bulunabilen en iyi sistem olduğuna kani bulunduğumuz demokrasi de icra da daha büyük bir sür'ate imkân verecek şekilde yenişartlara uymak mecburiyetini duyuyor. Bu lüzum her kes tarafından anlaşılmış ve demokrasilerin yeni vaziyete intibakının esasları bile ortaya konmıya paşlanmıştır.

*
* *

Demek oluyor ki harp, isyan, ihtilâl gibi fevkalâde hâdiseler ve cemiyet bünyesinde derin değişiklikler yapan yeni dünya şartları teşri ve icra kuvvetleri arasındaki salâhiyet hudutlarının ve münasebet tarzlarının değiştirilmesini zaruri kılıyor. Bunun icap ettirdiği tadilât yapılıp da salâhiyetler yeniden ve icabında değişebilir bir şekilde tayin ve tavzih edilir ve anormal zamanlar için Devleti tehlikelere karşı koruyucu bir tahaffuz rejimi evvelden tesbit olunursa kanun hâkimiyeti prensibinin millî menfaatlerle telif edilmek suretile mahfuziyeti imkânı temin edilmiş olur. Bu surele hem vatandaşlar gerek normal zamanlarda gerek fevkalâde anlarla kendilerine bırakılmış olan serbest faaliyet sahasının hudutlarını evvelden öğrenerek bu saha içinde hiç bir suretle rahatsız edilmiyecekleri itminanını hasıl etmiş hem de hükûmet vaziyetin icaplarına uygun salâhiyetlerle teçhiz edilmiş olacağı için kanunsuz hareketlerde bulunmak ihtiyacından kurtulmuş olur.

*
* *

Sözlerimi betirmeden evvel kanun hâkimiyeti prensibi bakımndan memleketimizin vaziyetine bir göz atmak isterim.

Bu prensip memleketimize sayısız nimetleri arasında cümhuriyetin eseri olarak girmiş ve hakikî ifadesini mevzuat hükümlerile müesseselerile ve teminatile cümhuriyet devrinde bulmuştur.

20 Nisan 1340 tarihli cümhuriyet teşkilâtı esasiye kanununun (Türklerin hukuku âmmesi) adını taşıyan beşinci faslındaki hüküm,

lerile ve bilhassa: (Teşkilâtı esasiye kanununun hiç bir maddesi hiç bir sebep ve bahane ile ihmal veya tadil olunamaz. Hiç bir kanun teşkilâtı esasiye kanununa muhalif olamaz). diye yazılı olan 103. üncü maddesile ilân edilmiş olan kanun hâkimiyeti prensibi ayni kanunun bir şurayı devlet teşkilini âmir bulunan 51. inci maddesile müeyyide altına alınmıştır. (Mahkemelerin mukarreratını türkiye B. M. Meclisi ve İcra Vekilleri heyetinin hiç bir veçhile tadil, tağyir ve tehir ve infaz ahkâmına mümaneat edemiyeceği) hakkındaki 54. üncü maddenin hükmü de kanun hâkimiyeti prensibinin teminatından biri olarak telâkki olunabilir.

B. M. Meclisi Dahilî nizamnamesinin 37. inci maddesi bütün meclis encümenlerini(Kendilerine muhavvel lâyiha veya tekliflerin ilk önce teşkilâtı esasiye kanununun metin ve ruhuna mügayir olup olmadığını tetkik etmekle mükellef) tutmaktadır. Gerek encümenlerde gerek meclis heyeti umumîyesinde bu noktanın ne büyük bir dikkat ve hassasiyetle göz önünde tutulduğunu alâkadarlar bilir. Bilhassa Büyük Meclise intisap şerefine nail olmuş bir vatandaş olarak bu yerinde hassasiyet karşısında duymuş olduğum büyük zevki huzurunuzda şükranla ifade etmek isterim.

Mevzuat hükümlerile ve meclis tatbikatile vaz ve teyit edilmiş olan kanun hâkimiyeti prensibinin makfuziyetine içinde yaşadığımız zamanın siyasî ve iktisadî çok müşkül şartlarına rağmen büyük bir gayret ve ihtimam gösterilmiş olduğunu da fahirle ifade edebiliriz.

Bu gayret ve ihtimamın bundan sonra da artan bir hassasiyetle devam edeceğinin kat'î delilini bize büyük Millî şefimiz veriyor. Sözlerine millî şefin birer tarihî Abide olan son bir iki nutkundan buna temas cümlelerini tekrarlamanın zevki içinde bitirmek istiyorum.

Cümhur Resiliğine seçildiklari gün.B. M. Meclisinde irad buyurdukları tarihî nutuktan heyecan veren minnet ve tazim duygularını artıran ve aziz bir emelin çok temiz ve samimî ifadesini taşıyan şu cümleyi alıyorum:

(Sükûn, İstikrar ve emniyet içinde çalışmaktan başka arzusu olmıyan milletimizi, anarşiden ve cebirden uzak, bütün vatandaşlar için müsavi bir emniyet havası içinde bulundurmağı, cümhuriyetin en kıymetli nimeti biliyoruz..)

Cümhuriyet Halk partisinin son fevkalâde büyük kurultayında söyledikleri hitabede ise, memlekette kanun hâkimiyetinin ve millî hâkimiyetin en beliğ ifadesini buluyoruz:

247

(Hiç bir vatandaş, kanunların kendisine temin ettiği nimetlerden mahrum edilemez. huzur içinde, müşterek vatanın yükselmesine çalışmak şahsî bütün vatandaşlar için açıktır. bu memlekette bütün kuvvetleri özünde toplamış olan tek kudretli varlık, Türkiye B. M. Meclisidir. Onun tedbirlerile, teşkılâtı esasiyesi ve kanunlarile, hepimiz üzerine teveccüh eden mükellefiyetler ve vazifeler, diğer bütün vazife ve mükellefiyetlerimizin üstünü ve nazımıdır.)

BİBLİYOĞRAFİ

1 — Taraité du deroit Constitutionnel.
L. Duguit,

2 — Les Principes généreaux du droit administiratif.
G; Jéze.

3 — L'Organisatien techniquede L'Etat.
Dubois - Richard,

4 — Les neuvelles tendances du droit constitutionnel.
Mirkine — Guét zévitch;

5 — Le contentieux adminnsitiratif des etats modernes.
Stratis Anderéadés,

248

Terfilerine halen kazai ve inzibatî bir mani olmayan muavin, Hâkim ve müddeiumumilerle hâkim sınıflarından sayılanlardan gaye şubat 940 tarihine kadar terfi müddetlerini bitireceklerin sicil sıra numarası itibarile isimlerini gösterir liste hâkimler kanununun 29 uncu maddesi mucibince her meslek sınıfları için ayrı ayrı hazırlanarak aşağıya derç edilmiştir. Kendilerini terfia şayan gördükleri halde bu listede isimlerini bulamıyanlar mezkûr maddenin ikinci fıkrasına tevfikan neşir tarihinden itibaren bir ay içinde ayırma meclisine yazılı olarak itiraz edebilirler.

HÂKİMLİK SINIFI

4 üncü derece hâkimlik sınıfına ait defter

Sira No.	Sicil No.	Memuriyet ve adı
1	132	Bursa hâkimi Galip Karayalçın
2	345	Samsun ağır ceza reisi Hidayet Ergenekon
3	480	Tokat reisi İbrahim Hakkı Karagül
4	746	Bursa ağır ceza reisi Osman Sabri Göksu
5	1434	İstanbul asliye ceza hâkimi İ. Hakkı Tüzemen
6	1922	Edirne ceza hâkimi Ali Rıza Köknar
7	2020	Adliye Baş müfettişi Yusuf Hatemi Şahinoğlu
8	3568	İstanbul ticaret mahkemesi reisi Münür Akyürek

5 inci derece hâkimlik sınıfına ait defter

1	392	Elâzığ reisi Ata Bilgili
2	419	Üsküdar hukuk hâkimi Münür Altıok
3	560	İstanbul ikinci ağır ceza mahkemesi reisi Remzi Türeci
4	697	Giresun hukuk hâkimi Esireddin Akşit
5	895	Adana ceza hâkimi Mustafa Nuri Arun
6	937	Kastamonu ceza hâkimi Emin Gürçay
7	1134	Adana reisi Şükrü Esen
8	2893	Kırklareli reisi Tahsin Ertem
9	3142	Temyiz mahkemesi raportörü Abdulkadir Beker

6 ıncı derece hâkimlik sınıfına ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyet ve adı
1	178	Ordu hukuk hâkimi Fehmi Erkan
2	2371	Bandırma reisi Tevfik Salcıoğlu
3	2600	Mardin hukuk hâkimi İsmail Faiz Üstün

7 inci derece hâkimlik sınıfına ait defter

1	1887	Söğüt ceza hâkimi Rami Erdem
2	3682	Üçüncü sınıf adliye müfettişi Hüsamettin Eroğlu

8 inci derece hâkim sınıfına ait defter

1	516	Diyarbakır hukuk hâkimi Hasan Fehmi Girit
2	1690	İstanbul sulh hâkimi Niyazi Hakgüden
3	1934	İstanbul sulh hâkimi A. Behcet Barbarosoğlu
4	4058	İskilip hukuk hâkimi Mehmet Könü
5	4760	İstanbul ticaret mahkemesi âzası Remzi Berkmen
6	5023	Çankırı âzası Mehmet Remzi Aytekin
7	5150	Hususî kalem müdürü Şakir Aksu
8	5184	İstanbul ticaret mahkemesi âzası Kâmil Tuğrul Çoşkunoğlu

9 uncu derece hâkimlik sınıfına ait defter

1	32	İzmir sulh hâkimi Selahaddin Başkan
2	382	Gümüşhane âzası Ahmet Özgen
3	859	Sandıklı hukuk hâkimi Nafiz Karabudak

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyet ve adı
4	3712	Karacabey ceza hâkimi Esad Toğu
5	3746	Temyiz mahkemesi raportörü Nefise Yücekök
6	5454	Antakya ağır ceza mahkemesi âzası M. Sabit Somtürk
7	5675	Siverek ceza hâkimi Sıtkı Cebesoy
8	3681	Milas ceza hâkimi Kemal Türel
9	5682	Kütahya sulh hâkimi Nedim Öztan
10	5747	Hendek ceza hâkimi Necati Aras
11	5957	Adapazarı sulh hâkimi A. Süreyya Malkoç

10 uncu derecede bulunanlara ait defter

1	6416	İplasa sulh hâkimi Abdullah Kandemir
2	6483	Kulp sorgu hâkimi Mustafa Tevfik Ülkü
3	6818	Edirne sulh hâkimi Abdulkadir Topuzlu

11 inci derecede bulunan sorgu hâkimlerine ait defter

1	705	Çubuk sorgu hâkimi İsmail Hakkı Akay
2	1019	Sinop sorgu hâkimi A. Ulvi Aksoy
3	2953	Akçaabat sorgu hâkimi M. Salim Utku
4	2968	Ayancık sorgu hâkimi M. Arif Demirbaş
5	3617	Ceyhan sorgu hâkimi Sait Ateşmen
6	3643	Keşan sorgu hâkimi M. Nuri Erden
7	3646	Aksaray sorgu hâkimi Muhlittin Girgin
8	3751	Erbaa sorgu hâkimi Rüstem Alpaslan
9	3829	Manisa sorgu hâkimi Fethi Özarar
10	3876	Elbistan sorgu hâkimi N. Sabri Severcan
11	3942	Polatlı sorgu hâkimi Hüsamettin Türegün
12	3962	Pasinler sorgu hâkimi İbrahim Necati Ecer
13	4102	Sungurlu sorgu hâkimi Şevki Akbay

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyet ve adl
14	2364	Karacasu sorgu hâkimi Hüseyin Arif Yeşil
15	4242	Silvan sorgu hâkimi Sabri Ugur
16	4289	Orhaneli sorgu hâkimi Osman Avni Özel
17	4295	Silivri sorgu hâkimi Ahmet Hilmi Sorucu
18	4313	Müdanya sorgu hâkimi Celalettin Erkan
19	4335	Soma sorgu hâkimi Adnan Ozan
20	4370	Seferihisar sorgu hâkimi Rauf Dinçer
21	4461	Bartın sorgu hâkimi Abdullgaffar Kayahan
22	4498	Tekirdağ sorgu hâkimi Refik Anadol
23	4516	İnebolu sorgu hâkimi Necati Ongan
24	4562	Amasya sorgu hâkimi Mehmet Kocaoğlu
25	4570	Akhisar sorgu hâkimi Sabri yırtman
26	4594	Biga sorgu hâkimi Mahmut Yücetaş
27	4908	Gülnar sorgu hâkimi Hasan Tahsin Elbaşı
28	5230	Gerze sorgu hâkimi Rıza Tevfik Işkın
29	5431	Nizip sorgu hâkimi İsmail Hakkı Sansal
30	5597	Kızılcahamam sorgu hâkimi Mustafa Aktan
31	5610	Tortum sorgu hâkimi Hilmi Erden
32	5629	Yenişehir sorgu hâkimi Mehmet Hadi Tannan
33	6547	Yalvaç sorgu hâkimi Muhlis Öğütcü
34	5907	Gebze sorgu hâkimi Burhanettin Sili
35	6028	Şile sorgu hâkimi Mehmet Ramiz Öztuş
36	6214	Lüleburgaz sorgu hâkimi İbrahim Suat Koral
37	6215	Urfa sorgu hâkimi Nuri Bayor
38	6217	Erdek sorgu hâkimi İhsan Yegen

MÜDDEİUMUMİLİK SINIFI

5 inci derece Müddeiumumilik sınıfına ait defter

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyet ve adı
1	1126	Adana Müddeiumumisi Ahmet Tevfik Şatır

6 ıncı derece Müddeiumumilik sınıfına ait defter

1	1915	Ordu Müddeiumumisi İsmail Ünten

7 inci derece Müddeiumumilik sınıfına ait defter

1	2571	Erzurum Müddeiumumisi Abdullah Necati Simer
2	4265	Diyarbakır Müddeiumumisi Hidayet Demircan

8 inci derece Müddeiumumilik sınıfına ait defter

1	4331	İnegöl Müddeiumumisi Tevfik Dinçel

9 uncu derece Müddeiumumilik sınıfına ait defter

1	5074	Akçaabat Müddeiumumisi Fehmi Tüzün
2	5660	Ayaş Müddeiumumisi Nafiz Tapanoğlu

253

Sıra No.	Sicil No.	Memuriyet ve adı
3	5663	Hendek Müddeiumumisi Devriş Ali Oktay
4	5673	İstanbul Müddeiumumi muavini Mehmet Reşşat Saka
5	5955	C. Baş Müddeiumumi muavini M. Cevat Seririm

10 uncu derece Müddeiumumilik sınıfına ait defter

1	5174	Baş Müddeiumumi muavini Esat Müstecabi
2	5636	Antakya Müddeiumumi muavini Kemal İren
3	6603	Mersin Müddeiumumi muavini Taki Ögel
4	6616	Balıkesir Müddeiumumi muavini Necmettin Yeşilil
5	6668	Bayındır Müddeiumumisi Memduh Karazencir
6	6682	Marmaris Müddeiumumisi Halid Acarkaya
7	6716	Baş Müddeiumumi muavini Payende Bora

Adliye Ceridesine abone kaydı ve sair kitapların sipariş şartları

I — Kitap almak isteyenler kitabın bedelini bulundukları yer malsandığına yatıracaklar ve para karşılığına alacakları hasılatı müteferrika makbuzunu oturdukları yerin C. Müddeiumumiliğine teslim ile istedikleri kitabın adını ve açık adreslerini kayıt ettireceklerdir.

II — C. Müddeiumumiliği teslim aldığı makbuzu ve istenilen kitabın adı ile alıcının açık adresini Adliye Bakanlığına gönderecektir.

III — Kitaplar yine C. Müddeiumumiliği vastasile ayrıca posta ücreti talep edilmeksizin Bakanlık Neşriyat Müdürlüğünden alıcının göndermiş olduğu adrese gönderilecektir.

IV — 938 yılından evvelki yıllara ait Adliye Ceridesinin hiç mevcudu kalmamıştır. Bu münasebetle geçmiş yıllar için Adliye Ceridesine abone kaydı dileği kabul edilemez.

V — 938 ve müteakip yıllar içerisinde çıkacak olan Adliye Ceridesine abone kaydi için de birinci ve ikinci maddede yazılı şekil tatbik olunur.

VI — Yeni neşriyat Adliye Ceridesi kapağında muntazaman gösterilecektir.

Adliye Ceridesi

Perakende satışı 30, yıllık abonesi 300 kuruşdur.

Adliye Vekâleti tarafından bastırılan ve satın alınıp mevcudu bulunan kitapların isimleri bedelleri aşağıda, tedariki yolu da kapağın içinde gösterilmiştir.

	Kuruş
Kanunu medenî (Eski harflerle)	100
„ „ tatbikatı kanunu	35
Haşilyeli Ceza Kanunu (Kemal Bora)	200
Ceza K. üzerinde bir inceleme.	75
Cezalı kanunlar ve bunları tatbik eden mercîler üzerinde mülâhazalar	40
Tadillerinden sonra Ceza Muhakemeleri usulü Kanunu	125
Tadillerinden sonra Ceza M. U. Kanunu üzerinde bazı izahlar ..	50
Ceza Muhakemeleri usulü kanunu esbabı mucibesi	50
Cümhuriyet Müddeiumumilikleri kalem talimatı	50
Ceza Muhakemeleri U. kanunu alfabetik fihristi	75
Meşhut suçlar kanunu	15
Meşhut suçlar kanunu talimatı	15
Şahitlik ve şahidin psikolojisi	30
Deniz ticareti kanunu	50
Bağlamlar kanunu şerhi (H.Oser)	150
Borçlar kanunu şerhi (Fritz Funk'jun)	350
Hukuk Mahkemesinde Hak Nasıl Müdafaa edilir	60
Hukuku esasiyede yeni temayüller	75
Velâyet vesayet talimatı	50

	Kuruş
Yeni hâkimler kanunu	100
Avukatlık kanunu	50
Cinaî İlmihaşer	40
Orman işleri (Hususî kanunlar ve cezaları)	75
Devletler umumî Hukuku cilt 1	230
Devletler umumî Hukuku cilt 2	150
Varşova konferansları ve zabıtları	75
Bürüksel konferansları ve zabıtları	75
İngiliz ceza usulü	75
Alman ceza muhakemeleri usulü şerhi	175
Maliye ilmi 1. inci cilt	100
Tamimler mecmuası 1928-1937..	175
„ „ 1938..	100
Adliye ceridesi fihristi (1 - 149 eski)	100
930-934 Yılı Temyiz ticaret Heyeti umumiye kararları	150
1935 Yılı Temyiz Hukuk K.	125
1935 „ „ Ceza „	125
1936 „ „ Hukuk „	125
1936 „ „ Ceza „	125
1937 „ „ Hukuk „	125
1937 „ „ Ceza „	125
1938 „ „ Hukuk „	200
1938 „ „ Ceza „	175

256